

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Martina Tarantová

**SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÁ INTERPRETACE FEMINISTICKÉHO
HNUTÍ V ČESKÉ REPUBLICE**

**SOCIAL-PEDAGOGIC INTERPRETATION OF FEMINISM IN CZECH
REPUBLIC**

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za vedení práce, rady a odbornou pomoc. Dále bych chtěla zmínit obecně prospěšnou společnost Gender Studies, která mi umožnila navštěvovat své zařízení po dobu mé praxe.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

.....
Martina Tarantová

Anotace v českém jazyce

Ve své diplomové práci se věnuji otázkám vývoje feminizmu nejen ve světě, ale především v českých zemích. Snažím se poukázat na změny v sociální a výchovně-vzdělávací oblasti, které s sebou feministické hnutí přineslo a zmapovat aktuální feministická témata, která jsou stále otevřená a v nichž přetrvává nerovnoprávné postavení mužů a žen.

Anotace v anglickém jazyce

My thesis focuses on the questions of the evolvement of feminism not only in the world but mainly in Czech lands. I am trying to point out the changes in social and educational area which were brought by the movement of feminism. I am trying also to map the actual topics of feminism which are still open and where is the unequal position of men and women still present

Klíčová slova v češtině

dívčí vzdělávání, feminizmus, gender, genderové stereotypy, rovné příležitosti, násilí na ženách, prosazování genderové rovnosti, postavení žen na trhu práce, sladění rodinného a pracovního života, ženské spolky a organizace, ženy v řídicích a rozhodovacích funkcích

Klíčová slova v angličtině

education of girls, feminism, gender, gender stereotypes, equal chances, violence on women's, enforcement of gender equality, position of women at employment market, harmony of family and working life, women's clubs and organizations, women in management and decision functions

OBSAH

ÚVOD	7
1. VÝVOJ FEMINISMU VE SVĚTĚ	9
1.1. První vlna feminismu.....	9
1.1.1. Podstata a vývoj.....	9
1.1.2. Výrazné postavy 1. vlny feminismu	12
1.2. Druhá vlna feminismu	14
1.2.1. Podstata a vývoj.....	14
1.2.2. Výrazné postavy 2. vlny feminismu	15
1.3. Třetí vlna feminismu.....	16
1.3.1. Podstata a vývoj.....	16
1.3.2. Genderově reformní feministické teorie.....	17
1.3.3. Feministické teorie genderově motivovaného odporu.....	17
1.3.4. Teorie genderově motivované vzpoury	18
2. VÝVOJ FEMINISMU V ČESKÝCH ZEMÍCH	20
2.1. Cesta z 19. do 20. století.....	20
2.1.1. Vyšší dívčí škola.....	21
2.1.2. Americký klub dam	24
2.1.3. Ženský výrobní spolek český.....	26
2.1.4. Gymnázium Minerva	28
2.2. Rané 20. století	29
2.2.1. Výbor pro volební právo žen	30
2.3. Období první republiky.....	31
2.4. Meziválečné období, 2. světová válka, poválečné období do roku 1948	32
2.5. Období socialismu	34
2.5.1. Československý svaz žen.....	36
2.5.1.1. Mezinárodní den žen.....	37
2.6. Devadesátá léta 20. století a současnost	38
2.6.1. Právní zajištění rovných příležitostí pro ženy v České republice.....	39
2.6.2. Ženské nevládní organizace.....	42
2.6.2.1. Gender Studies.....	44
2.6.3. Feminismus, gender a média	46
2.6.3.1. Média a „mýtus krásy“	46
2.6.3.2. Reklama a genderové stereotypy	49
2.6.3.3. Obraz feminismu v médiích.....	51
3. INTERPRETACE AKTUÁLNÍCH FEMINISTICKÝCH TÉMAT V ČESKÉ REPUBLICĚ	56
3.1. Oblast trhu práce.....	56
3.1.1. Postavení žen na trhu práce	56
3.1.2. Nejčastější nerovnosti na trhu práce dle gender	58
3.1.3. Segregace pracovního trhu.....	60
3.1.4. Politika rovných příležitostí na trhu práce.....	62
3.2. Sladění rodinného a pracovního života.....	64
3.2.1. Mateřství a profese.....	64
3.2.2. Mužská a ženská práce v domácnosti	66

3.3.	Ženy v rozhodovacích a řídicích funkcích.....	68
3.4.	Oblast násilí na ženách	71
3.4.1.	Domácí násilí	71
3.4.2.	Osobnost pachatele a oběti	73
3.4.3.	Důležité otázky v řešení domácího násilí	75
	ZÁVĚR	77
	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	79
	SEZNAM PŘÍLOH	84

ÚVOD

Jen málokterý společenský převrat naší doby byl tak pronikavý a přinesl tak zásadní změny jako ženská emancipace. Její proces byl nastartován díky Osvícenství, které mimo jiné zdůrazňovalo přirozenou rovnoprávnost lidí, s čímž se již koncem 18. století začal objevovat názor, že žena a muž jsou rovnocenné bytosti a tudíž by měli mít ve společnosti rovnoprávné postavení. Tuto myšlenku se pak jali uskutečnit „osvícení“ lidé nejen ve světě, ale i v českých zemích.

Každá společnost volila vlastní cestu za rovnoprávností, která byla ovlivněna dobovými podmínkami příslušné země. Proto se v první kapitole své diplomové práce věnuji vývoji feminismu ve světě od jeho počátků – tzv. první vlny feminismu, kdy ženy usilovaly především o přiznání volebního práva, práva na majetek a práva na vzdělání, přes druhou vlnu feminismu, která se začala formovat v 60. letech 20. století a snažila se o větší promítnutí formálně přiznaných práv do každodenního života společnosti, až po rozbor třetí vlny feminismu, která trvá přibližně od poloviny 80. let 20. století a přináší řadu nových témat a pohledů spadajících do feministického hnutí.

Druhá kapitola mé práce je věnována vývoji feminismu v českých zemích, který se od vývoje světového feministického hnutí v některých ohledech liší. Snažím se zde poukázat na propojenost počátku českého feminismu s vlasteneckým úsilím, které se projevovalo především snahou o zřízení kvalitních českých dívčích škol. Zásahu je v tomto bodě nutno připisat především soukromým osobám, jakými byly např. M. D. Rettigová, B. Rajská, K. S. Amerling, V. Náprstek, K. Světlá, E. Krásnohorská nebo T. G. Masaryk. Z výše uvedeného přehledu vyplývá další, do jisté míry, zvláštnost českého feminismu a to, že od svých počátků nebyl namířen proti mužům, ale muži se na jeho rozvoji mnohdy aktivně podíleli. Pomáhali zakládat dívčí školy a ženské spolky, plnili úlohu rádců, mecenášů a spolupracovníků.

Vývoj feministického hnutí v Čechách vždy reagoval na dobové dění. 50. léta 19. století s sebou přináší zájem o dobročinnou práci. 60. léta se nesou v duchu jednoznačných požadavků na vzestup vzdělanosti žen a zakládání dívčích škol, v čemž sehrály významnou úlohu ženské spolky. Logickým vyústěním tohoto procesu je požadavek na uplatnění získaných poznatků v zaměstnání. Počátek 20. století je pak spojen s úsilím žen účastnit se i politického dění. Nutným předpokladem ke vznesení politických požadavků bylo ale právě dosažení určitého stupně vzdělání. Mezi prvními, kteří se o účast v politice začaly zajímat, byly studentky gymnázia Minerva a vysokoškolské studentky.

Velmi významný mezník v postavení žen ve společnosti pak představoval vznik první republiky, kdy byl požadavek rovnosti žen a mužů zanesen do Ústavy Československé republiky a vzdělané ženy se začaly prosazovat i v povoláních dosud vyhrazených pro muže (právničky, lékařky, političky).

Bohužel, slibně se rozvíjející společnost byla v roce 1939 nucena obrátit svou pozornost jiným směrem – směrem válečným. Ani v tomto období ale nezůstaly ženy nečinné. Některé se snažily ve svém předválečném úsilí pokračovat, byť v ilegalitě, jiné se do bojů zapojily přímo. Díky jejich přispění a přispění mnohých dalších osob, došla roku 1945 2. světová válka svého konce a nastala nová, pouze tříletá etapa, kdy se ženy snažily navázat na předválečné aktivity. Jejich úsilí ale bylo zmařeno nástupem komunistického režimu, který emancipaci žen pojal jako součást „zrovnoprávnění“ společnosti a díky němuž byla u nás na dobu čtyřiceti let přerušena kontinuita vývoje ženského hnutí. S následky tohoto procesu jsme se pak potýkali nejen začátkem 90. let, kdy nebylo české prostředí na obnovení „boje“ o rovnoprávné postavení žen a mužů připraveno, ale ještě dnes, kdy je feminismus považován za něco špatného a ženy označující se za feministky za mužatky. V neposlední řadě pak samotné ženy mají pocit, že něco jako feminismus nepotřebují. Neuvědomují si však, že jen díky výdobytkům ženského hnutí se jejich život dostal do stádia nepředvídatelnosti a volby jak v osobním, tak profesním životě.

Přes všechnu snahu mnohých lidí nedošlo k úplnému vymizení nerovnosti mezi pohlavími a to hlavně v oblasti vztahu mezi profesním a rodinným životem, postavení žen na trhu práce, jejich odměňování a násilí páchaného na ženách. Těmto důležitým a aktuálním feministickým otázkám jsem věnovala 3. kapitolu své práce, kterou se snažím poukázat na to, že feministické hnutí není cosi cizího, co k nám bylo importováno ze Západu, ale že má v české společnosti své přirozené kořeny a sehrálo ve společnosti zásadní roli jak v sociální, tak ve výchovně-vzdělávací oblasti a nadále tu má své právoplatné místo.

1. VÝVOJ FEMINISMU VE SVĚTĚ

Současné feministické hnutí je velmi různorodé a zahrnuje v sobě mnoho proudů a směrů. Proto o feminizmu nelze říci, že je to jen jediná skupina postojů, názorů nebo tvrzení. Počátky feminizmu spadají do konce 18. století, kdy došlo k dvěma významným událostem a to boji amerických osad za nezávislost a Velké francouzské revoluci.

Historie feminizmu bývá dělena na tři vlny, v nichž se postupně měnily cíle feministicky smýšlejících lidí i způsoby jejich prosazování. Proto se v této kapitole pokusím nastínit alespoň nejdůležitější fakta, která se k vývoji feminizmu vztahují.

1.1. První vlna feminizmu

1.1.1. Podstata a vývoj

Pojem feminizmus má u nás většina lidí spojen s jeho nejstarší historickou formou, která bývá v odborné literatuře nazývána první vlnou feminizmu a probíhala od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. Její představitelky se snažily, aby byla ženám přiznána základní občanská a politická práva, mezi která patřilo především právo volit, právo na vzdělání a právo na majetek. Mezi další požadavky by patřila ochrana žen a dětí před násilím a pohlavním zneužíváním, zamezení vykořisťování žen prostitutí a reforma rozvodového zákonodárství.¹

Masově ženy se svými požadavky vystoupily poprvé za Velké francouzské revoluce, které se aktivně účastnily. Již během ní zakládaly politické kluby a pořádaly různé protesty za přiznání politických a ekonomických práv pro ženy. První roky revoluce s sebou přinesly změny, které zlepšily postavení žen ve společnosti. Mezi ně patřil například zákon o rozvodu, kterého využilo ve Francii do konce 18. století přibližně každé třetí manželství.

Situace se však začala postupně zhoršovat. Ženy zformulovaly své požadavky a přednesly je Konventu, který je ovšem vykázal a navíc jejich práva ještě omezil. Např. na ulici se

¹ „Rozvodové zákony byly ve většině evropských zemí postupně uvolňovány již v 19. a na počátku 20. století, v zemích se silnou katolickou tradicí však zůstával rozvod zakázán až donedávna: v Irsku zákaz platil až do roku 1985 a řada omezení trvá dodnes.“ (Renzetti, 2003, s. 46)

nesměla shromáždit větší skupina žen než pěti. První z těchto omezení přinesla i oběti nejvyšší – některé ženy za to zaplatily vlastním životem.²

Nástup Napoleona k moci, který byl k požadavkům žen hluchý, znamenal zrušení všech dosud přijatých zákonů, které zlepšily postavení žen ve společnosti, nebo zpřísnění jejich formulace natolik, že v konečném důsledku byly neproveditelné, tudíž de facto zrušeny. „Napoleonův občanský zákoník zachoval rozvod se souhlasem obou partnerů, ale jen za podmínky, že s ním budou souhlasit i rodiče obou partnerů. (...) V manželských proviněních byly značné rozdíly: muž mohl požádat o rozvod z důvodu nevěry kdykoli, ale žena jen tehdy, přivedl-li si manžel svou konkubínu domů. Nevěrná žena mohla být potrestána vězením od tří měsíců do dvou let a mohla být propuštěna, jestliže byl manžel ochoten přijmout ji zpět, zatímco nevěrný muž platil pouze pokutu. Rozvod pro kruté zacházení však byl zachován. Otec získal opět právo nechat uvěznit vzpurné děti a ženám byla uložena povinná ‚manželská poslušnost‘. Kromě případů, kdy byly ženy zaregistrovány jako obchodnice, bylo jejich právo disponovat penězi striktně vymezeno.“³ Po Napoleonově pádu pak došlo ještě k většímu tlaku na návrat k patriarchální společnosti.

Přesto však měla Velká francouzská revoluce na vývoj ženského hnutí nepopiratelný vliv. Díky ní se totiž o nerovnoprávném postavení žen ve společnosti začalo mluvit a ženskému hnutí byl vtisknut první konkrétnější filosofický rozměr, na němž se podílel i utopista Claud Henri Saint-Simon. „Přestože se Saint-Simon zabýval především vlivem průmyslu a výroby na vládu, našly si ženy v jeho filosofii něco, co potvrzovalo jejich názory a pomohlo jim to posílit pozici ve společnosti. Tím něčím bylo Saint-Simonovo přesvědčení, že duchovní moc musí nahradit hrubou sílu - tedy zásada, (...) která poukazovala na nutnost přisoudit ženě ve společnosti důležitější roli.“⁴

Zhruba o sto let později se ženám, které „bojovaly“ za přiznání volebního práva, začalo v Anglii říkat sufražetky. Toto označení bylo odvozeno z názvu organizace National Society for Women's Suffrage (Národní spolek pro hlasovací právo), která vznikla jako reakce na ignoraci petice patnácti set žen předložené britskému parlamentu roku 1866.

„Vzorem pro moderní evropské zákoníky byl Napoleonův kodex (Code civil) z roku 1804, který napodobovaly další evropské země. Na našem území se jednalo o Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, který například stanovuje, že:

- ❖ manžel je povinen manželku žít,

² Tento osud postihl například Olympe de Gouges, obžalovaná z touhy po státnické moci a z opomenutí ctností příslušejících jejímu pohlaví, která byla popravena roku 1793.

³ 17. 2. 2009: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/32.htm>

⁴ 16. 2. 2009: <http://feminismus.stylove.com/>

- ❖ manželka má práva požívat manželova stavu – po společenském žebříčku se tedy pohybuje ne vlastní prací, ale sňatkem,⁵
- ❖ manželka je na úřadech zastupována manželem,
- ❖ otec rozhoduje o výživě a výchově dětí,
- ❖ manželka je povinna poslouchat manželovy příkazy,
- ❖ majetková práva má pouze manžel,
- ❖ po smrti manžela nemůže být žena jedinou poručnicí dětí, musí se najít spoluporučnick,
- ❖ při rozluce (která byla velice výjimečná) nesmí žena vychovávat chlapce staršího 4 let či dívku starší 7 let, děti pak automaticky přecházejí do péče otce.

Zmíněný zákoník svědčí o tom, že společenský systém pohlížel na ženu jako na nesvéprávnou. Proto je třeba si uvědomit, že také v bojích sufražetek za volební právo nešlo pouze o volební právo jako takové, ale o uznání občanského statusu a svéprávnosti žen vůbec.⁶

Když se na tento kodex podívám z pohledu ženy dnes už 21. století, připadají mi tato rezultáta naprosto nepřijatelná a zároveň si uvědomuji ten obrovský kus cesty, kterou společnost za představou, z počátku pár žen, o rovnoprávnosti žen a mužů urazila. Také mě napadá jak se ženy tehdy asi cítily? Jak svůj „úděl“ přijímaly? Co prožívaly a co se vůbec skrývalo za jejich vnucenou maskou podřízenosti? Tyto otázky by mi pomohla zodpovědět snad už jen dobová literatura. Pokusila jsem se zapátrat a objevila jsem knihu M. Lendererové Eva nejen v ráji, kde je mimo jiné mnoho citací z ženských deníků 2. poloviny 19. století. Jednu z nich jsem tedy vybrala a níže odcitovala. Mé otázky mi sice nezodpověděla, ale přesto si myslím, že o tehdejších životě žen má co říci. „Patnáct let a ještě tak málo umím! Tak mnoho mám nedostatků! Pomáhej mi, Bože můj, abych prospívající sama ke cti a chvále Tvojí, plnila dobře povinnosti své. Dej mi dostáti všemu a těšiti rodiče své! (...) Jaká jsem a jaká mám být? Já bych se velmi ráda všeho držela, co je dobré a snažím se též. Myslím, že nejsem taková, jaká bych měla být. Nevím, co bych tak zlého dělala, zdá se mi však, že bych měla dělat více dobrého.“⁷

⁵ V roce 1871 vyslovila vnučka Jana Evangelisty Purkyně přání stát se doktorkou. Bylo jí však nesmlouvavě sděleno: „Vezme-li si tě za ženu jednou nějaký pan doktor, tak budeš doktorkou.“ (Bobíková, 2006, s. 29)

⁶ Havelková, 2004, s. 172

⁷ Lenderová, 2002, s. 182

Snahy sufražetek o uznání svéprávnosti (skrže volební právo, majetková práva a právo na vzdělání) měly své odpůrce i příznivce. K těm druhým patřil např. J. S. Mill, který už ve své knize O poddanství žen z roku 1869 napsal, „že v pozici obhajujícího svůj požadavek by neměl být ten, kdo chce přiznat ženám práva, ale naopak ten, kdo jim je upírá. Označení sufražetky by nemělo být nadávkou, naopak – jednalo se o hanbu celé společnosti, že ženy vůbec musely za nejzákladnější lidská práva bojovat.“⁸

První vlna feminizmu byla ukončena přibližně kolem roku 1930, protože její hlavní cíle byly v zásadě do této doby v různých státech v různých časových obdobích splněny, přičemž vždy záleželo na specifických podmínkách dané země. K jejímu ukončení přispěla také celosvětová hospodářská krize a nástup fašismu.

Již před první světovou válkou bylo v Evropě volební právo přiznáno ženám ve Finsku (1906) a Dánsku (1915). Tyto země pak následovaly v různých letech další státy: Estonsko, Litva, Německo, Polsko, Rakousko 1918, Holandsko, Lucembursko 1919, Československo 1920, Lotyšsko, Švédsko 1921, Irsko, Velká Británie 1928, Španělsko 1931, Bulharsko, Francie 1944, Itálie, Slovinsko 1945, Rumunsko 1946, Belgie 1948, Řecko 1952, Maďarsko 1958, Kypr 1960, Švýcarsko 1971, Portugalsko 1976, Lichtenštejnsko 1984.

Zajímavý je, dle mého názoru, pohled na přiznání volebního práva žen i z hlediska toho, za jak dlouho po mužích jim bylo toto právo přiznáno. Následující přehled jsem objevila v časopise National Geographic.⁹ Ženám bylo přiznáno právo volit více než 100 let po mužích např. v Lucembursku, Francii, Itálii, Rumunsku, Íránu, Kanadě, Dominikánské republice a více než 50 - 100 let po mužích např. v Nizozemí, Belgii, Švýcarsku, Velké Británii, Řecku.

1.1.2. Výrazné postavy 1. vlny feminizmu

Mezi významné postavy první vlny feminizmu patří John Stuart Mill (1806 – 1873), člen britského parlamentu, který vztah tehdejší společnosti k ženám silně kritizoval a svým dílem O poddanství žen ovlivnil mj. T. G. Masaryka. V jeho knize se můžeme například dočíst: „Prý mají muži všeobecně za to, že role manželky a matky je přirozeným posláním ženy. Říkám ‚prý‘, protože soudíme-li podle činů - z celkového nynějšího uspořádání společnosti - mohl by člověk usuzovat, že jejich názor je přesně opačný. Třeba si totiž myslí, že údajně přirozené poslání ženy je ze všech věcí ta nejodpudivější jejich povaze; do té míry, že když budou mít svobodu dělat něco jiného [...], nebude dost těch, které budou ochotny přijmout

⁸ Havelková, 2004, s. 174

⁹ Langeová, 2004, s. 9 - 11

stav, jenž je jim údajně přirozený. Pokud je tohle skutečný názor mužů obecně, bylo by dobré, aby byl vysloven. Rád bych viděl někoho, jak otevřeně vysloví doktrínu [...]. „Pro společnost je nutné, aby se ženy vdávaly a měly děti. Ony to však nebudou dělat, pokud nebudou přinuceny. Proto je nutné je přinutit.“ Pak by meritum věci bylo jasně definováno.¹⁰

Velkou roli v první vlně feminizmu sehrály také sufražetky, jak bylo uvedeno výše, hnutí za ženská práva, které vzniklo v polovině 19. století ve Velké Británii a jehož cílem bylo mimo jiné přiznání volebního práva pro ženy. Tento požadavek získal na počátku 20. století mezinárodní podporu.

Sufražetky byly již od svých počátků hnutím do jisté míry militantním. Narušovaly politická shromáždění, kde dávaly najevo svou občanskou neposlušnost. Výjimkou v jejich jednání nebylo ani ničení veřejného majetku. Aby prosadily své požadavky a zvýšily povědomí o „ženské problematice“ používaly letáky, psanou propagandu, veřejná shromáždění i lobbying v parlamentu.¹¹

O tom, že emancipační zápas sufražetek byl vskutku neúprosný svědčí i článek z 5. července 1913, který otiskly Timesy. „Oznámily, že se na dostihovém derby přihodilo neštěstí. Sufražetka Emily Davisová, která spolu s jinými ženami dostavila se na dostihy, aby demonstrovala za volební práva, strhla k zemi koně, kterého vlastnil král Jiří. Kůň jménem Ammer ale na ni upadl a Emily omdlela. Zvíře se zvedlo a začalo prchat, přičemž za sebou vláčelo žokeje Herberta Jamese, kterému se do třmenu zahákla noha. Vyvázl pouze s monoklem a pohmožděninami, ale udatná Emily za několik dní zemřela v nemocnici na vnitřní poranění. Emily byla známá osoba, proslulá hladovkami a házením kamenů na politiky. Kvůli volebnímu právu pro ženy byla ochotná rozbít okno dolní sněmovny ve Westminsteru a tam také podpálila několik poštovních schránek. Vrcholem bylo, když ji v roce 1912 odsoudili na deset dnů do vězení, protože zpráskala bičíkem na psy jistého baptistického duchovního, neboť jej omylem považovala za politika Lloyda Georgie.“¹²

Myslím, že v přístupu sufražetek došla naplnění slova Abigail Adamsové, manželky 2. amerického prezidenta Johna Adamse, která v roce 1776 v dopise svému muži píše: „... přeji si, abyste v novém zákoníku, o němž předpokládám, že ho budete muset vytvořit, pamatovali na dámy (...) Nedávejte do rukou manželů tak neomezenou moc (...) Jinak dámy rozdmýchají vzpuru a nebudou se považovat za spoutané žádnými zákony, v nichž nemají hlas ani zastoupení.“¹³ Tato předpověď možného budoucího dění byla sice myšlena na oblast

¹⁰ 10. 2. 2009: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/05.htm>

¹¹ Sokačová, 2004, s. 186 - 187

¹² Bobíková, 2006, s. 29

¹³ Osvaldová, 2004, s. 17

Ameriky, nakonec však došla naplnění nejen tam, ale také v Evropě. Pro úplnost informace musím zmínit i odpověď jejího manžela, který varování, jak se ukázalo později, podcenil. „Pokud jde o ten tvůj pozoruhodný zákoník tomu se mohu leda usmát ... spolehni se, že jsme chytřejší, než abychom odbourali náš Maskulinní řád.“¹⁴

1.2. Druhá vlna feminizmu

1.2.1. Podstata a vývoj

V období od konce 1. světové války do 60. let 20. století nevystupovalo ženské hnutí příliš aktivně. Tento fakt byl do jisté míry způsoben ztrátou části aktivní podpory po dosažení volebního práva, kdy se mnoho žen přestalo v hnutí angažovat. Dostavilo se také jisté rozčarování, protože volební právo nepřineslo ten toužebně očekávaný výsledek v oblasti společenských změn a ani v praktické rovině nemělo přílišný dopad, protože ženy, které přišly k volbám, volily shodně se svými muži.¹⁵

Období po 2. světové válce se neslo v duchu politického konservatismu a „znovuobjevení“ tzv. kultu domácnosti, který byl například v Anglii v roce 1851 natolik rozšířen, že se při všeobecném sčítání lidu objevila nová kategorie: „žena v domácnosti“. Tímto vznikla kultura oslavující a idealizující manželku – matku v domácnosti věnující svůj život dětem a rodinnému štěstí. Jejím úkolem bylo „racionálně řídit domov, prokázat úspornost a správnou uvážlivost, dohlížet nad řádem a čistotou v domácnosti, bdít nad rodinou (...). Úděl ženy, narozdíl od minulosti, nespočívá v tom, že se musí mimo jiné zabývat i domácími pracemi. Nyní se jim má oddat tělem i duší.“¹⁶

Počátek druhé vlny feminizmu spadá do 60. let 20. století a souvisel jednak s liberální atmosférou 60. let, vznikem hnutí hippies, reakcemi na konflikt ve Vietnamu, pochody proti rasismu a v neposlední řadě s rozvíjejícím se důrazem na ochranu práv menšin.

V počáteční fázi druhé vlny feminizmu se ženám podařilo dosáhnout práva na potrat a práva na přístup ke všem profesím.¹⁷

Ženy druhé vlny feminizmu měly už přístup ke vzdělání, a proto se feministické hnutí postupně přeneslo i na univerzitní půdu, kde byly zakládány katedry „ženských studií“. Druhá vlna feminizmu přinesla i nová témata a přístupy. Ženy si totiž uvědomily, že sice mohou

¹⁴ Renzetti, 2003, s. 380

¹⁵ Renzetti, 2003, s. 43

¹⁶ Lipovetsky, 2000, s. 195, 200

¹⁷ V Československu bylo toto zaváděno tzv. „shora“. Právo na potrat bylo u nás uzákoněno v roce 1958.

vystudovat jakoukoli školu, ale poté nemohou najít kvalifikované uplatnění. Snažily se proto o zvýšení reálného vlivu zákonů a dále usilovaly o to, aby si samy ženy byly vědomy svých práv a nebály se je uplatnit. Ženské hnutí se také začalo věnovat problematice formování genderové identity a problematice socializace v dětství. V 70. letech 20. století se pak objevují vedle studií ženy i tzv. studia muže, která se zabývají mužskou identitou, mužem v neveřejných rolích, mužem otcem a partnerem.¹⁸

„Další z významných motivů myšlení druhé vlny je teze *personal is political*, tedy osobní je politické. Feminismus usiluje o nové sblížení veřejné a soukromé sféry. I to jak žije žena v domácnosti, co a jak prožívá, je do velké míry politika. Jednak je to politikou dalekosáhle určováno, a jednak je domácí situace žen společenským problémem.

Druhá vlna feminizmu nepojednává jenom o rovnosti žen a mužů, ale i o jejich rozdílnosti. Jejím hlavním požadavkem je rovnost v rozdílnosti.¹⁹

Během druhé vlny feminizmu vzniklo hned několik skupin, které se odlišují svými názory, strategiemi a cíli. „Nadále už nemá smysl hovořit o feminizmu, ale výhradně o feminizmech v množném čísle. Jejich rozdíl spočívá v tom, kde lokalizují příčiny současných nerovností, o jakou změnu sociálního postavení žen a mužů usilují a jak této změny chtějí dosáhnout.“²⁰

1.2.2. Výrazné postavy 2. vlny feminizmu

Mezi významné představitelky druhé vlny feminizmu patří Germaine Greer, Jane Mitchell a Betty Friedan (psycholožka, spisovatelka a feministka), která problém ženského mýtu zformulovala ve své knize *Feminine Mystique*. Jedná se o kritiku ideologie, která vidí úlohu ženy pouze jako matky, vychovatelky, manželky a hospodyně, která se opět prosadila v meziválečném a zejména poválečném období, kdy ji propagovala média, knihy, učebnice i veřejné projevy.

Friedan se v knize podařilo zobrazit nespokojenost, kterou pociťovaly ženy v domácnosti, pocházející ze vzdělaných středních vrstev. „Moderní, emancipovaná středostavovská hospodyně se měla stát ‚ředitelkou domácnosti‘, která spojuje využití plodů moderní vědy s ‚estetickým duchem‘, aby vytvořila své rodině příjemné a fungující domácí prostředí.“²¹ Bohužel, místo předpokládaného pocitu vnitřního naplnění se dostavila prázdnota a ruku v ruce s ní vystoupil na povrch omezený prostor pro osobní růst žen.

¹⁸ Havelková, 177 - 178

¹⁹ Havelková, 2004, s. 181

²⁰ Pavlík a kol., 2005, s. 11

²¹ Renzetti, 2003, s. 43

Betty Friedan ve své knize například píše: „Pokud měla žena v padesátých a šedesátých letech nějaké problémy, věděla, že chyba musí být buď v jejím manželství nebo v ní. Jiné ženy jsou se svým životem spokojené, říká si. Co je to za ženu, když necítí to tajemné uspokojení při leštění podlahy v kuchyni? Tolik se styděla ke své nespokojenosti přiznat, že se nikdy nedověděla, kolik jiných žen ji sdílí.“²² Zřejmě nejvýznamnějším přínosem knihy je zařazení tohoto problému do společenského kontextu, kdy už nebyl chápán jako problém jednotlivců, ale jako problém společně sdílený.

B. Friedan se také podílela na založení americké organizace National organization for Woman (Národní organizace žen). Ta se v době svého založení, roku 1966, zabývala prosazováním dodatku o rovnoprávnosti, otázkami reprodukčních práv včetně interrupcí a prosazováním dalších politických, sociálních i pracovních práv žen. Posloužila také jako vzor pro založení některých feministických organizací (Národní politické konference žen, Národní ligy za právo na interrupci).

1.3. Třetí vlna feminizmu

1.3.1. Podstata a vývoj

Od druhé poloviny 80. let se z feminizmu začínal stávat celospolečenský fenomén. Tato doba bývá označována za třetí vlnu feministického hnutí. Nelze zde však mluvit o feminizmu jako o uceleném hnutí. Pro třetí vlnu je totiž charakteristická velká rozmanitost a roztržitost jednotlivých feministických proudů.

Možná právě pro tuto rozmanitost se v roce 1998 rozhodla socioložka Judith Lorber vytvořit klasifikaci současných feministických teorií, které rozdělila do tří základních kategorií a to teorie genderově reformní, teorie genderově motivovaného odporu a teorie genderově motivované vzpoury.

„První dvě kategorie obsahují proudy, které vycházejí a myšlenkově se řadí ke druhé vlně feminizmu, ale pokračují a rozvíjí se i nadále, i když někdy v pozměněné formě. Do dvou tématicky rozdílných kategorií jsou tyto feminizmy řazeny proto, že i když všechny vycházejí z poznání, že patriarchát je strukturální systém, který podřizuje a diskriminuje ženy a je třeba se proti němu postavit, nabízejí úplně jiné politické programy aktivit, jak toho dosáhnout.“²³

²² Osvaldová, 2004, s. 35

²³ 13. 2. 2009: <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>

Teorie genderově motivované vzpoury pak reprezentuje třetí vlnu feminizmu, představující odklon od pohledu na gender, pohlaví a sexualitu druhé vlny feminizmu.

1.3.2. Genderově reformní feministické teorie

Ke společné linii těchto feministických teorií by patřil důraz na podobnost mezi ženou a mužem namísto poukazování na rozdíly mezi nimi. Usilují o to, aby měly ženy stejné možnosti účastnit se společenského dění jako muži a změny se snaží dosáhnout skrz právo, tj. úpravu zákonů.

Do genderově reformních feministických teorií by patřil liberální, marxistický, socialistický a rozvojový feminizmus.

Základním požadavkem **liberálního feminizmu** jsou rovnocenná práva a zákony pro muže i ženy. Nechaly se jím inspirovat i další před zákonem diskriminované skupiny jako např. handicapovaní lidé, lidé příslušející k etnickým menšinám nebo lidé s jinou sexuální orientací, kteří též usilují o dosažení rovných práv.

Podle **marxistického a socialistického feminizmu** spočívá útlak žen především v jejich ekonomické závislosti na mužích. Proto se tyto směry snaží nerovnost přelomenout především vyšším uplatněním žen na trhu práce, navyšováním jejich mezd, zlepšením pracovních podmínek žen a umožněním rekvalifikací.

Rozvojový feminizmus se pak zaměřuje na změnu postavení žen v rozvojových zemích s ohledem na tradiční kulturní hodnoty příslušného společenství.²⁴

1.3.3. Feministické teorie genderově motivovaného odporu

Tyto teorie vychází z toho, že pro nastolení genderové rovnosti ve společnosti bohužel nestačí pouze změnit legislativu. Feministické teorie, které do této kategorie spadají, zkoumají v čem se liší ženské a mužské prožívání. Nabádají ženy, aby zakládaly samostatné ženské organizace a komunity, čímž by si vytvořily vlastní svět bez diskriminace a vymanily se tak z nadvlády mužů. K těmto teoriím by patřil radikální, lesbický a standpoint feminizmus.

Radikální feminizmus se zabývá především otázkami sexuálního vykořisťování žen muži a násilím na ženách. „Zastánkyně tohoto feministického proudu argumentují, že marxistické a socialistické směry feminizmu ignorují ústřední pozici, kterou v útlaku žen hraje sexualita.

²⁴ 13. 2. 2009: <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>

Představitelky radikálního feminizmu zastávají názor, že podstatou mužské nadvlády není ekonomická moc mužů, ale sexualita a mocenské uspořádání (heterosexuálních) pohlavních vztahů. Sexualita by tudíž měla být primární kategorií feministické analýzy.²⁵

Lesbický separatistický feminizmus se svým zaměřením blíží feminizmu radikálnímu, ale vychází z toho, že pozice lesbických a heterosexuálně zaměřených žen jsou odlišné, protože lesbicky orientované ženy se setkávají s jinými druhy diskriminace než ženy heterosexuální.

Standpoint feminizmus poukazuje na existenci jedinečné ženské zkušenosti, z jejíž perspektivy se snaží nahlížet na veškeré stránky života, a která by měla být podstatou změn ve společnosti.²⁶

1.3.4. Teorie genderově motivované vzpoury

Teorie genderově motivované vzpoury se zabývají především nerovnostmi založenými na genderu, rase, společenské třídě nebo etnické příslušnosti. J. Lorber k nim zařadila multirasový a mužský feminizmus, feminizmus sociální konstrukce, postmoderní feminizmus a queer teorie.

Multirasový feminizmus poukazuje na vliv sociálního postavení ve společnosti na budoucí život, chování a příležitosti jedince i celých skupin. Dále poukazuje také na to, že rasovým předsudkům čelí muži a ženy pocházející ze stejných skupin odlišně.

„**Feminizmus sociální konstrukce** zkoumá způsoby, jimiž lidé v každodenní vzájemné interakci konstruují různé identity a stereotypní označení. (...)

Mužský feminizmus se zaměřuje na analýzu postavení jedinců ve společnosti a ukazuje, že různé společenské a politické pozice jednotlivých subjektů se odlišně promítají do relativního zvýhodnění či znevýhodnění žen a mužů. (...)

Postmoderní feminizmus se na gender dívá jako na role, které hrajeme (performujeme) podle určitých scénářů a s pomocí různých pomůcek a rekvizit tak, jak konkrétní situace vyžadují.“²⁷

Queer teorie je úzce spojena s postmoderním feminizmem, jehož myšlenky doplnila o důraz na konstrukci sexuality a sexuálních identit.

²⁵ 13. 2. 2009: <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>

²⁶ 13. 2. 2009: <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>

²⁷ 13. 2. 2009, <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>

Musím však upozornit, že výše uvedená klasifikace není vyčerpávající. Snažila jsem se jen poukázat na nejhlavnější různorodé trendy, v rámci nichž by se dalo ještě jistě pokračovat v dalším dělení. Je důležité také zdůraznit, že feminizmy se různě prolínají, inspirují, vylučují nebo doplňují a ve své „ryzí“ podobě v praxi de facto neexistují.

Položme si nyní otázku, co je nejvýznamnějším přínosem 3. vlny feminizmu. Můžete či nemusíte se mnou souhlasit, ale já za něj považuji právě tu různorodost. Někdo by mohl namítnout, že rozštěpením hlavního proudu feminizmu mohlo dojít k jeho oslabení. To si ale nemyslím. Naopak. Zaměření se na odlišná témata je podle mě výrazem sílící demokracie v hnutí, kdy původně jednotné hnutí přibíralo pod svá „křídla“ další a další problémy, které vyvstaly a oslovily vždy určitou skupinu lidí, která se jim rozhodla věnovat veškerou svou sílu a srdce. Prostřednictvím svých aktivit se pak jaly informovat veřejnost o nerovnostech, které pociťují, o tom, jak se tyto nerovnosti projevují a jaký mají vliv na jejich životy, o krocích, které podnikají za účelem odstranění těchto nerovností, atd.

Tím vším podle mě přispěly k větší toleranci dosud diskriminovaných skupin ve společnosti, která je základem a zároveň nutným předpokladem pro učinění byť té nejmenší změny. Jistě, ani současný stav není ideální, ale právě proto je potřeba přinášet neustále nové a nezkraslené informace o všech druzích nerovnoprávnosti, která se ve společnosti objevuje a vést o nich seriózní diskuse, protože pouze to je podle mě možná cesta úspěchu k odstranění předsudků, stereotypů a nerovností. Proto je jistě dobré provázání genderu s dalšími společenskými nerovnostmi, ať už spočívají ve věku, náboženském vyznání, společenské třídě, rasové a etnické příslušnosti nebo sexuální orientaci.

2. VÝVOJ FEMINISMU V ČESKÝCH ZEMÍCH

Hnutí za práva žen se u nás začalo formovat v 19. století, přičemž hlavní důraz byl zprvu kladen na vzdělávací, přednáškovou a charitativní činnost, posléze pak na zakládání dívčích škol a v neposlední řadě na získání občanských a politických práv pro ženy.

Několik desítek let trvající úsilí bylo korunováno po vzniku samostatné Československé republiky, kdy došlo k uzákonění rovných práv pro obě pohlaví, které bylo právně zakotveno v ústavě Československé republiky. Tento významný milník ale neznamenal ukončení aktivit ženského hnutí. Právě naopak. Před českými ženami vyvstal další nelehký úkol, a to uvést formální zrovnoprávnění zaručené ústavou do běžného života společnosti.

Mezi významné postavy ženského hnutí v Čechách by bezesporu patřila Bohuslava Rajska, M. D. Rettigová i první ženy spisovatelky, především Božena Němcová, Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská, které si jasně uvědomovaly postavení ženy ve společnosti a jejich nedostatečné vzdělání. „Např. Božena Němcová píše v roce 1851 do Brna Veronice Vrbíkové (důležité postavě ženského hnutí na Moravě): ‚Tak jako Ty nařikají mnozí na to převrácené, nepřirozené vychování, mohlo z nás být něco jiného, kdybychom byly měly lepší zřízené školy. A posud co se stalo v tomto ohledu?‘“²⁸

Dalšími významnými osobnostmi, které se zasloužily o změnu postavení žen ve společnosti, byly T. G. Masaryk, Vojta Náprstek, Marie Riegrová, Františka Plamínková a mnozí další.

2.1. Cesta z 19. do 20. století

K výrazným představitelkám rané fáze ženského hnutí patřila Magdaléna Dobromila Rettigová (1785 – 1845), která nejenže napsala známou kuchařskou knihu, ale organizovala také besídky pro ženy a dívky, kde je vybízela ke vzdělávání a debatovala s nimi o různých veřejných problémech. Jak uvádí Malínská,²⁹ Rettigová se však nesnažila o to, aby vzdělání žen vedlo k větší rovnoprávnosti v manželství a společnosti. Její úsilí, ovlivněné přísnou konvenční výchovou, směřovalo spíše k tomu, aby z ženy byla dobrá matka, hospodyně a rovnocenná společnice svého manžela. Tyto tři priority měly ženě zajistit úctu a respekt. Dále měly být dobrým předpokladem pro vytvoření příjemného domova, do kterého by se muži

²⁸ Hendrychová, 1999, s. 43

²⁹ Malínská, 2005, s. 16 - 17

rádi vraceli a zamezit jim tak v činnostech, které měly ve svém důsledku na rodinu negativní dopad (alkoholismus, venerické choroby, hrubé nakládání se ženou či dětmi).

„Otázka vzdělávání zůstala po celé 19. století ve vztahu k možnostem emancipace neprivilegovaných nejdůležitější a nejnáročnější. V českém prostředí vyniklo do 60. let 19. století několik osobností, jež se tímto problémem zabývaly teoreticky i prakticky. Nejvýznamnější z nich byli K. S. Amerling a jeho spolupracovnice Bohuslava Rajska.“³⁰ Díky jejich obětavé práci byla roku 1842 otevřena chlapecká škola v Budči a o rok později učiliště pro dívky od 5 do 18 let. Tato škola pak pomohla vychovat dvě generace žen, z nichž se mnohé od 60. let angažovaly v ženském hnutí.

2.1.1. Vyšší dívčí škola

Ohlasy ženského hnutí v Americe se k nám dostaly v šedesátých letech 19. století především zásluhou Vojty Náprstka, který žil deset let ve Spojených státech amerických a myšlenkou emancipace žen se zabýval již od mládí. Po svém návratu do Čech si jasně uvědomoval postavení žen ve společnosti a jejich touhu po vzdělání. Proto pět let po svém návratu z amerického exilu, roku 1863, vznikla jeho zásluhou³¹ a zásluhou dalších českých politiků šestiletá Městská vyšší dívčí škola v Praze, jejímž ředitelem se stal dr. Vilém Gabler, který k této funkci přistoupil velmi zodpovědně. Než byla škola otevřena, navštívil na vlastní náklady některé dívčí školy v zahraničí, např. v Curychu, Bernu, Lausanne, Basileji, aj., kde se seznámil s možnostmi fungování těchto ústavů. Některé prvky ze svých nabytých poznatků pak aplikoval v pražské Vyšší dívčí škole.

Jednou z nejvýraznějších novinek bylo zavedení „instituce“ třídních učitelek. Náplní jejich práce bylo nejen vyučovat ručním pracím a cizím jazykům, ale také se účastnit celého vyučování ve třídě. Toto opatření bylo přijato pravděpodobně s ohledem na dodržení společenských zásad, protože první sbor vyučujících tvořili pouze muži.³²

Velký důraz byl kladen na úroveň vyučujících a jejich výběr. Protože na škole probíhala výuka v českém jazyce, hodnotilo se u uchazečů nejen jejich vzdělání a zkušenosti z působení ve školství, ale také jejich znalost češtiny. Pokud vyučující nesplňoval Gablerovy požadavky, byl propuštěn bez sentimentu. „Není jí nikterak za potřebí. Sl. Oldřiška Kubrichtová, síla

³⁰ Malínská, 2005, s. 20

³¹ Kromě Městské vyšší dívčí školy v Praze se Vojta Náprstek zasadil o vznik i dalších škol pro dívky. Např. školy Ženského výrobního spolku, specializované kuchařské školy Domácnost a prvního dívčího gymnázia Minerva.

³² Bahenská, 2005, s. 41 - 43

mnohem lepší, může sama převzít 12 hodin. Sl. Janoušková celým svým zevnějškem a svým chováním která se nehodí na vyšší dívčí školu. Má-li být sl. Janoušková podporována z milosti, může to zajisté být někde jinde.³³

Zápis do prvního ročníku přinesl velký úspěch. Celkem se zapsalo 93 dívek pocházejících především z pražských měšťanských rodin, které ukončily 6. ročník národní školy. Díky dobré pověsti školy se počet žáků v následujících letech stále zvyšoval a začalo ji navštěvovat i několik žáků z Bulharska a Rumunska.

Vyučovat se začalo podle následujícího plánu.³⁴

Předmět	Třída I.	Třída II.	Třída III.
Náboženství	2	2	2
Čtení, deklamování a lit.	3	3	3
Mluvnice, pravopis, sloh	3	4	0
Německý jazyk	3	3	3
Francouzský jazyk	0	3	4
Zeměpis a dějepis	3	3	3
Přírodopis a technologie	3	3	0
Fyzika a chemie	3	0	2
Počty	3	2	1
Psaní	1	0	0
Měříčství a kreslení	2	2	1
Zpěv	2	2	2
Vychovatelství	0	0	2
Ruční práce	5	5	6

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že se škole povedlo mnohonásobně předčít možnosti domácího vyučování. Počet hodin věnovaný jednotlivým předmětům v různých ročnících mluví sám za sebe. Velmi mě překvapila štedrá časová dotace určená předmětu Fyzika a chemie, kterou bych, přiznám se, nečekala. Také čas určený pro výuku cizích jazyků není jistě

³³ Bahenská, 2005, s. 44

³⁴ Bahenská, 2005, s. 47

zanedbatelný a prostor jim věnovaný je, troufnu si říci, skoro srovnatelný s počtem hodin určených pro výuku cizích jazyků v dnešní běžné škole.

Dále když se podívám na složení předmětů, které se na Vyšší dívčí škole vyučovaly, je možné je poměrně dobře aplikovat na dnešní základní školu - snad až na předmět náboženství, ruční práce a vychovatelství, i když posledně jmenovaný předmět by se v dnešních osnovách dal najít pod názvem rodinná výchova. Přesto je z nabídky předmětů jasné, že škola dívkám nenabízela žádné odborné předměty, které by jim umožnily najít zaměstnání. Troufnu si tedy tvrdit, že po jejím ukončení se dívky, ač vzdělané, věnovaly nadále domácnosti, výchově dětí a reprezentaci svého manžela.

V roce 1870 byla na škole otevřena 4. třída s výukou psychologie, vychovatelství, českého, německého a francouzského jazyka, dějepisu, estetiky, zdravotní výchovy, domácího hospodářství, kreslení, zpěvu a ženských prací. V roce 1885 pak třída 5. a 6., které byly obohaceny o předmět vychovatelství a domácí hospodářství. Mezi nepovinné předměty pro dívky byl zařazen tělocvik. Z dnešního pohledu je tělesná výchova pouze dalším předmětem, který je součástí vyučovacích osnov. Když se však na jeho zařazení podívám v kontextu druhé poloviny 19. století, kdy dívky nosily ještě korzety, bylo jeho zavedení na dívčí škole krokem opravdu převratným a novátorským. Dívky dokonce k návštěvám hodin tělesné výchovy potřebovaly souhlas rodičů.

V zakládací listině Vyšší dívčí školy z roku 1887 byl stanoven její cíl „Účelem této vyšší dívčí školy jest, a nespouštějíc se zřetele povolání ženského pohlaví v domácnosti, v rodině, ve společnosti národní, odrostlejší ženské mládeži československé, která poměry svými k tomu jest vedena, učbou a vychováním podala té míry vzdělání vyššího, které se vyhledává pro společenské vrstvy vzdělanější.“³⁵ Z toho jasně vyplývá, že výuka na škole nesměřovala k získání znalostí pro výkon povolání a dívky z úřednických rodin, které potřebovaly především odborné vzdělání, musely počkat ještě pár let, než byla roku 1872 založena Ženským výrobním spolkem obchodní a průmyslová škola pro dívky.

Založení odborných škol, lyceí a gymnázia Minerva znamenalo pro Vyšší dívčí školu odliv žákyň, nicméně škola přetrvala až do období Československa.

Za dobu její působnosti patřily mezi její žákyně například Marie Gebauerová, Zdeňka Havlíčková, Božena Zelená, Zdeňka Braunerová, Ema Destinová a další.

³⁵ Bahenská, 2005, s. 50

2.1.2. Americký klub dam

60. léta 19. století s sebou přinášejí rozmach tzv. ženských spolků, které se významnou měrou podílely především na rozvoji ženské vzdělanosti a charitativní činnosti. Primát v zakládání spolků získala jistě zaslouženě Praha, kde si v této době vydobily význačné místo Spolek sv. Ludmily, Americký klub dam nebo Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.

Činnost Vojty Náprstka se neomezovala pouze na formu institucionalizovaného vzdělávání. Spolu s Karolínou Světlou a dalšími ženami pořádal v domě U Halánků přednášky pro ženy. Zde je informoval o podnikavosti žen v USA nebo je seznamoval s technickými vymoženostmi dovezenými ze zámoří, zejména domácími přístroji (strojem na lisování zeleniny, šicím strojem), propagoval zde vaření na plynu nebo zavedení vodovodu. Cílem přednášek bylo rozšíření domácích spotřebičů do českých domácností, kde měly ženám ulehčit výkon domácích prací a poskytnout jim tak více volného času, ve kterém by se mohly věnovat vzdělávání. Na jedné ze svých přednášek V. Náprstek pronesl: „Žena má zajisté tolik nadání jako muž, proč nemohla by se účastnit ve vyšších úkolech života, když ji důmysl lidský osvobodí od všelikých nízkých zaneprázdnění? Mluví se tolik o vychování a vzdělání mládeže, nuže, necht' se mu ženy věnují u větší míře. Mluví se o chudobě literatury a umění, nuže, necht' ženy zkusí, aby i na tomto poli zanechaly po sobě památku. A že mohou, o tom není žádné pochybnosti více!“³⁶

Z této neformální činnosti vznikl roku 1865 Americký klub dam – čítárna a knihovna – kde probíhaly přednášky na vysoké úrovni a kde si ženy mohly rozšířit svůj obzor o poznání z různých oborů. Kromě odborníků jako například T. G. Masaryka, Jana Evangelisty Purkyně nebo Jaroslava Vrchlického se na přednáškové činnosti podílely i ženy samy. Témata přednášek, která měla za úkol komplexně rozšířit vědomosti žen, byla velmi rozmanitá – přírodní vědy, historie, literatura, ekonomie, lékařství, atd. Kromě přednášek byly na jaře a v létě pořádány i naučné vycházky a výlety, které směřovaly do knihoven, obrazáren, na výstavy, do historických budov, ale i průmyslových podniků (pekárny, plynárny, cukrovaru). Aby měla vycházka vždy naučný charakter, byla navíc obohacena o výklad kvalifikovaného průvodce.

V rámci klubu docházelo i k naplňování sociálních aktivit, které byly obvyklou a typickou dobovou náplní ženské činnosti. Do této oblasti by patřily návštěvy nemocnic, chudobinců, ústavů pro postižené, peněžní či věcná podpora chudých. Sociální aktivity klubu byly zvláště

³⁶ Malínská, 2005, s. 26

důležité po prusko – rakouské válce, kdy byla organizovaná pomoc, kterou Americký klub dam poskytl, nezbytná. Když se podíváme na aktivity, které klub v tomto období vyvíjel, dalo by se s trochou nadsázky říci, že se blížil činnostem, které dnes v podobných situacích vykonává Český červený kříž. Mezi aktivity, které klub vykonával, patřil sběr šatstva a zdravotního materiálu, správa oblečení, ošetřování raněných, pořádání finančních sbírek.

Americký klub dam se od ostatních spolků tehdejší doby odlišoval. Nejednalo se totiž o spolek v pravém slova smyslu, kde by se tak jako v jiných spolcích platily příspěvky nebo byly rozděleny funkce. Americký klub dam fungoval spíše jako jakési volné sdružení osob, které dodržovaly určité zásady. Nejednalo se však o spolek otevřený všem. Americký klub dam byl uzavřeným společenstvím určeným pro ženy a dívky ze středních a vyšších společenských vrstev.³⁷

Členkou klubu se mohla stát dívka starší 16. let na základě doporučení některé ze starších členek.³⁸ Tímto se Americký klub dam uzavřel ženám z nižších společenských kruhů, které neměly ve společnosti dostatek kontaktů. „Této výlučnosti klubu si všiml již krátce po jeho založení Jan Neruda a výstižně ji komentoval v druhém čísle Květů z roku 1865: „(...) nemohu zde zamlčeti přání snad podstatné... je kruhem jen soukromým, a každý kruh soukromý (...) je vždy kruhem výlučným. Jsem přesvědčen, že máme nyní již v Praze mnoho a mnoho dívek, jež sice nejsou v našich užších kruzích známy, které ale honosí se čistým srdcem českým a duchem... Kdyby bylo volno přihlásiti se, přihlásila by se taková dívka hned v první hodině, takž ale závisí od milostivého pozvání a poněvadž jí pozvání toho nikdo nepodává, zůstává pro vždy v úkrytu svém... její otec není výtečníkem..., její bratr není členem Umělecké besedy, její ženich je právě tak skromný člověk jako ona, a ostatní svět náš neví ani o jejím životě.“³⁹

I přes jisté elitářství měl Americký klub dam mimořádný význam zejména díky cílům, které si vytkl. „Americký klub dam si vytkl čtyři hlavní cíle:

- ❖ vzdělávat sebe, získat tolik vědomostí a zručností, aby se každá členka v případě potřeby dokázala sama uživit,
- ❖ podporovat dobročinnost,
- ❖ podporovat nové myšlenky a stroje a jejich zavádění do domácnosti,

³⁷ Bahenská, 2005, s. 79 - 94

³⁸ „V prvním návrhu stanov byl formulován tento program i vztahy mezi členkami následovně: „Americký klub dam jest soukromá společnost pražských dám svazky nejvíce příbuzenstva nebo přátelstva mezi sebou spojených, které snaží se v kruhu svém soukromém rozšiřovati užitečné vědomosti a spolu povzbuzovati a pěstovati účely dobročinné.“ (Bahenská, 2005, s. 82)

³⁹ Bahenská, 2005, s. 82

❖ pečovat o děti a mládež.⁴⁰

V rámci klubu také došlo k hrubému nástihu plánů na založení Ženského výrobního spolku českého (1871), spolku a kuchařské školy Domácnost (1885) a dívčího gymnázia Minerva (1890), na jejichž vzniku se podílely některé z členek klubu, kterými byly například Sofie Podlipská, Věnceslava Lučická-Srbová, Eliška Krásnohorská, Teréza Nováková, Luisa Čelakovská, Henrietta Lambová, Klemeňa Hanušová, Marie Nervová nebo Zdeňka Havlíčková.

Americký klub dam fungoval s kratšími či delšími přerušeními své činnosti až do 3. března 1948. Tohoto roku byly po nástupu komunistického režimu zrušeny všechny spolkové nadace.

2.1.3. Ženský výrobní spolek český

Jak jsem již výše uvedla, mezi významné osobnosti, které se snažily svým působením zlepšit postavení žen v rodině a ve společnosti, patřila Karolína Světlá, vlastním jménem Johanna Mužáková-Rottová. „Na základě vědomostí načerpaných z literatury a přibývajících zkušeností si postupně vytvářela názor na postavení ženy v novodobé společnosti a tázala se po smyslu jejího života. Přemýšlela o vztazích mezi muži a ženami. K feminismu ji nepřivedla filantropie jako některé její předchůdkyně i současnice, proto také nepřistupovala k ženské otázce jako k utopii, ale jako k velkému sociálnímu problému.“⁴¹ I toto byl jeden z důvodů, proč roku 1871 založila Ženský výrobní spolek český (první ženský spolek v Čechách), jehož cílem bylo zlepšit dívčí vzdělání tak, aby ženě v budoucnu pomohlo získat vhodnou práci.

Protože v této době, jak uvádí Malínská,⁴² pro dívky mezi 14. a 15. rokem, které se chtěly dále vzdělávat, neexistovala jiná alternativa než navštěvovat některou z německých škol, jejichž učitelé se snažili o odnárodnění českých žákyň, usiloval Ženský výrobní spolek o založení české dívčí odborné školy. Toto úsilí bylo naplněno roku 1872, kdy byla v Praze založena obchodní a průmyslová škola pro dívky a kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky. Domnívám se, že z dnešního úhlu pohledu, kdy zájem o některé obory odborného školství upadá, by se tato událost nemusela zdát důležitá. Opak je však pravdou! Vznik této školy byl významný hlavně pro dívky z méně majetných rodin, jejichž situace byla velmi složitá. Bylo

⁴⁰ Hendrychová, 1999, s. 44

⁴¹ Malínská, 2005, s. 29

⁴² Malínská, 2005, s. 30 - 31

totiž zavedeným zvykem, že dívka vstupující do manželství s sebou přináší věno. Jeho absence byla nejčastější překážkou sňatku. Neprovdané dívky žily dále v rodině nebo u příbuzných, kteří na ně často pohlíželi jako na přítěž. Protože neprovdané měšťanské dívky neměly žádnou kvalifikaci, byly jejich vyhlídky na získání zaměstnání téměř nulové a možnost změny jejich situace bezvýhodná. Založení odborné školy proto dívkám nabízelo vyhlídky na lepší budoucnost.

Trvalo však dalších deset let, než se škole podařilo získat tzv. právo veřejnosti, které žákyním umožnilo po absolvování získat licenci a následně si otevřít živnost. Jak palčivá byla otázka odborného vzdělání pro ženy nastiňuje dopis Karolíny Světlé adresovaný Terézii Novákové. „Mnozí pánové světa zuří ještě více proti výrobnímu spolku než jindy, co si troufal vyzvat Bayerovou,⁴³ aby se snažila domoci se dovolení lékařské praxe pro Prahu. (...) Byla bych přála pánům těm, aby byli poslouchali vdovu básníka Jakubce. Navštívila mě, abych jí poradila, co má dělat, že pro krátkou dobu služební muže svého má velmi malou naději na penzi. Probičovala jsem s ní opět všechny možné případy, kterak by se žena ovdovělá, dítkem obtížená, poctivě obživila, a vždy přišly jsme k témuž výsledku, že schází-li základní vzdělání, teď ani žádnou kuchařkou, ani zcela obyčejnou švadlenou státi se nemůže, že takové diletantské výkony, jaké byly ještě před málo lety na řadě, nynější doba od ženy již nepřijímá. Ano, ano, více než jindy hlodá na mne myšlenka, co s našimi dívkami?“⁴⁴

Počátkem 80. let 19. století se Ženskému výrobnímu spolku podařilo otevřít i vyšší dívčí průmyslovou školu v Praze. Kromě této průmyslové školy existovala v Praze ještě dívčí průmyslová škola, později přejmenována na Městskou průmyslovou pokračovací školu, na jejíž založení se mimo jiné podílela Marie Riegrová-Palacká. Díky průmyslovým školám došlo k položení základu všeobecně-praktického vzdělání žen. Vědomosti získané v těchto ústavech znamenaly pro ženy jistotu, že v případě potřeby se o sebe a své děti budou schopny finančně postarat.

Velký zájem o průmyslové školy se stal základem snah, jejichž cílem bylo zřízení dívčího gymnázia, které by umožnilo dívkám přístup na vysoké školy.⁴⁵

⁴³ Anna Bayerová, první česká žena, která získala lékařský diplom – v zahraničí.

⁴⁴ Malínská, 2005, s. 31

⁴⁵ Existovalo několik druhů středních škol pro dívky, ale maturita z těchto škol jim neumožňovala přístup ke studiu na univerzitě.

2.1.4. Gymnázium Minerva

Prvními průkopníky, kteří se snažili založit dívčí gymnázium již v roce 1868 byli pražští profesori G. Blažek, P. Jehlička a F. Čupr. Přestože se jim tuto vizi pro nezáměr veřejnosti nepovedlo naplnit, jejich myšlenka neupadla v zapomnění a po více než dvaceti letech došla naplnění především zásluhou Elišky Krásnohorské. Ta považovala za nutné, aby se vzdělávaly i ženy, které se chtěly věnovat pouze rodině. Vzdělání mělo jednak zkvalitnit výchovu dětí, ale také mělo ženy připravit na výkon odpovídajícího povolání a v případě potřeby jim zajistit finanční nezávislost.

Na její popud vznikl roku 1890 Spolek pro ženské studium Minerva a ještě téhož roku se podařilo založit první dívčí gymnázium ve střední Evropě – gymnázium Minerva. Je však nutné podotknout, že aktivity Krásnohorské provázelo mnoho obtíží, například v podobě výpadů proti její osobě ze strany nepřiznivců jejího úsilí. „Přes všecko příznivé mínění, s nímž potkala se myšlenka Minervy, nalezlo se dosti zarputilých nepřiznivců i v samých kruzích inteligence našinské, pohříchu i z učitelstva. Tak například i ředitel státního ústavu pro vzdělávání učitelek Hrys, potkav mě na nábřeží, zastavil mě, a zvedaje ruku k červánkové záplavě nad Hradčany, věstil mně: ‚Bůh vás bude trestati za hříchy proti zákonům odvěkým.‘ Navzdory negativním názorům mnohých pedagogických či vědeckých kapacit se zdá, že od osmdesátých let 19. století spočíval odmítavý postoj vůči ženské emancipaci spíše v aspektu konkurence, než v hlubším přesvědčení o méněcennosti ženy a o porušování božího řádu.“⁴⁶

Rok 1890 však není významný jen založením gymnázia Minerva. V tomto roce také, jak uvádí Hendrychová,⁴⁷ české ženy podaly Říšské radě petici koncipovanou Eliškou Krásnohorskou, ve které žádaly povolení studia na vysokých školách pro ženy. O prosazení tohoto požadavku se zasadil sám T. G. Masaryk, tehdejší poslanec, který se ve své řeči zaměřil na vzdělání žen. „Naléhavě doporučil sněmovně, aby ženy byly připuštěny do středních a vysokých škol a aby vyučovací správa o to dbala, aby stát i v tomto směru vývoj věcí nejen podporoval, ale i řídil a vedl.“⁴⁸ Tato snaha se shledala s úspěchem až po dalších akcích a peticích. Důležitým faktem však zůstává, že jako první se o získání možnosti studovat na vysoké škole snažily v rámci Rakouska-Uherska právě české ženy.

„Prvním krokem k úspěchu bylo povolení několika absolventkám Minervy, aby mohly od roku 1895 mimořádně studovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě jako hospitantky, ovšem bez právního nároku skládat zkoušky. Teprve výnos MKV č. 7155 z roku 1897 ženám

⁴⁶ Malínská, 2005, s. 39

⁴⁷ Hendrychová, 1999, s. 45

⁴⁸ Hendrychová, 1999, s. 45

umožnil řádné a mimořádné studium na filosofických fakultách c. k. univerzit. O tři roky později bylo povoleno ženám studium na lékařských fakultách. Na nich a zároveň na filosofických fakultách se od téhož roku mohly vzdělávat v oboru farmacie. Řádné studium na právnických fakultách bylo legalizováno až za první republiky.⁴⁹

Když dnes dívky vstupují na akademickou půdu svých univerzit, zřejmě málo která z nich si uvědomí, kolik úsilí, práce a obětavosti druhých lidí stojí za tím, že mohou studovat. Lidé dnes obecně často berou mnoho věcí jako samozřejmost a ohání se svými právy. Myslím si, že by se měli občas na chvíli zastavit a připomenout si, že to, co dnes považují za samozřejmé a neměnné, takové vždy nebylo a ani v budoucnu být nemusí. Měli by si proto práv, která pro ně „vybojovali“ jiní vážít a snažit se jich využívat nejen pro svůj vlastní užitek, ale také pro užitek celé společnosti, který měli na zřeteli všechny osobnosti českého feminismu přelomu 19. a 20. století.

2.2. Rané 20. století

Celé 20. století se neslo ve znamení převratných změn v politické, sociální i společenské oblasti. Rané 20. století bylo mimo jiné svědkem vstupu prvních vysokoškolsky vzdělaných žen na trh práce,⁵⁰ vzniku Výboru pro volební právo žen, zanesení pojmu „Ženská emancipace“ do 27. svazku Ottova slovníku naučného,⁵¹ zvolení první ženy poslankyně do Sněmu království českého a vyprofilování osobností jako T. G. Masaryk nebo Františka Plamínková, které výrazně přispěly ke změně nahlížení na postavení žen ve společnosti.

T. G. Masaryk, v této době univerzitní profesor a poslanec Říšského sněmu, vyjádřil častokrát na přednáškách svůj „moderní názor na ženu“⁵² (takto nazval i svou přednášku v roce 1904) a také víru, že muž a žena jsou si rovni. Nesouhlasil s oddělením žen od veřejné sféry a výchovou, která se dívkám do té doby dostávala. „Skutečně to směšné a škaredé lapání muže, to nemožné vychování k domácnosti, jakého se našim patricijským dcerkám posud dostává – trochu němčiny, franciny, břinkání na klavír, šití a střádání výbavy – jak je to nepraktické, hloupé, ponižující!“⁵³

⁴⁹ Malínská, 2005, s. 43

⁵⁰ Jednalo se o absolventky filosofické fakulty – lékařky, farmaceutické pracovnice a středoškolské profesorky.

⁵¹ Obsah tohoto hesla sestavila F. Plamínková a A. Honzáková.

⁵² Masaryk byl do jisté míry ovlivněn myšlenkami J. S. Milla a své ženy Charlotty G. Masarykové, která v roce 1890 přeložila Millův spis O poddanství žen. „TGM později napsal: ‚...své názory o ženě ustálil jsem si živým vzorem své ženy, jakož vůbec moje žena na vývoj a uzrání všech mých názorů a charakteru měla vliv nejrozhodnější a nejlepší.‘“ (Hendrychová, 1999, s. 46)

⁵³ Malínská, 2005, s. 81

Masaryk byl také horlivým zastáncem umožnění studia ženám na všech stupních vzdělávacího systému a jejich dalšímu uplatnění na trhu práce, včetně politických funkcí. Dále otevřeně vystupoval s kritikou konzervatismu katolické církve. Ostře se například ohradil proti tvrzení, „(...)“, že žena je především bytost nábožensky cítící a muž je bytostí rozumovou. Katolická církev podporovala tento názor tím, že poukazovala na kostely plné žen a dětí. Masaryk k tomu poznamenal: „Pravda je jen to: v kostele je více dětí a žen než mužů, ale to neznamena, že žena je zbožnější, nýbrž ona je celkem založena společensky jako muž. A když je odloučena od společenského života a muž sedí v hospodě, tož jí chudince nic jiného nezbyvá. Tedy ta zbožnost ženy by se vyložila velmi přirozeně jedním způsobem, kdyby lidé byli upřímní. Žena prý je stvořena pro zbožnost. To by měla býti pastorem a farářem ta zbožná žena a ne ten bezbožný muž. Tož jak je to možné?“⁵⁴

2.2.1. Výbor pro volební právo žen

Výbor pro volební právo žen vznikl v roce 1905. Byl součástí mezinárodní organizace Aliance pro volební právo žen a jeho hlavní snahou bylo získat co nejvíce lidí, kteří by podporovali snahy o získání volebního práva pro ženy. V rámci výboru bylo sepsáno několik petičních akcí za přiznání všeobecného hlasovacího práva, konaly se přednášky a schůze, které seznamovaly veřejnost s důvody snah o přiznání volebního práva pro ženy. Protože se členkám výboru nepodařilo získat dostatečnou podporu politických stran, všeobecné hlasovací právo ženám v této době přiznáno nebylo.

Ženy se však rozhodly svůj boj nevzdat. V roce 1908 se konaly volby do českého zemského sněmu. Františka Plamínková, učitelka, politička a bojovnice za ženská práva, která stála v čele výboru, přišla na to, že formulace volebního řádu nevyklučuje možnost, že by kandidátem na poslance mohla být i žena.⁵⁵ Toto byl jeden z argumentů, kterými se snažila přesvědčit jednotlivé politické strany, aby mezi své kandidáty zařadily i ženy. Její argumentace přesvědčila Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, která mezi své kandidáty navrhla Karlu Máchovou.⁵⁶ „Její kandidaturu podpořila Česká strana pokroková slovy: ‚Zde ustupují stranické zájmy, zato nastupuje tu velký český zájem a otázka

⁵⁴ Malínská, 2005, s. 82

⁵⁵ „Předně volební řád pro Království české nevyklučuje ženy z volebního práva a nikde výslovně nepraví, že by žena nemohla být poslancem. Stalo se to snad nedopatřením toho, kdo zákon sepsal, ale je to skutečnost. Právo volit mají ženy poplatnice, doktorky a učitelky, a právo dáti se volit je podmíněno ve volebním řádě zemském jen právem volebním do obce. Že žena nesmí být poslancem, není zde uvedeno, tak jako je to výslovně podotknuto ve volebním řádě pro říšskou radu.“ (Malínská, 2005, s. 113)

⁵⁶ Malínská, 2005, s. 112 - 115

naší kulturní vyspělosti, aby česká demokratická žena, vzdělaná a snah ušlechtilých, byla zvolena a my mohli ukázat celému světu, že jako jsme byli prvními ve střední Evropě, kdo si postavili ženské gymnázium, tak že jsme to zase my, kteří jsme ideál o rovnoprávnosti a rovnocennosti ženy s mužem realizovali.⁵⁷ Další, tentokrát nezávislou kandidátkou Výboru pro volební právo žen, byla učitelka Marie Tůmová. Přestože ani jedna z kandidátek nebyla zvolena, byla jejich účast ve volbách velkým vítězstvím ženského hnutí na politickém poli.

První ženou poslankyní byla zvolena až roku 1912 ve volebním obvodu Mladá Boleslav - Nymburk Božena Viková-Kunětická. To, že se tato událost mužům příliš nelíbila a že jí byla věnována velká pozornost, dokládá dobová karikatura, kterou uvádím v příloze č. 2.

Františka Plamínková se ale nezajímala jen o oblast politiky. Domnívám se, že dnes málo která pedagožka ví, komu může být vděčná za možnost vdát se a založit rodinu. Františka Plamínková se totiž angažovala i v Pražském spolku učitelek za zrušení celibátu pro ženy – učitelky. Byla přesvědčena, že u inteligentních žen by mělo být plození potomků spíše podporováno, než naopak. Její snaha byla zhodnocena až po vzniku samostatné republiky, kdy byl celibát učitelek zrušen. Její úsilí mi přijde obdivuhodné a nesobecké už z toho důvodu, že sama o manželství neusilovala a zůstala svobodná.

2.3. Období první republiky

Velkou změnu v postavení žen ve společnosti znamenal vznik samostatné Československé republiky. Součástí Washingtonské deklarace z 18. 10. 1918, koncipované T. G. Masarykem, byla zásada, že ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně naroveň mužům. Toto bylo uvedeno v § 106 Ústavy Československé republiky z roku 1920.

Ženy začaly postupně, i v důsledku sociálních a demografických změn, pronikat do dosud ryze mužských povolání. Prosazovaly se v mnoha oborech (první komerční inženýrka v roce 1921, první doktorka práv v roce 1922, první absolventky Akademie výtvarných umění, malířky a sochařky v letech 1921 až 1923). I na politickém poli došlo k výrazným změnám. Členkami parlamentu se stalo několik žen, které obsadily posty poslankyň a senátorek.⁵⁸

Ústava však nezměnila praktické myšlení lidí a ženy musely i nadále o rovnoprávné postavení usilovat. Proto F. Plamínková založila v roce 1923 Ženskou národní radu. Ta sdružovala a koordinovala činnost československých ženských organizací, řešila právní, hospodářské a kulturní otázky zrovnoprávnění žen a začlenila se do mezinárodních ženských

⁵⁷ Malínská, 2005, s. 114

⁵⁸ F. Plamínková, F. Zemanová, B. Viková-Kunětická

organizací. Hlavním úkolem uvedeným v jejích stanovách bylo „uvést v životní praxi rovnoprávnost žen zaručenou ústavou, zabezpečit ji a působit, aby organizace a činnost všech orgánů veřejných brala spravedlivý zřetel na mateřský úkol ženin.“⁵⁹

2.4. Meziválečné období, 2. světová válka, poválečné období do roku 1948

Ženská národní rada vyvíjela v meziválečném období mnoho aktivit proti Hitlerovu režimu v Německu. Sama Plamínková napsala dokonce otevřený dopis Hitlerovi, v němž vyjádřila svůj protest proti jeho útokům na Československo. „Vyčítala mu nejen urážku prezidenta Beneše, ale upozorňovala ho i na historické a zeměpisné omyly, jichž se dopustil ve své slavné norimberské řeči 12. září. Dopis nebojácně ukončuje: ‚Jako poctivá demokratka považuji za svou lidskou povinnost napsati Vám, pane říšský kancléři, protože jsem pevně přesvědčena, že i proti vojenské převaze pravda zvítězí.‘“⁶⁰

I v období po okupaci Čech a Moravy zůstala činná. Nehodlala se smířit s tím, že ve vedení jediné povolební protektorátní strany Národní souručenství není zastoupena jediná žena. Proti tomu protestovala až na nejvyšší možné úrovni – u prezidenta Háchy.

V květnu roku 1939 se v Kodani konal feministický kongres, jehož zasedání se Františka Plamínková zúčastnila. Již v této době byla nabádána, aby se zpět do Československa nevracela, což odmítla. Toto rozhodnutí se jí stalo osudným. Ihned po vypuknutí druhé světové války⁶¹ byla zatčena a několik týdnů vězněna. Po propuštění byla pod neustálým dohledem gestapa, které ji po atentátu na Reinharda Heydricha⁶² zatkl podruhé. Plamínková byla krátce vězněna v Terezíně a roku 1942 zastřelena. Když vezmeme v úvahu, co vše se jí podařilo vykonat a čeho všeho se odvážila, nelze než konstatovat, že to byla žena oplývající neuvěřitelnou vnitřní silou.

Ženská národní rada byla po její smrti rozpuštěna. Spolupracovnice Plamínkové se ale, podle Hendrychové,⁶³ nedaly zastrašit a v ilegalitě pracovaly na programu nové ženské organizace, která měla po válce dbát na zachování rovnoprávnosti žen a mužů a snažit se o to, aby se i ženy mohly podílet na vzniku nového demokratického státu. Na tento program po válce navázala Rada československých žen v čele s JUDr. Miladou Horákovou.

⁵⁹ Hendrychová, 1999, s. 47

⁶⁰ 2. 2. 2009: www.praha7.cz

⁶¹ 1. 9. 1939

⁶² Spolupracovník H. Himmlera, druhý nejvyšší představitel SS, generál policie, šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti a Bezpečnostní služby, v letech 1941 – 42 zastupující říšský protektor Protektorátu Čechy a Morava.

⁶³ Hendrychová, 1999, s. 48

Aktivity Rady československých žen probíhaly na území Čech, Moravy a Slezska. V zájmu propagace své činnosti založila tato organizace obrázkový týdeník Rada žen, v němž se věnovala ženské otázce a vlastním aktivitám. Prostřednictvím časopisu byly svolávány porady, otiskována memoranda určená ministerstvům nebo zde byly uveřejňovány články na podporu sociálních změn (národní pojištění, přídavky na děti).

Se vstupem žen do veřejného života se už tehdy začal objevovat požadavek umožnit ženám skloubit výkon povolání s péčí o domácnost a děti a to formou institucionalizované služby. Demokraticky smýšlející ženy se proto domáhaly jeslí a mateřských škol. Milada Horáková se k tomuto problému vyjádřila na stránkách časopisu Vlasta. „Chceme se všemi způsoby domáhat vydání a oprav potřebných zákonů, přednostního budování náležitých zařízení a důsledného sledování všech opatření, které umožní co nejplněji účast našich žen v úkolech občanských při zvláštním zřeteli k jejich poslání a povinnostem mateřským.“⁶⁴

Rada se zapojovala do vnitřní politiky státu a spolupracovala s ženskými organizacemi ve světě a to až do února 1948, kdy byla činnost rady definitivně zastavena a mnohé její členky zatčeny. Mimo jiné i M. Horáková, která byla po zinscenovaném politickém procesu roku 1950 popravena. V posledních chvílích svého života si vzpomněla i na Františku Plamínkovou, se kterou ji stihl podobný osud. „V jednom z posledních dopisů napsala: ‚Dne 30. června položte za mne kytičku k desce mé mateřské přítelkyně, popravené senátorky F. Plamínkové.‘“⁶⁵

Ženy byly do válečných konfliktů zataženy vždy. S odchodem mužů do bitev zůstala na jejich bedrech starost o rodinu i hospodářství. Druhá světová válka s sebou ale přinesla po pět set let nevídaný jev. Zatímco dosud se ženy při válečných konfliktech zapojovaly do bojů převážně jako ošetřovatelky, přihlásily se do československých zahraničních jednotek i ženy, které nechtěly zůstat pasivní a rozhodly se svou účastí aktivně přispět k pádu fašismu a osvobození vlasti. Své místo našly ženy v různých vojenských profesích zahraničních armád (viz příloha č. 3).⁶⁶ Obsluhovaly například polní radiostanice, telefonní ústředny, protiletadlová děla. Zastávaly úkoly rozvědců a spojky mezi místními obyvateli, některé působily i jako řadové bojovnice a výsadkářsky. Důležitou práci vykonávaly také jako řidičky těžkých nákladních aut, opravářky v dílnách, v technické obsluze a údržbě letadel. Neméně

⁶⁴ 2. 2. 2009: www.feminismus.cz

⁶⁵ 2. 2. 2009: www.praha7.cz

⁶⁶ Ve východní jednotce působilo ke konci války přes 1000 žen, počet na Středním východě a v Anglii nepřevyšoval několik desítek.

důležitá, ale často nedocenená práce byla vykonávána v týlových zařízeních, jakými byly například pekárny a prádelny.⁶⁷

Československé ženy našly své uplatnění v bojích za osvobození v Jugoslávii, Anglii, na Středním východě i v Sovětském svazu. Po absolvování zdravotní prohlídky dostaly uniformu a prodělaly základní vojenský výcvik, na který většinou navázal odborný kurz zajišťující přípravu žen na příslušnou práci.⁶⁸

V SSSR však nastal problém. Československá jednotka, která se formovala v Buzuluku, dodržovala předpisy stanovené předválečnou armádou, ve kterých nebyla účast žen ve vojenské službě zmíněna. Československé ženy proto mohly do vojenské služby vstoupit až na základě rozhodnutí vedoucího jednotky pplk. Ludvíka Svobody, který toto umožnil na vlastní zodpovědnost. „Starší z nich byly zařazeny do náhradního praporu, kde vykonávaly pomocné služby v kuchyni, dílnách a skladech. Mladší ženy, schopné služby v poli, byly zařazeny do výcvikových útvarů, kde procházely základním výcvikem pro jednotlivce. Ten byl stejný pro muže i ženy: pořadové cvičení, střelba, hod granátem, kopání zákopů. V praporem rozkaze č. 41 se objevuje článek 2, podle něhož se ženám, zařazeným v československé jednotce, přiznává hodnost vojína. Je to první dokument v historii československé armády, který potvrzuje zařazení žen do vojenské služby.“⁶⁹

Napadá mě, co to asi bylo za ženy, které se rozhodly dobrovolně zapojit do bojů. Z jakého pocházely prostředí? Byly svobodné? Měly děti? Jak prožívaly válečné útrapy? A litovaly někdy svého rozhodnutí? Byly to „obyčejné“ ženy, nebo byly odvážnější a silnější, než my ostatní? Na mnohé z těchto otázek by šlo jistě najít relativně uspokojivou odpověď. Doufám však, že poslední otázku nebudu muset zodpovědět nikdy.

2.5. Období socialismu

Totalitní režim nahlížel na proces dosažení ženské rovnoprávnosti jako na součást revoluční proměny celé společnosti, která byla spjata s budováním socialismu. „V českých zemích byl ženský ‚problém‘ od padesátých let podřazen občanskému – bojovalo se proti vyššímu, společnému nepříteli a budovala se především beztřídní společnost. Rozdíly mezi

⁶⁷ „S vlasy zavínutými do šátků a v zástěrách ze stanových dílců, které si samy ušily, ručně praly v dřevěných korytech prádlo vojáků, špinavé, zablácené, často nasáklé krví. Pralo se ve velikých stanech, plných páry a průvanu. Rukama rozpukanýma do krve pak pradeny máchaly prádlo za podzimních plískanic v Karpatech v ledové vodě horských potoků v dosahu nepřátelského dělostřelectva.“ (Kolektiv členek Českého svazu bojovníků za svobodu, *Ženy bojující*, 1992, s. 62)

⁶⁸ Kolektiv členek Českého svazu bojovníků za svobodu, *Ženy bojující*, 1992, s. 5 – 6, 13, 44

⁶⁹ Kolektiv členek Českého svazu bojovníků za svobodu, *Ženy bojující*, 1992, s. 21

muži a ženami, viděny třídním prizmatem, byly zanedbatelné. Naopak obě pohlaví měla stát bok po boku v pracovní, společenské, kulturní i sportovní sféře. Tato proklamovaná univerzalizace však nebyla založena na větší svobodě žen, protože paradoxně omezovala jejich volbu a nepřinášela možnost alternativy. Veřejná sféra se jim sice otevřela, ale zároveň pozbyla svého společenského významu.⁷⁰

Za překážku v dosažení rovnoprávného postavení byla v socialismu považována ženina ekonomická nesamostatnost a výkon domácích prací. Již Engels psal ve své knize *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*: „Osvobození ženy, její zrovnoprávnění s mužem není a nebude možné, dokud žena bude vyloučena ze společenské produktivní práce a bude se zabývat jen soukromou domácí prací. Osvobození ženy bude možné teprve až se bude moci podílet na výrobě ve velkém, společenském měřítku a až jí domácí práce bude zaměstnávat jen v nepatrné míře.“⁷¹

Socialismus (v souladu s marxistickým požadavkem emancipace ženy a narušení tradiční podoby rodiny jako instituce) navodil a do určité míry provedl direktivní emancipaci žen tzv. shora. Asi nejvíce patrné to bylo na pracovním trhu, kde byly ženy opravdu hojně, dá se říci stoprocentně, zaměstnány, někdy i ve velmi tvrdých podmínkách. Aby byla dosažena rovnost dobře vidět, soustředila se komunistická propaganda na zobrazování žen v netradičních oborech – ženy traktoristky, jeřábnice, topičky lokomotiv, ženy pracující v hutnictví apod.

Komunistický režim požadoval, aby se lidé co možná v nejvyšší míře podíleli na budování státu pomocí účasti ve veřejných funkcích od nejnižších, jako byly například různé funkce v Československém svazu žen, ROH nebo SSM až po ty nejvyšší – politické. V komunistickém parlamentu bylo v rámci zrovnoprávnění žen a mužů určeno 30 % křesel ženám. Proto byla jejich účast v politice vyšší, než dnes. Například v roce 1981 bylo v československém parlamentu 28 % žen. Na nejvyšší politické funkce však dosáhly pouze dvě ženy. Ludmila Jankovcová, která zastávala postupně posty ministryně průmyslu, ministryně výživy a místopředsdkyně vlády. A Božena Macháčová-Dostálová, která působila ve funkci ministryně výkupu a později byla jmenována ministryní spotřebního průmyslu.

Přes proklamovanou rovnoprávnost byly však zavedeny i určité diskriminující praktiky, například v podobě povinných gynekologických prohlídek při nástupu žen do zaměstnání, které měly odhalit případné ženino těhotenství. Pokud se prokázalo, nebyla žena do zaměstnání přijata. Jak se ženy, které byly nuceny tuto prohlídku absolvovat cítily, zřejmě nikoho nezajímalo.

⁷⁰ Osvaldová, 2004, s. 51

⁷¹ Pejchalová, 2006, s. 9

2.5.1. Československý svaz žen

Po únoru 1948 zaniklo množství ženských spolků a organizací. Místo nich vznikl tzv. Akční výbor Rady československých žen a Národní fronty žen,⁷² což komunistům umožnilo ženské hnutí lépe kontrolovat. Roku 1950 došlo ke sloučení Slovenského svazu žen s Akčním výborem Rady československých žen, které dalo vzniknout jednotné organizaci Československý svaz žen. Ten opustil ideje ženského hnutí předchozích období a stal se poplatným režimu. „Pracovní plány Československého svazu žen se tudíž zaměřují vesměs na pět základních bodů:

- a) podílet se na boji o světový mír;
- b) budovatelskou práci pro republiku, která podmiňuje udržení světového míru;
- c) budování a kontrolu provozu sociálních zařízení;
- d) kulturní a výchovnou práci mezi ženami, která v konečném důsledku znamenala výchovu politickou;
- e) organizační výstavbu vlastního svazu.⁷³

Mezi jeho úkoly patřilo například přesvědčování žen ke vstupu do průmyslu, zemědělství a podpoře KSČ, nabádání k údernictví, organizování brigád a různých oslav roku, jako např. Mezinárodního dne žen, Svátku matek, Dne dětí nebo zřizování náborových středisek, která ženám zajišťovala zaměstnání.⁷⁴ „V náborovém středisku Československého svazu žen na náměstí Rudé Armády 9 je nyní živo, neboť přicházejí ženy, které po rodinných prázdninách plní svůj slib, že v podzimních měsících nastoupí do práce v některém vhodném oboru. Jsou mezi nimi ženy zcela mladé, ale i starší, které jsou již namnoze babičkami, které však cítí ještě dostatek schopností k dobré práci. (...) osmačtyřicetiletá Jana Zápotocká, která se rozhodla stát se traktoristkou a odešla na traktorovou stanici do Ležáků, kam se přestěhovala, aby se mohla co nejlépe věnovat své nové práci (...) Chceme-li skutečně mír, musíme jej zabezpečit svou prací, a proto čím více žen nastoupí do zaměstnání, tím větší máme jistotu, že uchráníme své děti od válečných hrůz a svou vlast od strašlivého ničení.“⁷⁵

„Roku 1967 byl Československý svaz žen organizačně přebudován do jednotlivých výborů žen při krajských, okresních a místních národních výborech s Ústředním vedením Československého svazu žen. V roce 1969 na základě zákona o federativním uspořádání

⁷² Organizace založená v roce 1945 vystupující od svého počátku v souladu s programem komunistické strany.

⁷³ Pejchalová, 2006, s. 18

⁷⁴ V rámci snahy usnadnit ženám vstup do zaměstnání, zakládaly se za socialismu četné jesle – i s celotýdenním provozem, mateřské školky, družiny, atd.

⁷⁵ Pejchalová, 2006, s. 24

republiky byl opětovně obnoven jako Československý svaz žen a takto fungoval až do konce socialistického období.⁷⁶ Jeho předsedkyní byla od roku 1974 Marie Kabrhelová, která tuto funkci převzala od Gusty Fučíkové.

Pád komunistického režimu v roce 1989 znamenal pro Československý svaz žen zánik.

2.5.1.1. Mezinárodní den žen

V současné době je Mezinárodní den žen dáván do souvislosti s komunistickým režimem. Když se však podíváme do historie, zjistíme, že tomu tak není, že byl „pouze“ zneužit tamější propagandou. Na počátku cesty za ustanovením svátku, který dnes slavíme 8. března, byla stávka amerických žen pracujících v textilních továrnách z roku 1857, konající se za účelem zlepšení pracovních podmínek a zvýšení mezd. Další stávkou, která je s tímto svátkem spojena je stávka švadlen, která se konala v New Yorku v roce 1908 a jejím účelem bylo dosažení zkrácení pracovní doby, vyšších platů, hlasovacího práva a ukončení zaměstnávání dětí.

Roku 1910 se v Kodani konala druhá Mezinárodní konference socialistických organizací, která přijala zavedení Mezinárodního dne žen jako připomínky stávky newyorských švadlen. Přesné datum svátku na konferenci nebylo stanoveno, až později se ustálilo na 8. březnu. MDŽ již o rok později slavilo například Německo, Rakousko, Dánsko i české země. Rusko se k oslavám MDŽ připojilo poprvé roku 1913. Roku 1975 uznala Mezinárodní den žen oficiálně i Organizace spojených národů.⁷⁷ Po pádu komunistického režimu byl Mezinárodní den žen vyškrtnut z kalendáře a statut významného dne mu byl opět přiznán až v roce 2004. MDŽ je tedy svátkem, který připomíná úsilí žen za dosažení rovnoprávného postavení a v současné době se k němu hlásí i mnoho organizací, které v rámci něho pořádají různé přednášky a akce.

Oslavy Mezinárodního dne žen byly za socialismu pojaty velkolepě a na jejich přípravě se velkou měrou podílel i Československý svaz žen. Před samotným 8. březnem se konaly dva agitační vikendy, kdy byli lidé nabádáni, aby se k oslavě MDŽ připojili, například závazkem k překročení stanovených norem výroby. Součástí příprav byla i propagační kampaň v médiích. V rozhlasu jsme tehdy mohli například slyšet: „Dne 8. března slaví ženy ve všech dílech světa Mezinárodní den žen. Poslechněte si, co říká Julius Fučík, náš národní hrdina o MDŽ, který prožil v Moskvě: „Mnohé bývá, ale to přece jen nebývá tak často, abys stál ve

⁷⁶ Pejchalová, 2006, s. 39

⁷⁷ 20. 2. 2009: <http://www.aktivni.cz/clanek/zabava/mdz-a-jeho-historie>

frontě na květiny a na konec odcházel s prázdnýma rukama. A to bylo právě dnes, 8. března v Moskvě. Letadla přivážejí denně z Krymu a z Kavkazu desetitisíce mimosy, fialky a růže, ale dnes už brzy odpoledne mnoho mužů bloudilo a marně hledalo alespoň jedinou snítku. Do kina se nedostaneš, jsou přeplněná ženami. Továrny koupily na dnešní den celé divadlo jen pro své dělnice; ve velkém divadle je slavnostní zasedání žen. Moskva 8. března je jako dům, v němž má svátek milý a vážený člen rodiny - tj. sovětská žena. Kamarád, spolupracovník, spolubojovník. Miliony jsou těch žen, miliony mužů, otců, milenců i druhů z práce je doslova zasypávají květy, přinášejí jim dárky a pozdravují je, protože sovětská žena má dnes největší svátek, svátek osvobození.“⁷⁸

Socialismus se snažil docílit rovnostářství všech lidí bez ohledu na pohlaví, přičemž je nutné zdůraznit, že tato snaha neměla s požadavky feministického hnutí nic společného. Nešlo mu o zrovnoprávnění žen, ale celé společnosti. Nebylo by však spravedlivé nepřiznat, že některá shora zaváděná opatření (např. právo na práci, na přístup ke vzdělání, otevření veřejných institucí ženám, obsazování veřejných funkcí ženami pomocí kvót) pro postavení ženy jistý pokrok představovala.

2.6. Devadesátá léta 20. století a současnost

V první polovině 90. let byl postoj naší společnosti k feminismu výrazně nepřátelský, což se projevovalo zejména v médiích a veřejných diskusích. Jen málo žen (a ještě méně mužů) se snažilo o tomto tématu seriózně a objektivně diskutovat.

„Jedním z důsledků antifeministického prostředí v Čechách 90. let bylo umělé a zavádějící oddělení genderu a feminismu, ze kterého postupně vyplynul logický trend: i když vzrůstající počet žen, a zejména těch mladých, vnímá genderovou nerovnost v naší společnosti jako problém, který je třeba řešit, zatím pouze málo z nich má zájem a odvahu identifikovat se jako feministky.“⁷⁹

Pozvolnou změnu v situaci lze pozorovat až v druhé polovině 90. let a především pak v posledních pár letech. Dle mého názoru je to způsobeno hlavně tím, že mnoho organizací, které se zabývají „ženskou otázkou“, ukazuje lidem různorodost problémů, které se dají zahrnout pod pojem feminismus. Ženy pracující v těchto organizacích, jak jsem je poznala, však nejsou žádné bojechtivé amazonky, jak si někteří lidé myslí, ale obyčejné ženy, které mají své rodiny, děti a běžné starosti.

⁷⁸ Pejchalová, 2006, s. 20

⁷⁹ Sokolová, 2004, s. 201

2.6.1. Právní zajištění rovných příležitostí pro ženy v České republice

Po pádu komunistického režimu u nás došlo k převratným změnám v mnoha oblastech. Jednou z nich bylo i otevření diskusí o lidských právech včetně práv žen, s čímž souvisely i otázky po rovnoprávném postavení žen a mužů. Během následujících let přijala vláda několik dokumentů, které se úpravou rovných práv pro ženy a muže zabývají a vytvořila samostatné orgány, které se prosazováním těchto práv věnují.

V posledních letech byl díky procesu sladování našeho práva s právem EU novelizován Zákoník práce a Zákon o zaměstnanosti. Tyto novelizované zákony „byly obohaceny o pojmy českému právnímu řádu dosud neznámé. Poprvé byla definována zásada rovných příležitostí a rovnosti v zacházení s muži a ženami v zaměstnání, při výkonu povolání a při odborné přípravě, včetně pracovních podmínek a odměňování za práci, a dále pak diskriminace z důvodu pohlaví v pracovněprávních vztazích, přímá a nepřímá diskriminace a sexuální obtěžování. Všechny zmíněné pojmy jsou obsaženy hned v prvním paragrafu Zákoníku práce.“⁸⁰

„Česká republika se navíc zavázala k dodržování rovných příležitostí pro muže a ženy a prosazování genderové rovnosti podpisem zásadních mezinárodních dokumentů. Jedná se o Konvenci OSN o odstranění diskriminace žen (CEDAW). Dodržování Konvence je ze strany OSN pravidelně sledováno pomocí hodnotících zpráv, které Česká republika o této problematice podává. Česká vláda se dále přihlásila k plnění Pekingské akční platformy, tedy závěrům 4. světové konference OSN o ženách, konané v Pekingu v roce 1995.“⁸¹

Velmi důležitým programovým dokumentem, který se zabývá nedostatky a možnými kroky nápravy v oblasti rovných příležitostí žen a mužů je národní akční plán pro vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže - Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů. Ten byl českou vládou přijat roku 1998 a navazuje na závazky České republiky, které vyplývají z Pekingské akční platformy. „Národní akční plán při prosazování rovnosti žen a mužů v České republice se z dvanácti problémových oblastí Pekingské akční platformy zaměřuje na sedm aktuálních pro ČR:

- ❖ prosazování principu rovnosti mužů a žen jako součást politiky vlády,
- ❖ právní zabezpečení předpokladů rovnosti mužů a žen a zvyšování úrovně právního povědomí,

⁸⁰ 10. 2. 2009: <http://www.osops.cz/muziazeny/page.php-a=48&b=24.htm>

⁸¹ Foltysová a kol., 2004, s. 68

- ❖ zajištění rovných příležitostí žen a mužů v přístupu k ekonomické aktivitě,
- ❖ vyrovnání sociálního postavení žen a mužů pečujících o děti a potřebné členy rodiny,
- ❖ zohledňování žen z hlediska jejich reprodukční funkce a fyziologických odlišností,
- ❖ potlačování násilí páchaného na ženách,
- ❖ sledování a vyhodnocování účinnosti uplatňování principu rovného postavení žen.⁸²

Plnění stanovených úkolů je každoročně vyhodnocováno a v návaznosti na to dochází k aktualizaci priorit pro další rok.

V rámci plnění výše uvedených závazků vznikla v roce 2001 Rada pro rovné příležitosti žen a mužů. Jedná se o stálý poradní orgán vlády zabývající se vytvářením rovných příležitostí pro ženy a muže. „Rada připravuje návrhy směřující k prosazování a dosažení rovných příležitostí pro ženy a muže. Rada zejména:

- ❖ projednává a doporučuje vládě základní koncepční směry postupu vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže,
- ❖ koordinuje základní směry resortních koncepcí v oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže,
- ❖ stanovuje okruh priorit pro projekty resortů na podporu realizace rovných příležitostí pro ženy a muže,
- ❖ identifikuje ve společnosti aktuální problémy v rovných příležitostech pro ženy a muže,
- ❖ hodnotí efektivitu naplňování principu rovnosti žen a mužů.⁸³

Rovnoprávností žen a mužů se dále zabývá Výbor pro rovné příležitosti žen a mužů Rady vlády pro lidská práva, který nesl do roku 2007 název Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen. Tento výbor má za úkol plnit úkoly spojené s ochranou a dodržováním práv žen a mužů v České republice a úkoly stanovené Radou vlády pro lidská práva.

⁸² 5. 2. 2009: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1372/zprava.pdf>

⁸³ 5. 2. 2009: <http://www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=383>

Mezi další orgány pak patří Stálá komise pro rovné příležitosti, která se nespécifikuje pouze na rovné příležitosti žen a mužů, ale také na boj s dalšími druhy diskriminace, např. na základě etnické příslušnosti, sexuální orientace nebo zdravotního handicapu.

V rámci organizační struktury pro zajištění rovnoprávnosti žen a mužů nemohu opominout Oddělení – Odbor rovnosti žen a mužů MPSV a tzv. Gender Focal Points. „Jedná se o existující institucionální mechanismy na úrovni jednotlivých ministerstev. Tzv. Gender Focal Points jsou osoby, pověřené koordinací resortní agendy genderové rovnosti, resp. uplatňováním genderového mainstreamingu v každém resortu.“⁸⁴

V neposlední řadě pak nesmím zapomenout na mnoho neziskových organizací, které se na prosazování rovnosti žen a mužů v České republice podílejí výraznou měrou. Pro představu uvedu alespoň některé z nich – Asociace podnikatelek a manažerek, Český helsinský výbor, Nesehnutí, Nadace Open Society Fund Praha, Fórum 50, Gender Studies, Český svaz žen, Otevřená společnost a další.

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že legislativních opatření a orgánů, které se politice rovných příležitostí žen a mužů věnují, je dostatek. Otázkou však podle mě zůstává, do jaké míry mají tato opatření vliv na praktické úrovni.

Ve zprávě Rady pro rovné příležitosti žen a mužů z období mezi lety 2003 - 2004 jsem se například dočetla, že byla vydána Informativní metodika rozpočtování z hlediska rovnosti žen a mužů. Tato metodika je pěkně a přehledně zpracována a věnuje se seznámení s genderovým rozpočtováním na úrovni státní správy a samosprávy. Ale jaká byla její cesta po vydání? Dostala se k příslušným lidem? Přečetli si ji? Stala se jejich pomocníkem při práci? A lze to všechno vůbec ověřit? Asi ne. Nezbývá proto, než se spolehnout na pozitivní součinnost všech podobných aktivit a opatření, které vláda a orgány k tomu zřízené vyvíjí, protože výsledky těchto snah se projeví vždy až za delší časové období. Proto si myslím, že by neměl být opominut žádný návrh na byť sebemenší změnu. Kdoví, jestli právě tato, z dnešního pohledu drobnost, se nestane v budoucnu onou skálou, na které se bude moci začít stavět.

Za zřejmě nejdůležitější úkol tohoto dlouhodobého a nelehkého procesu, směřujícího k zajištění rovných příležitostí pro ženy a muže, bych pak považovala odstranění zakořeněných stereotypů v mysli společnosti, k čemuž pouhá změna legislativy nestačí. To je pouze první krok. Jakým směrem se budou ubírat kroky další, záleží především na nás, lidech.

⁸⁴ 10. 2. 2009: <http://www.osops.cz/muziazeny/page.php-a=48&b=38.htm>

2.6.2. Ženské nevládní organizace

Po roce 1989 se u nás znovu otevřel prostor pro působení ženských nevládních spolků a organizací s různorodou oblastí působnosti. Z některých organizací, jejichž většina byla založena tzv. „zdola“ za účasti některých významných osobností např. Soni Hendrychové, Hany Havelkové, Marii Čermákové nebo Jiřiny Šiklové, se postupem času staly profesionální neziskové organizace, které se zabývají nejen oblastmi rovných příležitostí na trhu práce, ale také různorodou pomocí ženám. Některé organizace prosazují větší účast žen v politice nebo vytvoření lepších podmínek pro umožnění sladit rodičovství s profesním životem, jiné se zabývají prezentací žen v médiích. Další se specializují na pomoc ženám – uprchlicím, ženám - obětem domácího násilí nebo ženám, které se staly oběťmi únosu a následně byly nuceny k prostituci.

Mnoho z těchto organizací by ale zřejmě nikdy nevzniklo, kdyby nebylo zahraničních organizací a nadací, které nám tehdy poskytly nejen finanční pomoc. K těmto organizacím náleží například Network of East-West Women nebo Frauen Anstiftung, které přispěly k založení například obecně prospěšné společnosti Gender Studies.

Některé organizace založené v 90. letech zanikly, jiné přetrvaly dosud a nadále poskytují svou pomoc potřebným. S rozšířením internetu mezi českou společnost se jim naskytla další možnost, jak oslovit a informovat veřejnost o svých aktivitách, a tím mezi lidmi rozšířit povědomí o okruhu své činnosti a možné pomoci, kterou nabízí. Za velmi užitečné bych v tomto směru považovala například stránky [www. feminismus.cz](http://www.feminismus.cz), které nabízí mimo jiné databázi tzv. „ženských“ organizací i s uvedenými adresnými nebo internetovými kontakty. Na této stránce jsem napočítala celkem 74 českých organizací, které se „ženskou otázkou“ či přímo pomocí ženám věnují. V oblasti ženských = lidských práv by to byla například ROSA, Bílý kruh bezpečí, psychosociální centrum Acorus. V oblasti sexuálního obtěžování proFem. V oblasti sexuálního zneužívání Centrum pomoci ženám zneužitým v dětství - Élektra. V oblasti diskriminace žen na pracovním trhu Gender Studies nebo Český svaz žen. V oblasti obchodování se ženami La Strada ČR, Sdružení česká katolická charita nebo Rozkoš bez rizika. V oblasti rodičovství například Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství.

V tomto výčtu bych samozřejmě mohla pokračovat, až bych obsáhla všech 74 organizací. To však není mým cílem. Tímto krátkým přehledem jsem chtěla pouze poukázat na opravdu velkou rozmanitost oblastí, které se skrývají pod pojmem „ženská“ organizace. Také jsem si díky tomu uvědomila, jakou proměnou témat ženské spolky a organizace u nás od dob 19. století do dneška prošly. Zatím co dříve byly zaměřeny především na vzdělávací činnost,

zakládání dívčích škol či získání politických a občanských práv, v současné době rozšířily oblast svých zájmů mimo jiné i o některé sociálně patologické jevy, které mají ve svém důsledku dopad na celou společnost. Přesto si myslím, že je podstatné na tomto místě zdůraznit, že bez odvážných žen především 19. a raného 20. století, které měly sílu a odhodlání bourat staletými prověřené a zažitě stereotypy, by nebylo nic z výše uvedeného možné.

Považuji za důležité se ještě zastavit u databáze tzv. „ženských“ organizací. Když jsem si ji několikrát prohlédla, zjistila jsem, že většina z organizací zde uvedených sídlí v Praze. Jen 24 organizací z celkového počtu 74 bylo mimopražských. Z toho jasně vyplývá, že odborná pomoc pro ženy je v našem Hlavním městě dostupnější. Jistě existují i vládou zřízená pracoviště a mnohé občanské poradny, kde může žena hledat pomoc. Dále většina z neziskových organizací provozuje i internetové poradny nebo nepřetržité krizové linky, kam se ženy mohou s důvěrou obrátit. Také netvrdím, že kromě těchto organizací se už nenajde žádná jiná, která by se pomocí ženám věnovala. Přesto všechno si však myslím, že by mělo být více pamatováno i na mimopražské regiony, protože čísla, když budu vycházet pouze z databáze uveřejněné na výše uvedených internetových stránkách, mluví jasně.

Pro následující výpočet jsem použila informace ze sčítání lidu, které provedl v roce 2001 Český statistický úřad.⁸⁵ Pro 598 760 žen s českým občanstvím, které žijí v Praze, je k dispozici 54 organizací, tj. na jednu organizaci připadá 11 975 potencionálních klientek. Pro 4 589 981 mimopražských žen s českým občanstvím je k dispozici 24 organizací, tj. na jednu organizaci připadá 191 249 možných klientek. Nepoměr je na první pohled evidentní.

Ráda bych ještě napsala pár vět o povědomí lidí o „ženských“ organizacích. V rámci seminární práce do předmětu Gender z psychologického a sociologického hlediska jsem v roce 2006 prováděla malý výzkum, kterého se zúčastnilo 48 lidí. V rámci tohoto výzkumu jsem respondentům položila otázku, zda u nás či ve světě znají některou organizaci, která se zabývá ženskou problematikou, feminismem či různorodou pomocí ženám. 40 % dotázaných odpovědělo, že některou takovou organizaci znají. Je to málo? Je to dost? Ptala jsem se. Vždyť to není ani polovina respondentů. Pak jsem si ale položila otázku, jak by asi zněly odpovědi před deseti nebo patnácti lety. Vzhledem k tomu, že tehdy neexistovalo tolik organizací a ani možností jak o nich získat informace jako dnes, bylo by toto procentuelní číslo, dle mého názoru, mnohem nižší. A to je zřejmě nejdůležitější, že existuje dostupná pomoc a informace o ní.

⁸⁵ 12. 1. 2009: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=OB004+%28kraje%29&&kapitola_id=20

Respondentů jsem se také ptala na názvy těchto organizací. Nejčastěji uváděnou organizací bylo Gender Studies. Pak La Strada, Český svaz žen, Bílý kruh bezpečí a proFem. Domnívám se, že prvenství Gender Studies je způsobeno tím, že má poměrně velký záběr činností, kterými se zabývá, a které jsou pro širokou veřejnost zajímavé. Pracovnice Gender Studies jsou také médii často žádány, aby poskytly své odborné stanovisko k daným problematikám. Mohu také uvést, že ženy byly o organizacích informovány lépe – ve výčtu jich uvedly více než muži (viz příloha č. 4). Jednu z možných příčin tohoto jevu bych spatřovala v existenci tzv. „ženských“ časopisů, kde se mohou ženy o těchto organizacích dočíst, např. v poradenských článcích nebo v rubrikách „napsáno životem“. Muži tyto časopisy obvykle nečtou a mají tak méně příležitostí se o příslušných organizacích dozvědět něco bližšího. V běžném tisku je jim podle mého názoru věnována jen malá pozornost.

2.6.2.1. Gender Studies

V této kapitole bych se chtěla blíže zmínit o společnosti Gender Studies. Není to proto, že bych ji chtěla na úkor ostatních organizací nějak upřednostňovat, ale proto, že jsem v ní vykonávala dvouměsíční praxi a měla jsem tak možnost poznat její fungování blíže.

Obecně prospěšná společnost Gender Studies je nezisková, nevládní organizace, která shromažďuje a šíří informace o problematice ženských práv a gender v České republice i ve světě. Financována je z grantů či sponzorských darů. Byla založena jako nadace v roce 1991 v bytě socioložky Jiřiny Šiklové v Praze za podpory americké organizace NEWW (Network of East-West Women)⁸⁶ a německé Frauen Anstiftung.

„Cílem organizace je shromažďovat a dále zpracovávat a rozšiřovat informace související s genderovou tematikou. Prostřednictvím specifických projektů GS aktivně ovlivňuje změny týkající se rovných příležitostí v různých oblastech, jako jsou například institucionální mechanismy, trh práce, politická participace žen, informační technologie apod.“⁸⁷

Gender Studies usiluje o odstranění genderových stereotypů ve společnosti, výchově, vzdělávání a v rodině, podporuje sladování rodinného a profesního života, zasazuje se o vyšší zastoupení žen v rozhodovacích procesech, usiluje o pracovní trh bez diskriminace pohlaví a

⁸⁶ Síť pro východní a západní ženy, organizace se sídlem ve Washingtonu D. C., která od počátku 90. let vytvářela síť ženských organizací v postkomunistických zemích a pomáhala je technicky vybavit.

⁸⁷ 9. 11. 2008: <http://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>

věku, o změny v oblasti násilí páchaného na ženách a svobodného rozhodování o vlastním těle.⁸⁸

Gender Studies pořádá diskuse, přednášky a školení, které jsou určeny nejen veřejnosti ale i úředníkům veřejné správy, politikům, neziskovým organizacím či novinářům. Pracovnice GS dále připravují i semináře pro vyučující a studenty středních škol. GS mimo jiné také vede elektronickou databázi ženských a jiných neziskových organizací v České republice a ve světě, kterou průběžně aktualizuje. Na její aktualizaci jsem se podílela i já v rámci praxe. Díky tomu jsem se mohla blíže seznámit s náplní činnosti a cíli jednotlivých organizací. A vytvořit si představu o četnosti organizací, které se „ženskou otázkou“ zabývají.

Součástí Gender Studies je knihovna, která se zaměřuje zejména na následující tématické oblasti: feministická teorie, historie ženského hnutí, ženská studia, mužská studia, násilí páchané na ženách, beletrie, genderové aspekty v sociologii, filozofii, náboženství, psychologii v rodině, politickém životě a v právní teorii. Ve vlastnictví knihovny je i unikátní sbírka dokumentů z počátku ženského hnutí v Čechách (Archiv Elišky Krásnohorské).

V rámci praxe jsem spolupracovala na různých projektech, které Gender Studies připravovalo. Moje spolupráce spočívala například v mapování procentuelního zastoupení žen na kandidátních listinách za jednotlivé kraje do zastupitelstev. Zaměřila jsem se na ČSSD, ODS, KSČM, US, KDU-ČSL, Stranu zelených a Evropské demokraty. Výsledky šetření, na kterém jsem se podílela, byly publikovány na internetových stránkách www.feminismus.cz (viz příloha č. 5). Některé materiály z tohoto šetření pak byly rozeslány do vybraných organizací (s tématikou genderu) po celé České republice, kde měly sloužit jako informační a orientační materiál o počtu ženských kandidátek.

V rámci praxe jsem se také zúčastnila konference s názvem Rovné příležitosti pro ženy a muže a neziskové organizace, kterou Gender Studies připravovalo. Jednalo se o konferenci neziskových organizací z oblasti rovných příležitostí pro ženy a muže a dalších subjektů, které se aktivně podílí na vytváření této politiky. Konference byla rozčleněna do dvou částí. Dopolední byla určena pouze pro zástupce a zástupkyně neziskových organizací. Odpolední část byla přístupná i zástupcům a zástupkyním státní správy, samosprávy a dalším významným subjektům, které svými aktivitami ovlivňují postavení těchto organizací v České republice. Měla jsem tak možnost se setkat s mnoha zástupci či zástupkyněmi neziskových organizací, vyslechnout si jejich příspěvky a názory. Konference se zúčastnila např. Evropská kontaktní společnost, Poradna pro uprchlíky, Občanské sdružení Jantar, Asociace podnikatelek a manažerek, Síť mateřských center České republiky, Mama help, Asociace pro

⁸⁸ 9. 11. 2008: <http://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

rovné příležitosti, Občanské sdružení Élektra, Otevřená společnost, Český svaz žen, Sociologický ústav AV ČR, Rozkoš bez rizika.

Dále jsem byla požádána, abych napsala příspěvek na internetové stránky Gender Studies (viz příloha č. 6), který se týkal kampaně Exit Promo proti obchodování s lidmi, jejíž spot běžel v roce 2005 na televizní stanici Prima. Také jsem shromažďovala podklady týkající se členství žen v politických stranách a parlamentech u nás a v Evropě, zipového systému a kvót nebo jsem připravovala podklady z novin a internetu, které se týkaly všech oblastí života seniorů a byly použity pro tzv. Úterky s gender,⁸⁹ které byly v období mé praxe zaměřeny na téma senioři.

Přestože měla má praxe v Gender Studies spíše administrativní charakter, hodnotila bych ji jako přínosnou. Nejen že jsem měla možnost podílet se na mnoha zajímavých projektech, které Gender Studies realizovalo, ale dověděla jsem se také mnoho informací, ke kterým bych za běžných okolností neměla přístup.

2.6.3. Feminismus, gender a média

Média, ať už se jedná o tisk, televizi, rozhlas nebo internet, hrají v životě každého z nás velkou roli, protože přináší informace z různých oblastí a oborů a následně ovlivňují naše názory, postoje a myšlení podle toho, co jsme slyšeli, viděli a četli. Protože se jedná o informace zprostředkované, musí se příjemce spolehnout na serióznost daného média. Přesto je nutné, abychom o takto získaných poznatcích uvažovali a nestali se pouze pasivními příjemci, takzvanými „mediálními konzumenty“, kteří mediální obsahy přijímají nekriticky, považují je za skutečnost a jsou jimi manipulováni.

2.6.3.1. Média a „mýtus krásy“

Ideálním příkladem toho, jak s námi média manipulují je tzv. „mýtus krásy“, který ženám předkládá uměle vytvořený „ideál“ fyzické krásy, se kterým jsou ženy porovnávány a na jehož vytvoření a udržení mají média největší podíl.

„Mýtus krásy říká: kvalita zvaná ‚krása‘ objektivně a univerzálně existuje. Ženy ji musí chtít ztělesňovat a muži musí chtít vlastnit ženy, které ji ztělesňují. Snaha naplnit ideál

⁸⁹ Jedná se o přednášky na předem zvolené téma. V rámci tzv. Úterků s gender se pořádají i autorská čtení nebo setkání se zajímavými hosty.

vyžaduje od žen mnoho energie a odčerpává jejich fyzické i mentální síly, stává se černou dírou, do které padají jejich úspory.“⁹⁰

Je samozřejmě pravdou, že již ve starověku byla ženská krása opěvována básníky a tělesná podoba ženy se stala námětem mnoha soch.⁹¹ Na druhé straně byla ženská krása spojována i s určitou negativní silou. Helenina krása byla záminkou k válce proti Tróji. Krása několika hrdinek z Bible, např. Sára a Salome, může být dána do souvislosti se lstí. Ani raný středověk oslavě ženské krásy moc nepřeje a považuje ji za spjatou s ďáblem. „Středověké umění převádí tuto křesťanskou stigmatizaci ženské krásy do obrazové podoby. Na některých freskách vidíme ďábla proměněného v krásnou dívku, jinde se žena objevuje jako antropomorfní had nebo tvor s ďábelským vzezřením. Středověké umění se nesnaží vyvolat obdiv ke svůdnému tělu, nýbrž strach z ženské krásy a vyjádřit její sepětí s pádem a Satanem.“⁹² Teprve 15. století s sebou přináší odloučení krásy od hříchu. „Ženy jsou stvoření, která se díky své kráse více podobají božskému než my ostatní, neboť to co je krásné, se více blíží Bohu, který je naprosto krásný, než ošklivé, které náleží ďáblu, prohlašuje Brantome ve svých Dvorných dámách.“⁹³ V této době je krása vynesena na vrchol a stává se prostředkem vedoucím k získání společenského postavení, moci a bohatství. „Od dětství se ženám říká a učí je to také příklad jejich matek, že trocha znalosti lidské slabosti - čemuž se po právu říká mazanost - poddajná povaha, vnější poslušnost a bezchybné dodržování všeho, co se od nich očekává, jim získá ochranu muže; a pokud jsou krásné, vše ostatní je alespoň na dvacet let jejich života zbytečné.“⁹⁴

Kdy se ale z ženské krásy začíná stávat fenomén? Odpověď je nasnadě – s příchodem 20. století. Nyní totiž díky filmovým hvězdám a manekýnkám pronikly „vzory“ žen do života každého z nás a postupně se začal prosazovat „diktát krásy“, kterého se ochotně ujala média. Z krásy byl, podle Lipovetského,⁹⁵ vytvořen kult se vším všudy - se systémem indoktrinace (reklama kosmetických výrobků), svatými texty (metody zeštíhlení), očistnými cykly (dietami), duchovními vůdci (hvězdami), anděly (zkrášlujícími výrobky) i spasiteli (plastickými chirurgy).

Když se zamyslím, je tlak vyvíjený na ženy ze strany masmédií a následně společnosti obrovský. Ať otevřu jakýkoli, a nejen ženský časopis, skoro vždy v něm najdu příspěvek s návodem „jak na to“. Jak získat hladkou pleť. Jak předejít celulitidě. Jak rychle zhubnout.

⁹⁰ Jarkovská, Navrátilová, 2004, s. 130

⁹¹ S výjimkou antického Řecka, kde byla větší pozornost věnována kráse mužské.

⁹² Lipovetsky, 2000, s. 107

⁹³ Lipovetsky, 2000, s. 109

⁹⁴ 16. 2. 2009: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/03.htm>

⁹⁵ Lipovetsky, 2000, s. 168 – 169

Jak se zbavit vrásek. Jak se obléci, abych byla in. Jak. Jak. Jak. Konečným cílem je pak přetvořená žena zapadající do kolonky „ideální“. Ale stojí ženám toto zaškatulkování za všechny ty oběti, následky a odříkání? Dívky anorektičky, ženy na dietě, rty a líce vyplněné botulotoxinem, v prsou implantáty, na hýždích a stehnech drobné jizvy způsobené liposukcí,⁹⁶ v koupelně spousty krémů na vše možné, díky jejichž působení dojde k viditelné změně zaručeně do tří týdnů, šatní skříň přečpaná věcmi, které jsou dle časopisu nebo tzv. „módního guru“ in a navíc v té správné módní barvě určené pro letošní sezónu. Toto vše, a ještě mnohem více, jsou ženy schopny podstoupit pro získání nebo alespoň přiblížení se uměle vytvořené ideální míře 90, 60, 90 nebo proto, aby nebyly okolím zhodnoceny jako out, a v neposlední řadě pro to, aby si udržely mladistvý, trendy vzhled, který se prosazuje již od 60. let. 20. století.⁹⁷ V jeho důsledku se na stránkách časopisů a v reklamě objevují především mladí lidé. Pokud v reklamě vystupuje starší člověk, ať muž či žena, většinou jde o prezentaci doplňkových léčiv nebo zdravotních pomůcek.

Prosazování mladistvé krásy je také důsledkem kratší profesní dráhy žen vystupujících v médiích, která končí cca o 10 let dříve, než kariéra mužů.

Média k nám prostřednictvím mýtu krásy vysílají signály, že silnější lidé nemají nárok na štěstí a úspěch. Na tyto poměrně jasné náznaky jsou nejcitlivější děti a mladiství (zvláště dospívající dívky), kteří jen u televize stráví v průměru 21 hodin týdně. Když k tomu připočteme čas věnovaný četbě různých dívčích magazínů, které dívkám přináší často nedosažitelné vzory žen oblékajících se pomalu v dětském oddělení, nemůžeme být překvapeni, že jsou dívky posedlé svou postavou a vzhledem. V porovnání se svými idoly se cítí tlusté, nemotorné, ošklivé. Není proto divu, že se jim chtějí podobat, stůj co stůj, a tím si zajistit „kus“ jejich štěstí. V mnoha případech je však tato cesta za iluzí štěstí vstupní branou vedoucí k anorexii. Právě proto by měli být žáci prostřednictvím různých cvičení a úloh (viz příloha č. 7) vedeni k uvědomění si toho, že něco jako ideální krása neexistuje. Že to není univerzální - neměnná hodnota, protože každá společnost i jednotlivec považuje za krásné něco nebo někoho jiného a to, co je jim předkládáno jako ideální krása, je jen kulturní konstrukt, který má zajistit dobrý prodej kosmetických výrobků, propagaci značkových oděvů a plné diáře plastickým chirurgům. Zvláště dívky by měly být upozorněny na možná rizika

⁹⁶ „Když se ve Francii v 50. letech minulého století zavádělo nové výkonné odsávací zařízení pro provádění liposukce, vytrhalo z žen spolu s kusy tuku i celá nervová vlákna, dendrity a ganglie. Experimentátory to však neodradilo a zavedli novou, ‚vylepšenou‘ metodu. Poté, co jim po ní zemřelo pouhých 9 žen, mohli ji nazvat úspěchem a vyvézt do USA.“ (Jarkovská, Navrátilová, 2004, s. 135)

⁹⁷ V této době se začínají prosazovat mladé a štíhlé idoly. Tento stav souvisí s proměnami masové kultury, kultury módy a volného času. Zde je třeba zdůraznit roli, kterou sehrálo tělesné odhalení (krátké kalhoty, bikiny) a proměny módy ve dvacátých a šedesátých letech (rovně střižené šaty, nošení kalhot a minisukní, přiléhavé oblečení).

spojená s požadavky krásy a tím pochopit její potencionální, často za úsměvy skryté, nebezpečí. Žáci by také měli vědět, že někdy stačí jen malá necitelná poznámka typu „Ty jsi ale špekáček.“, která může mít na život někoho jiného nedozírné následky. Proto by se měli podobných invektiv vyvarovat. Domnívám se, že kdyby v tomto směru bylo veškeré úsilí školy zhodnoceno v jednom žákovi, který dívce řekne: „Pusť to z hlavy. Podívej se na Helenu Růžičkovou, jakou měla postavu a kam až to dotáhla.“, nebyla by její snaha marná.

2.6.3.2. Reklama a genderové stereotypy

„Média hrají od svých začátků klíčovou roli při šíření konkrétních definic genderových rolí a genderových vztahů, a to často ve formě stereotypů.“⁹⁸ Typickou ukázkou toho, jak média udržují genderové stereotypy, je reklama. Ženy jsou zde spojovány především s přípravou jídla, výrobky určenými pro domácnost a hygienu, kosmetickými produkty pro udržení mladistvého vzhledu nebo jsou prezentovány v rolích spojených s mateřstvím. Naopak muži vystupují převážně v reklamách na elektroniku, alkohol, pojišťovnictví a bankovníctví. Někdo by si možná řekl, že v tom nevidí žádný problém, ale to je omyl. Již v roce 1984 proběhl výzkum televizní reklamy, který jasně dokázal, že spodobnění genderu v reklamě má vliv nejen na přijetí genderových rolí, ale promítá se také do oblasti zájmů v běžném životě.⁹⁹ Výzkum, podle Renzettiho,¹⁰⁰ spočíval v tom, že byly vytvořeny dvě skupiny lidí. Jedna skupina zhlédla televizní reklamy se stereotypním zobrazením genderových rolí, druhá pak reklamy s převrácenými genderovými rolemi. Poté měli účastníci napsat krátkou esej zachycující představy o jejich životě v následujících deseti letech. Ženy zhlédnuvší genderově stereotypní reklamy popisovaly svou budoucnost stereotypně – zaměřovaly se na tvorbu domova a neměly ambice dosáhnout úspěchu mimo něj. Eseje žen, které v reklamě sledovaly genderově převrácené role, se podobaly esejům mužů, zaměřeným na úspěch. Tendence zaměřené na vytváření domova se u nich vyskytovaly málo.

Přiznám se, že pod tíhou psaní této kapitoly jsem se na sledování, především televizních, reklam zaměřila a genderových stereotypů, o nichž se reklamní průmysl zřejmě domnívá, že budou mít u diváků úspěch, jsem v nich rozpoznala mnoho. Nejsem si však jista, zda si jich

⁹⁸ Pavlík, 2005, s. 53

⁹⁹ V souvislosti s tím mě napadá jedna současná televizní reklama na prací prášek Ariel. V průběhu reklamy maminka spotřebitelům sděluje, že je za tento přípravek s vynikajícími schopnostmi velmi ráda a že ho jistě bude potřebovat, protože její syn se chce stát chemikem a dcera kuchařkou. Reklama je podle mě ryším příkladem genderového stereotypu. Pravděpodobně nikoho z tvůrců reklamy nenapadlo, že dcera by mohla mít zájem proniknout do tajů chemie a syna by mohlo bavit vaření.

¹⁰⁰ Renzetti, 2003, s. 207

všimne běžný „konzument“, a pokud ano, do jaké míry nad nimi vůbec uvažuje. Proto si velmi cením knihy Gender ve škole, která je určena všem, které genderová tematika zajímá, ale především vyučujícím předmětů občanská výchova a základy společenských věd. Ti zde mohou načerpat teoretická východiska genderové problematiky a také najít návody na praktická cvičení pro žáky, které se k jednotlivým genderovým oblastem vztahují. Touto nenásilnou formou pak mohou žáky na genderové stereotypy a nerovnosti ve společnosti upozornit a naučit je zprostředkované informace z médií přijímat kriticky. Žáci by si na základě toho měli uvědomit, jaké genderové stereotypy reklama používá, jak zasahuje do našeho vnímání a jak ho následně ovlivňuje. Z velkého množství praktických cvičení, uvedených v této knize, jsem se rozhodla uvést v příloze č. 8 právě úlohu, která má žáky vést k uvědomění si genderových stereotypů v reklamě.

Z hlediska genderu se při studiu reklam sleduje hlavně role, ve kterých jsou ženy zobrazovány, a četnost jejich prezentování v reklamě v porovnání s muži. Dále pak symbolika a význam žen v reklamě, odrážející obecné genderové vztahy. „Například byly identifikovány stereotypní vzorce jako ‚ženský dotyk‘ (ženy se dotýkají předmětů i samy sebe jinak než muži, často smyslně), ‚funkční řazení‘ (při společném zobrazení mají muži vesměs vedoucí roli, dávají pokyny a instrukce nebo dohlíží) či ‚ritualizace podřízenosti‘ (v souladu s klasickým stereotypem podřízenosti, kdy podřízená osoba je sehnutá či prezentovaná v nižší pozici, jsou ženy například na společných reklamách častěji zobrazovány níž než muži či jsou obecně zobrazovány častěji jako ležící či sedící.“¹⁰¹

Chcete být úspěšní? Chcete být tělesně přitažliví nebo dokonce, nebojím se použít slova, sexy? Ve světě reklamy, která na tyto naše citlivé struny působí, to není žádný problém. Vše je v ní obsaženo a dokonale, podprahově skryto. Uvedu zde příklad reklamy, kterou ve své knize použil Renzetti. V Čechách jsem ji nezaznamenala, ale říci s jistotou, že v naší televizi neběžela, nemohu. „Mladý muž v elegantním obleku usedne na lavičku poblíž rohu rušné velkoměstské ulice a začne rozbalovat hamburger, který si koupil k obědu. Krásná mladá žena přechází ulici a cílevědomě, i když svůdně se k němu blíží. Brzy je ale jasné, že netouží po muži, nýbrž po hamburgeru. (...) Reklamy (...) naznačují, že jejich výrobky nejen splňují svůj původní účel, ale nabízejí něco navíc. (...) Podle analytiků reklamy sděluje reklama spotřebitelům, že když si koupí dotyčný výrobek, dostanou i tu ‚sladkou mladou kůstku‘, která k němu patří, zatímco spotřebitelkám se sděluje, aby si koupily výrobek, který jim pomůže se tou ‚sladkou mladou kůstkou‘ stát.“¹⁰² Z tohoto příkladu a rozboru reklamy jasně

¹⁰¹ Pavlík, 2005, s. 55

¹⁰² Renzetti, 2003, s. 199

vyplývá, že kromě snahy prodat výrobek nám reklama předává i určitý vzorec chování, který může ovlivnit náš běžný život.

Když mluvíme o reklamě, nelze opominout ještě jeden významný prvek, a to zneužívání ženského těla v reklamě, což je jedna z oblastí o jejíž změnu usiluje, dle svého prohlášení, například obecně prospěšná společnost Gender Studies. Jako příklad tohoto druhu zneužívání mohu uvést reklamy, v nichž prezentovaná žena nemá zjevný vztah k výrobku a hraje tu pouze dekorativní roli, založenou na tělesné přitažlivosti, např. ženy – modelky pózující u luxusních aut. Dále by sem patřil i fenomén tzv. fotografického ořezávání, kdy jsou v reklamě zobrazovány jen části ženského těla, nejčastěji ústa, nohy a ňadra.

2.6.3.3. Obraz feminizmu v médiích

Feministická témata se v médiích začala ve větší míře znovu objevovat až začátkem 90. let 20. století, kdy ovšem česká veřejnost, především díky přerušené kontinuitě vývoje ženského hnutí po 2. světové válce, nebyla schopna přistoupit k feminizmu nezaujatě.

Příspěvky, které se v médiích objevovaly především v 1. polovině 90. let, pojem feminizmus nijak blíže nespecifikovaly. Vycházely z předpokladu, že nepotřebuje vysvětlení, všichni přece ví, o co „běží“. Mnoho „odborníků“ vyjadřujících se k feministickým tématům bez bližší znalosti prezentovalo feminizmus jako nepřátelskou nebo nepotřebnou ideologii a ani média se nesnažila ukázat rozmanitost feministických otázek. Namísto toho přinášela informace o feminizmu jako o jednolitěm celku.¹⁰³

„Reflektování feminizmu českou společností naznačuje např. článek Jindřicha Paříka Americké sufražetky se snaží aktivizovat naše maminy: Živitel rodiny má hlavu odlehčenou a volnou, může se věnovat plně práci, která slušně nese, ale zároveň ho plně zaměstná. Tvrdím, že tenhle model je ve svém důsledku efektivnější, těžko navrhovat složitý projekt a přitom myslet na to, že mám v půl třetí vyzvednout dítě ze školky, dojet s ním k zubaři a pak si hrát na písku. Jde o to, zda-li to ženě vyhovuje a chápu, že některé prostě mají jiné ambice. Tyto ovšem sám pracovně označuji nikoli za ženy, ale za nechlapce nebo nemuže. Sebevědomé kariéristky v kostýmku se mi eklují.“¹⁰⁴ Je sice pravda, že v posledních letech se veřejné mínění ohledně feminizmu obrací k lepšímu, na druhou stranu se ale domnívám, že podobný názor jako měl pan Pařík, má mnoho lidí ještě dnes. V rámci již zmíněného výzkumu, který jsem dělala do předmětu Gender z psychologického a sociologického hlediska, jsem se lidí

¹⁰³ Oates-Indruchová, 1999, 132 - 135

¹⁰⁴ Osvaldová, 2004, s. 81

ptala, co si představí pod pojmem feminismus. Musím říci, že názory na feminismus se hodně lišily. Některé byly velmi odmítavé, jiné konstatující a další povzbudivé. Přesto však nejvíce byly zastoupeny názory kritické a to jak od mužů tak od žen. Pro ilustraci bych zde pár příkladů z každé pomyslné skupiny odcitovala.

- ❖ „Totálně samostatnou a schopnou ženu, která až svým zaměřením zavrhuje muže, ale ve své podstatě chce být skoro mužem.“ (Žena)
- ❖ „Zakomplexovaný ženský, které se nechtěj spokojit s tím čím jsou a které se nakonec chlapům znechtěj jejich blbejma názorama.“ (Muž)
- ❖ „Ženská ideologie, prosazující neustále hlavně ženská práva a postavení ženy za každých okolností. Podle mého názoru ženy řídicí se feminismem už občas potírají svou ženskost.“ (Žena)
- ❖ „Zdravou potřebu žen vyrovnat se mužům a odstranit možnou nerovnoprávnost v některých společnostech. V poslední době však velmi zprofanovanou a přehnanou touhu po změně biologických faktorů.“ (Muž)
- ❖ „Přesvědčení, že žena je lepší než muž a že ho ani k životu nepotřebuje.“ (Žena)
- ❖ „V dnešní době už naprosto zbytečné hnutí žen, bojujících za vlastní práva (rovnoprávnost), a někdy až neúnosné a trapné „zbrojení“ proti mužům.“ (Muž)
- ❖ „Snaha o to, aby muži a ženy měli stejná práva, stejný přístup k příležitostem.“ (Žena)
- ❖ „Problematiku postavení žen ve společnosti, nebo obecněji boj za lidská práva.“ (Muž)
- ❖ „Praštěné ženy, které plácají blbosti.“ (Žena)
- ❖ „Nadvládu žen.“ (Muž)
- ❖ „Blbost.“ (Žena)

Jak je z výčtu patrné, co člověk, to jiný názor. Musím se ale přiznat, že nad některými odpověďmi jsem se pozastavila a nad některými dokonce pousmála. Domnívám se, že toto je malá ukázka toho, že představa „bojovného“ ducha feministek první vlny feminismu nebo feminismu přivedeného občas do krajností ve státech, kde se nepřetržitě vyvíjel a kde vyrůstal z jiných podmínek než u nás, je zde více než patrná.

Co lze ale jistě označit za pozitivní jev, je stoupající zájem o feminismus v tištěných médiích, který dokládá níže uvedené srovnání výzkumů. Ty, bohužel, nemohu srovnat

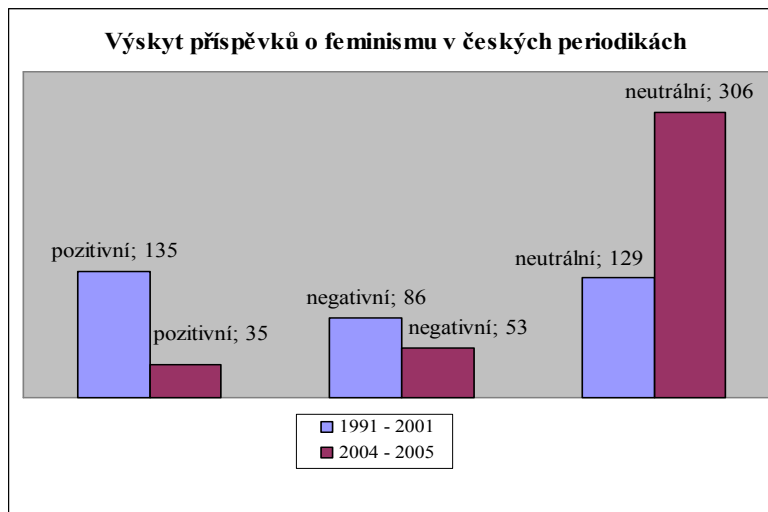
absolutně a ani na závěry z nich plynoucí nelze nahlížet jako na stoprocentní, vzhledem k nerovnoměrné délce sledovaného časového údobí a neznalosti počtu deníků, které byly do těchto výzkumů zahrnuty. Dále je nutné vzít v úvahu, že výzkumy prováděly vždy jiní lidé, a proto se jejich názory na hranice, podle kterých byl článek zařazen do příslušné kategorie, mohou rozcházet.

Osvaldová uvádí,¹⁰⁵ že mezi lety 1991 – 2001 se ve sledovaných periodikách, autorka je blíže nespecifikuje – jedná se o velké deníky, časopisy (včetně specializovaných a internetových časopisů) a periodika pro ženské čtenářky, objevilo 717 příspěvků o postavení žen nebo „ženské otázce“. Feminismem se z tohoto počtu zabývalo 350 příspěvků. Z nich bylo možno 135 označit za pozitivní, 129 za neutrálně vyznívající a 86 za záporné. K tématům, kterým byl v periodikách věnován prostor by patřilo například konání Světové konference OSN o ženách v Pekingu, vznik stínové vlády žen v roce 2000 nebo oslavy Mezinárodního dne žen.

Druhý výzkum, který sledoval příspěvky o feminismu v celostátních denících, a to Mladé frontě DNES, Lidových novinách, Právu, Hospodářských novinách, Haló novinách a Blesku v období od dubna roku 2004 do dubna roku 2005 se mi podařilo najít na internetových stránkách Analytického webu o českých médiích.¹⁰⁶ Ve sledovaném období bylo uveřejněno celkem 394 příspěvků vztahujících se k feminismu a mezi zmíněná témata by patřilo například založení strany Rovnost šancí, oslava MDŽ, soutěž o firmu s rovnými příležitostmi, filmy, knihy, kulturní akce, v rámci nichž byl feminismus zmíněn. Z výše uvedeného počtu příspěvků bylo 35 pozitivních, 306 neutrálních a 53 negativních. Pro lepší orientaci jsem tato čísla převedla do grafu.

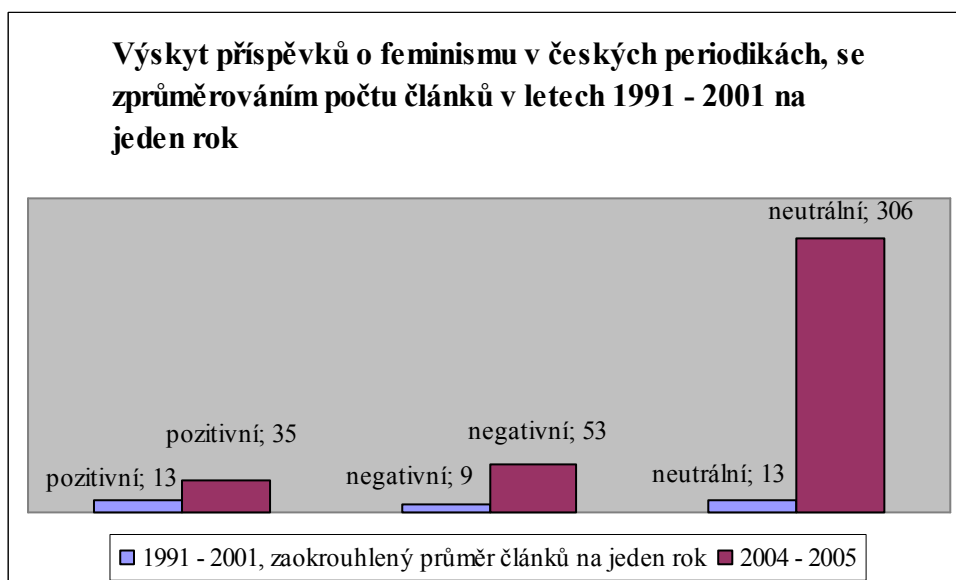
¹⁰⁵ Osvaldová, 2004, s. 59 - 62

¹⁰⁶ 18. 12. 2008: <http://www.mediainfo.cz/ostatni-temata/608.html>

Při srovnání výzkumů bych jako velké plus viděla výrazný nárůst počtu článků, které se feminismem zabývaly. Za pouhý jeden rok se v periodikách objevilo o 44 článků více, než za předchozích 10 let! Tento údaj je podle mě jasným dokladem zvyšujícího se prosazování feministických témat v naší společnosti a jejich následného reflektování v médiích.

Pro možnost bližšího srovnání jsem z počtu všech příspěvků mezi lety 1991 – 2001 vypočetala průměrný počet článků spadajících do příslušné kategorie na jeden rok a takto zjištěné výsledky jsem opět pro snazší orientaci znázornila graficky.

Z grafu je patrné, že počet pozitivně laděných příspěvků o feminismu stoupl ve výzkumu z let 2004 - 2005 o 22 článků, což činí 45,8 %. Bohužel vzrostl i počet článků s negativním

zabarvením a to o 71%. Tento procentuelní posun směrem vzhůru u negativně laděných příspěvků mě zaujal. Upřímně jsem si lámala hlavu, čím si to vysvětlit, a napadá mě možnost, že množství negativních článků se v letech 2004 – 2005 mohlo „snést na hlavu“ nově vzniklé ryze ženské politické strany Rovnost šancí, která, jak si pamatuji, nebyla přijata s přílišným nadšením. Toto samozřejmě nemám podložené, jedná se pouze o mou domněnku.

Jako nejzásadnější bych pak viděla obrovský nárůst neutrálně laděných příspěvků v letech 2004 – 2005 oproti výzkumu z devadesátých let a to o 92 %. Domnívám se, že právě ty mohou být nejlépe vedoucí cestou ke změně pohledu na feminizmus k lepšímu, protože lidem pomohou utvořit si názor na tuto problematiku samostatně, bez toho, aby je někdo v jakémkoli směru ovlivňoval.

3. INTERPRETACE AKTUÁLNÍCH FEMINISTICKÝCH TÉMÁT V ČESKÉ REPUBLICE

Každé období v našich dějinách s sebou přináší řešení jiných problémů, což je logickým důsledkem vývoje společnosti. Ani feministické hnutí proto není výjimkou a témata, kterým se věnovalo, došla za dobu jeho existence výrazných změn. Díky první vlně feminismu se dnes mohou ženy například účastnit voleb. Mohou ve svém vlastnictví držet majetek a mohou studovat. Druhá vlna feminismu, která byla u nás díky komunistickému režimu přeskočena, jim zajistila přístup do všech profesí, otevřela otázky týkající se lesbicky orientovaných žen nebo pomohla ženám dosáhnout práva na potrat. Třetí vlna feminismu se pak zaměřuje na rozmanité problémy, které s sebou proces emancipace ženy přináší.

Mezi nejpálčivější aktuální témata v rámci nerovnosti žen a mužů by v České republice patřila nerovnost žen a mužů na trhu práce, nedostatek žen působících v rozhodovacích a řídicích funkcích, násilí páchané na ženách a nedostatečná podpora v oblasti sladění rodinného a pracovního života. Těmto oblastem se proto budu v této kapitole věnovat podrobněji.

3.1. Oblast trhu práce

Trh práce je místo, kde se setkává nabídka s poptávkou po práci. Pro trh práce v České republice je charakteristická vysoká zaměstnanost žen. V jejich postavení na trhu práce jsou ale stále patrné nerovnosti, které hovoří v jejich neprospěch. Diskriminaci žen lze pozorovat hlavně v segregaci pracovního trhu podle pohlaví, nižších výdělcích žen, v obtížnějším dosahování řídicích a rozhodovacích pozic jak v podnikatelské, tak veřejné sféře a skryté diskriminaci osob pečujících o děti.

3.1.1. Postavení žen na trhu práce

Ústava ČR a Zákoník práce zaručuje ženám i mužům rovnost. Bohužel, tato formální rovnost příliš nekorresponduje se skutečným stavem na mnoha pracovištích. Sociologická šetření, která sledují postavení žen na trhu práce, ukazují, že více než třetina zaměstnaných žen byla někdy znevýhodněna jen proto, že jsou ženy. Mezi nejčastější důvody znevýhodnění

žen, které respondenti uvádí, patří nastavení podmínek na trhu práce a na pracovišti, které nepřejí ženám a rodinnou zátěž žen.

Zajímavý je dle mého pohledu výzkum, který se zabýval posunem citlivosti české společnosti k otázce diskriminace žen na trhu práce, který byl srovnán s obdobným výzkumem z 90. let. Z výsledku srovnání vyplynulo, že v současnosti vnímá ženy jako diskriminovanou skupinu více lidí, než v letech 90. Výsledek byl odůvodněn buď tím, že jsou lidé v současné době k problému více vnímaví nebo nárůstem skutečné diskriminace na trhu práce.¹⁰⁷ Jistě se jedná o kombinaci obou faktorů. Kdybych se však měla k jednomu stanovisku přiklonit, zvolila bych druhý postoj, a to, že míra skutečné diskriminace na trhu práce narůstá. Příčinu tohoto stavu bych viděla ve stále větší orientaci společnosti na vytváření a dosahování zisků a s tím souvisejícím omezováním nákladů. Dále pak ve vědomí, že poptávka po dobrých pracovních místech – v souladu s příslušnou kvalifikací uchazeče, je větší než nabídka a v součinnosti s dnešní ekonomickou krizí se situace na pracovním trhu zřejmě ještě zhorší. Důležitou roli zde podle mě hraje také fakt, že ženy, které se na trhu práce s určitou formou diskriminace setkají, ji většinou neřeší právní cestou, ale mlčením a zaměstnavatelé si toho jsou vědomi a zneužívají toho.

Jednou z příčin diskriminace žen na trhu práce je jejich současné nebo potencionální mateřství. Proto, když si může zaměstnavatel při obsazování pracovního místa, především na vyšší pozice, vybrat mezi ženou a mužem stejné kvalifikace, zvolí většinou muže. U ženy se automaticky předpokládá, že založí rodinu a zaměstnání opustí na dobu několika let. S tím souvisí povinnost zaměstnavatele držet jí toto místo zákonem stanovenou dobu a tudíž si za ni najít náhradu, což je spojeno s dalšími časovými i finančními nároky. Musí vypsát výběrové řízení, udělat si čas na projití nabídek uchazečů o místo, ústní pohovory a zaškolení nově přijaté pracovní síly. Proč se tedy těmto problémům nevyhnout, když to jde.

Další oblastí, kde se diskriminace žen na trhu práce objevuje, je oblast přijímacích pohovorů. Myslím si, že ani dnes není výjimkou, že se při přijímacím pohovoru potenciální zaměstnavatel zeptá, ač ví, že jedná v rozporu se zákonem, zda je žena vdaná, má děti nebo je plánuje mít, popřípadě zda má zajištěnou péči o děti v době nemoci. Pokud se tak stane, má žena několik možností. Upozorní zaměstnavatele, že tato otázka je protiprávní a neodpoví na ni. Přijme ji pak ale zaměstnavatel? Zřejmě ne. Další možností je, že odpoví a následně protiprávní jednání nahlásí na příslušném úřadu práce, který stížnost prošetří. Je to však „slovo proti slovu“ a ani v tomto případě nejsou ženiny vyhlídky na získání místa ideální. Zbývá tedy možnost poslední. Odpoví, aniž by situaci komentovala a dále se ve věci

¹⁰⁷ Skálová, 2007, s. 12

angažovala a zaměstnavatelé na to spoléhají. Stejná situace podle mě nastává při sexuálním obtěžování na pracovišti,¹⁰⁸ kterému jsou vystaveny hlavně ženy. Pokud se v takové situaci ocitnou, ve většině případů ji řeší tichým odchodem ze zaměstnání, aniž by se nějak právně bránily. Zde je však podle mě nutno vzít v úvahu, že rozhodnutí ženy obrátit se na soud může být ovlivněno ještě dalšími okolnostmi. K nim patří například stav českého soudnictví, kdy procesy trvají několik let, než je vyneseno rozhodnutí, který je v těchto případech velmi nejistý. Svou roli hrají také finance vynaložené na právního zástupce a hlavně tlak sociálního okolí, který je na ženu následně vyvíjen.

Častou formou diskriminace je také uzavření pracovních smluv na dobu určitou s mladšími ženami nebo s ženami, které mají malé děti a pracují na zkrácený pracovní úvazek. Tato praxe ale není žádoucí. Vystavuje totiž ženy většímu riziku existenční nejistoty, což může mít za následek jejich vyšší závislost na hmotných zdrojích partnera.

Na postavení žen a mužů na trhu práce má vliv i tradiční pohled na společenské role (muž – živitel rodiny, žena – matka, pečovatelka), který je však v dnešní době již neudržitelný, neboť pro většinu rodin jsou dva příjmy ekonomickou nutností a zároveň určitou jistotou, že v případě ztráty zaměstnání partnera zůstane rodině alespoň jeden příjem. Přesto i v dnešní době někteří zaměstnavatelé stále setrvávají v přesvědčení, že pro ženy zaměstnání není důležité, nepředstavuje pro ně možnost seberealizace a je jen cestou k získání zmíněných financí.¹⁰⁹ „Ve výzkumu Rovné příležitosti žen a mužů ve vybraných českých podnicích 2000 - 2001, provedeného týmem Gender centra, například zazněl tento výrok: „...ale tam chlap prostě není, prostě tam jsou ženské... Ona je to práce poměrně jednoduchá, stereotypní, tam musí být člověk bez ambic...“ Další názor zněl: „Žena chodí do práce proto, že musí pracovat a něco vydělat, kdežto muži, ti chodí do práce proto, že tou prací žijou.“¹¹⁰

3.1.2. Nejčastější nerovnosti na trhu práce dle gender

Mezi nejčastější nerovnosti na pracovním trhu dle gender patří, jak uvádí Čermáková,¹¹¹ kritérium mzdy, kritérium dalších příjmů, kritérium pracovního úvazku a profesního postupu.

Již v Bibli se můžeme dočíst „Když by kdo slibem oddal duše Hospodinu, vedle ceny tvé dá výplatu. Tato pak bude cena Tvá: Osobě mužského pohlaví, počna od toho, kterýž jest ve

¹⁰⁸ Sexuální obtěžování na pracovišti nebylo v dřívějších dobách považováno za protizákonné. Toto změnila až novela Zákoníku práce č. 46 /2004 Sb., kdy se sexuální obtěžování stalo zákonem vymezenou diskriminací.

¹⁰⁹ Machovcová, 2004, s. 29

¹¹⁰ Machovcová, 2004, s. 29, 33

¹¹¹ Čermáková, 1999, 53 – 54

dvacíti letech až do šedesátiletého, uložíš výplatu padesáte lotů stříbra vedle lotu svatyně. Pakli ženského pohlaví bude, uložíš výplatu třiceti lotů.“¹¹² Tento verš se sice nevztahuje přímo k finančnímu ohodnocení práce ženy, přesto nám mnohé napovídá. Je zvláštní, že přestože v průměru dosahují ženy vyššího vzdělání než muži, jejich výdělky nedosahují nikde na světě stejného průměru jako mzdy mužů. V roce 2003 činil rozdíl v příjmech mužů a žen v EU 15 % ve prospěch ekonomicky aktivních mužů. U nás to byl rozdíl 19 %.¹¹³

V roce 2002 dosahovala mediánová mzda žen v České republice 74 % úrovně mediánové mzdy mužů. V roce 2004 už dosahovala 80,9 % mediánové mzdy mužů a v roce 2007 mediánová mzda žen o minimum klesla, a to na 80,2 % mediánové mzdy mužů, přičemž největší rozdíly byly zjištěny v platu středoškolsky vzdělaných žen bez maturity a vysokoškolaček s magisterským a vyšším vzděláním.¹¹⁴ Je důležité si také uvědomit, že nižší příjmy žen neovlivňují pouze dobu, kdy jsou ženy ekonomicky aktivní. Projevují se totiž i po odchodu do penze, kdy ovlivňují výši starobního důchodu. Například v roce 2007 dosahoval průměrný starobní důchod mužů 10 715 Kč a u žen činil pouze 8 784 Kč.¹¹⁵

Různé studie se snaží vysvětlit rozdíly v příjmech žen a mužů tzv. objektivními faktory (např. odpracované hodiny, druh a délka úvazku, přesčasová práce). Vesměs ale dochází k závěrům, že ve většině případů lze vysvětlit rozdíl v příjmech pouze nerovným ohodnocením ženské a mužské práce. Ve výzkumu Gender centra například zazněl tento názor: „Takže kdyby tady seděl muž, tak by měl stejný plat? Ale on by tady neseděl.“¹¹⁶

Rozdíly mezi příjmy žen a mužů jsou především výsledkem:

- ❖ „rozdílných kariér a feminizací určitých povolání (u tzv. ženských povolání jsou výdělky podstatně nižší než u mužských povolání),
- ❖ menšího počtu žen na vysoce placených, výkonných manažerských pozicích, což je výsledek fenoménu skleněného stropu (...),
- ❖ předsudků, které z ekonomického hlediska vnímají a hodnotí kvalifikace u žen jako méně významné než kvalifikace dosažené muži,
- ❖ nedostatku bezpečnostních mechanismů na národní úrovni, které by vybalancovaly negativní dopad předsudků a kulturních faktorů a které by

¹¹² Leviticus, 27. 2 – 4

¹¹³ Kleknerová, Z.: Češky jsou vzdělanější, berou však méně. Hospodářské noviny, 17. 2. 2005

¹¹⁴ 18.2. 2009: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod

¹¹⁵ 10. 2. 2009: <http://www.novinky.cz/ekonomika/160507-zeny-v-cesku-stale-berou-o-petinu-nizsi-plat-nez-muzi.html>

¹¹⁶ Machovcová, 2004, s. 33

podpořily a zaručily právní vymáhání v oblasti rovnoprávnosti pro ženy a muže v oblasti zaměstnání.¹¹⁷

S vyšší mezd souvisí i kritérium tzv. dalších příjmů v podobě odměn a prémie za provedení určité práce nad rámec běžných pracovních povinností. Šanci získat tuto řekněme „nadpráci“, mají ve větší míře muži, kteří tak deklarují svou ochotu k většímu pracovnímu nasazení. Tato práce navíc není často ženě, s „ohledem“ na její rodinné role, ani nabídnuta.

Mezi časté nerovnosti na trhu práce patří i kritérium pracovního úvazku. Především v západních zemích pracuje mnoho žen na částečný pracovní úvazek (viz příloha č. 9). To s sebou nese určité nevýhody. Například možnost zvýšení platu, získání odměn či povýšení je u zkrácených úvazků velmi malá. Dále výše sociálních příspěvků a dávek, které jsou odvislé od výše platu (např. podpora v nezaměstnanosti, peněžité pomoci v mateřství) jsou v případě potřeby jejich čerpání samozřejmě nižší. Také v případě snižování pracovních sil jsou to pak ženy (zaměstnané na částečný úvazek), které bývají propuštěny mezi prvními. Domnívám se, že další riziko tohoto druhu práce může spočívat i ve snížení počtu finančně ohodnocených, odpracovaných hodin bez úbytku práce. Jinými slovy - ačkoliv zaměstnaný člověk pracuje na poloviční úvazek, svou práci musí stihnout tak jako tak. V České republice se tato situace vyskytuje poměrně málo, protože nabídky zaměstnání na zkrácený pracovní úvazek se u nás příliš neobjevují. Žen zaměstnaných na zkrácený pracovní úvazek u nás v roce 2007 bylo jen 8,6 % a mužů 2,3 %.¹¹⁸

3.1.3. Segregace pracovního trhu

Systematická diskriminace žen má kořeny v segregaci pracovního trhu podle pohlaví, na jejímž základě dochází ke koncentraci mužů a žen v odlišných pracovních oborech. Ženy tvoří většinu pracovních sil sekundárního trhu práce (pracovní místa jsou méně stabilní, hůře placená, ohrožená propouštěním, bez možnosti kvalifikačního růstu) a těžko se prosazují na trhu primárním (disponuje místy s přesně obrácenou charakteristikou).

Feminizace¹¹⁹ určitého prostředí s sebou nese řadu negativních důsledků v podobě nižší prestiže povolání, nižších mezd nebo „onálepkování“ těchto oborů stereotypními femininními charakteristikami (obětavost, trpělivost, empatie). Označení některých oborů za feminizované s sebou ale nese i diskriminaci, která může být obrácená proti mužům, kteří v těchto

¹¹⁷ Lisowska, 2007, s. 6

¹¹⁸ 18. 2. 2009: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod

¹¹⁹ Za feminizované jsou považovány obory, ve kterých je více jak 70 % pracovníků ženského pohlaví.

odvětvích pracují. Společnost může reagovat na narušení stereotypních genderových rolí například označením muže ucházejícího se o takové zaměstnání za zženštělého nebo dokonce za homosexuála.

Horizontální segregace, tj. rozdělení trhu práce na „tradičně“ ženské a mužské obory, má své kořeny již v dětství. Stereotypní nahlížení na vhodnost určitého zaměstnání je pěstována v každém z nás v průběhu výchovy a vzdělávacího procesu. Už na výběru vhodného typu studia, na kterém se spolupodílí rodina, učitelé a výchovní poradci, lze pozorovat budoucí rozvržení pracovního trhu. Promíšenost pohlaví v oblasti profesního vzdělávání se nijak výrazně neprojevuje. To, že ve stavebních, průmyslových a technických oborech převažují studenti muži a že v oborech humanitních, společensko-vědních nebo v učebních oborech kadeřnictví, sekretářských prací, tvorby oděvů či zdravotnictví převládají ženy, nikoho z nás nepřekvapí. Aby došlo k určité změně, je podle mě zapotřebí poskytnout dívkám i chlapcům, kteří se o vzdělávání v „netypických“ oborech z hlediska jejich pohlaví zajímají, především podporu. Pokud ji nenaleznou v rodině, otevírá se tu široký prostor pro působení pedagogických pracovníků nebo výchovných poradců. Ti mohou svým studentům poskytnout nejen potřebné informace, ale především podporu a citlivou pomoc v rámci spolupráce s rodiči, kterým můžou být zkušenosti a informace zprostředkované pedagogem nápomocny k většímu pochopení svých dětí, k otevření nového úhlu pohledu na věc nebo dokonce k přehodnocení svého původního stanoviska. Aby k tomu však mohlo vůbec dojít, je zapotřebí, aby sami učitelé byli o této problematice informováni a vzdělávání alespoň formou příležitostných školení. Co se týká budoucích učitelů, ti už mají v dnešní době možnost v rámci studia navštěvovat přednášky, které se genderovou tematikou přímo zabývají.¹²⁰ Doufejme proto, že pedagogů, kteří nebudou před genderovými stereotypy zavírat oči, bude přibývat, protože úkolem školy není jen předat žákům znalosti z jednotlivých předmětů.

Škola – respektive pedagogové, by měli žákům zprostředkovat i určité společenské, politické a ekonomické hodnoty, které jim umožní úspěšný a stereotypy nezatížený vstup do života. K tomu je ale zapotřebí „otevřených“ pedagogů. Domnívám se, že pokud bude pedagogům položena otázka, zda je jejich přístup k žákyním a žákům odlišný, většina z nich odpoví, že ne. Možná ale, kdyby se více zamysleli nebo se na přístup k žákyním a žákům zaměřili, zjistili by, že určité odlišnosti by se našly například v rozdělování úkolů ve třídě (dívky zalévají květiny, mají na starosti výzdobu nástěnek, chlapci obsluhují video, rovnají lavice), v udělování různých diplomů na škole v přírodě nebo lyžařském kurzu (diplom za vzorné chování obdrží spíše dívka, diplom za dobrou orientaci nebo největšího vědátora

¹²⁰ Univerzita Karlova nabízí 74 předmětů, které se genderové problematice věnují.

chlapec). Také kdyby se zaměřili na frekvenci vyvolávání žákyň a žáků a způsob komunikace s nimi, objevili by možná jisté rozdíly. Myslím si však, že běžný učitel se těmito oblastmi nezabývá. Ne snad, že by to dělal záměrně. Spíše není o této problematice informován a ani dostatečně motivován a podporován, aby si příslušné znalosti doplnil.

V důsledku segregace práce ženy jen obtížně pronikají do určitých profesí, které byly dříve vyhrazeny mužům. Je sice pravda, že tzv. „mužské“ pevnosti už v různých odvětvích padly, tato tendence však stále nevede k nastolení profesní „směsi“. Jak ukázaly výsledky šetření z roku 2005 mezi nižšími administrativními pracovníky a úředníky najdeme nejvíce žen a to celých 80,4 %. Ženy také převládají v provozu služeb a obchodu (64,3 %) a cca polovina žen je mezi techniky, zdravotníky a pedagogy (52,4 %). Naopak nejnižší zastoupení žen najdeme mezi příslušníky armády (5,3 %) a mezi řemeslníky, výrobci či zpracovateli (12,5 %).¹²¹ Domnívám se ale, že tady je nutné vzít v úvahu i historický vývoj počtu žen v „mužských“ profesích. Když se podívám na věc z tohoto úhlu pohledu, bylo podle mě v rámci segregace pracovního trhu přece jen určitého úspěchu dosaženo, protože počet žen se na těchto místech několikanásobně zvýšil a pravděpodobně je jen otázkou času, než bude procentuelní zastoupení žen v dříve ryze „mužských“ oborech ještě vyšší.

3.1.4. Politika rovných příležitostí na trhu práce

Pro uplatnění politiky rovných příležitostí je nejdůležitější aktivní spolupráce mezi zaměstnavatelem a zaměstnanými. Smyslem této spolupráce je vytvoření co nejlepších podmínek pro sladění rodinného a pracovního života. „Tato politika nenutí všechny ženy k tomu, aby budovaly kariéru a rezignovaly na rodinu, ani nenutí muže k tomu, aby rezignovali na kariéru a věnovali se pouze rodině. Snaží se dosáhnout takového pracovního prostředí, které bude dostatečně flexibilní a tedy výhodné pro zaměstnavatele i pro zaměstnance.“¹²²

Politika rovných příležitostí může být, jak uvádí Machovcová,¹²³ uplatňována zejména v těchto oblastech:

- ❖ **začlenění principu rovných příležitostí do všech úrovní pracovního procesu**
 - výběr zaměstnanců – inzeráty s nabídkou práce by měly oslovovat muže i ženy, přijímací pohovory by měly být zaměřeny na uchazečovu kvalifikaci a

¹²¹ Kolektiv autorů: Ženy a muži v datech, 2005, s. 54

¹²² Machovcová, 2004, s. 30

¹²³ Machovcová, 2004, s. 30 - 36

zkušenosti, ne na jeho soukromý život. Zaměstnavatel nemá právo se ptát např. na věk, manželský stav či počet dětí. Zákon č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. 10. 1999, výslovně zakazuje diskriminaci na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného stavu při uplatňování práva na zaměstnání.

- vzdělávání - zaměstnavatel by měl dbát na to, aby se všichni zaměstnanci dozvěděli o možnostech dalšího vzdělávání, mohli se ho zúčastnit a aby se případné kurzy a semináře konaly v přijatelnou dobu,
 - pracovní atmosféra- v pracovním prostředí by se neměl nikdo cítit nepříjemně, což se týká především kontaktů se sexuálním podtextem.
 - kariérní postup a hodnocení – v organizaci by měla být jasně stanovena pravidla pro postup v kariéře a kritéria pro zvyšování platu.
- ❖ **Uplatňování politik podporujících sladování péče o rodinu s prací** – jedná se například o možnost flexibilní pracovní doby, ve smyslu umožnit zaměstnancům lépe sladit osobní a pracovní povinnosti. Domnívám se ale, a potvrzuje mi to řada inzerátů, že čeští zaměstnavatelé hledají flexibilitu výhodnou pouze pro sebe a představují si pod ní, že jejich pracovník bude neustále k dispozici. „Mezi flexibilní formy pracovního úvazku patří flexibilní formy pracovní doby (částečné úvazky, víkendové práce, volná pracovní doba, práce na směny, zhuštěný pracovní týden, posunutí pracovní doby, noční práce), flexibilní formy práce (práce na dálku, pohyblivé pracovní místo, sdílení pracovního místa, práce z domova), flexibilní formy pracovní smlouvy: smlouva na dobu určitou, dohoda o provedení práce, dohoda o provedení pracovní činnosti, sdílený pracovní úvazek, agenturní zaměstnávání, práce na živnostenský list.“¹²⁴
- ❖ **Opatření na podporu profesního rozvoje žen** – jedná se o podporu specifického vzdělávání žen, supervize, networking (společná diskusní setkání) nebo mentoring.

Z výše uvedeného vyplývá, že oblast politiky rovných příležitostí je velmi široká a domnívám se, že zřejmě nebude ve všech organizacích nikdy úplně stoprocentně naplněna. Přesto ale i dílčí kroky, kterými se budou zaměstnavatelé snažit jednotlivé její doporučení uvést v život, budou velmi přínosné a přispějí k větší rovnosti žen a mužů na trhu práce.

¹²⁴ Jachanová-Doležlová, 2007, s. 15

3.2. Sladění rodinného a pracovního života

Se vzrůstem podílu zaměstnaných žen se objevily i nové druhy pracovního chování. Pryč jsou doby, kdy žena přestala po svatbě nebo narození dítěte pracovat. Dnes už je soustavnost ženského zaměstnání převažující normou. Manželské páry, kde oba partneři pracují, počtem výrazně převyšují rodiny, kde pracuje jen muž. V těchto rodinách pak musí partneři vyřešit problém dvoukariérového manželství, tzn. dohodnout se na způsobu sladění rozvoje profesních kariér s péčí o rodinu. K tomu je samozřejmě zapotřebí především partnerská tolerance, která je pomyslným klíčem k úspěchu.

Sladění práce a rodiny je velmi náročný proces a často s sebou nese určitá rizika například v podobě „onálepkování“ ze strany společnosti, která bohužel přílišnou mírou tolerance neoplyvá. Především dnešní mladé páry jsou nakloněny myšlence, že si svou rodinu zařídí jinak než je obvyklé. Často se pak setkají s tím, že své rozhodnutí musí obhájit nejen před rodinou, ale i před širším okolím (přáteli, sousedy, zaměstnavateli). Někdy se také nevyhnou stereotypním názorům na to, jak to má v rodině vypadat. Mohou být vystaveni pomluvám, odsouzení nebo soucitu. Partnerku může společnost vnímat jako „krkavčí“ matku, pokud nastoupí do práce před třetím rokem dítěte, a na partnera je nahlíženo jako na méně zmužilého, pokud se rozhodne zůstat s dítětem na rodičovské dovolené.¹²⁵

3.2.1. Mateřství a profese

Během života se setkáme s mnoha lidmi, kteří nás ovlivní. Nejdůležitějšími osobami v životě každého z nás ale navždy zůstanou rodiče, bez kterých by nebylo nás – jejich dětí. Obecně se říká, že je přirozené stát se otcem nebo matkou a mít děti. Přirozeným je v této souvislosti myšleno to, co je nám geneticky či instinktivně vrozené. Podíváme-li se však do minulosti a do jiných kultur zjistíme nejspíš to, že mateřství a otcovství je i přes svůj biologický základ především sociálním produktem. Společnost a kultura nám totiž v každé době do jisté míry diktuje, co je a není mužům a ženám v jejich rodičovských rolích dovolené. Obsah mateřského a otcovského chování se tak s postupem času mění a vyvíjí, není tedy navždy daný a liší se kulturu od kultury.¹²⁶

¹²⁵ Otcové na rodičovské dovolené jsou často muži se svobodným povoláním, nezaměstnaní muži nebo muži s nižším příjmem než je partnerčin. V České republice tvoří jen malou skupinu – zhruba 1 % z celkového počtu osob, které pobírají rodičovský příspěvek.

¹²⁶ Maříková, 2004, s. 41 – 42

Mateřství, potažmo rodičovství představuje pro člověka zásadní změnu jak v soukromém, tak v profesním životě. Díky mateřské a posléze rodičovské dovolené je rodičům umožněno na určitou dobu opustit trh práce a věnovat se dítěti. V naší společnosti je to většinou žena, která opouští svou práci ve prospěch rodičovských povinností. Přerušování profesní kariéry pro ni pak představuje riziko v podobě ztráty kvalifikace, zkušeností, ohrožení postupu v kariéře nebo ztrátu sebedůvěry. V mnohých zaměstnáních se ženy po rodičovské dovolené vracejí na úplně jiný trh práce, než který před lety opustily. „Aby nadále zvládly péči o dítě či děti, volí takovou práci, která nebude vyžadovat práci přesčas či práci v době, kdy není otevřena školka, na pozici, kde nebudou nepostradatelné a bude jim tolerována nepřítomnost v době péče o nemocné dítě. Přijímají proto i práci s nižšími požadavky na kvalifikaci, a hlavně s nižším finančním ohodnocením (...) Nežádá se v této době potýkají s nezaměstnaností, pravidelně se setkávají s diskriminačními přístupy ze strany zaměstnavatelů. V důsledku tohoto je zaměstnanost žen - matek dětí do šesti let jedna z nejnižších v Evropě.“¹²⁷

V souvislosti s výše uvedeným mě zaujal výzkum z roku 2004, který se mimo jiné zabýval tím, jak ženy v různých evropských zemích vnímají dopad přerušování pracovní kariéry z důvodů péče o děti na svůj další profesní život. Češky, jak z výsledku vyplynulo, přerušování kariéry příliš negativně nevnímají. 85,5 % českých žen si myslí, že přerušování kariéry z důvodů péče o děti na jejich další profesní rozvoj pravděpodobně nemělo vliv. Více kriticky se k této problematice stavěly například Rakušanky – odpověď pravděpodobně ne či určitě ne tu zvolilo jen 63,9 % žen. Němky volily tyto odpovědi v 66,9 % a Britky v 67,1 %.¹²⁸ Je nutné vzít ale v úvahu, že výzkumu se u nás účastnily i ženy, které měly děti ještě v období socialismu, kdy byly podmínky na trhu práce nastaveny jinak a proto byly jejich zkušenosti s přerušování kariéry a následným navrácením se do pracovního procesu odlišné. Domnívám se proto, že pokud by byly osloveny pouze ženy mladší generace, které mají dnes větší pracovní ambice, možnosti ale také konkurenci, dopadly by výsledky šetření pravděpodobně jinak. Rozdíly ve vnímání přerušování kariéry z důvodu péče o děti na následující profesní rozvoj by se určitě lišily také podle dosaženého vzdělání žen a druhu zaměstnání, které před nástupem na mateřskou, potažmo rodičovskou dovolenou vykonávaly.

Subjektivní vnímání je ale podle mě asi nejdůležitější, protože každý z nás je jiný a každému z nás vyhovuje něco jiného. Proto je důležité nikomu nic nevnucovat a zároveň ho nesoudit, pokud se rozhodne pro odlišný „model“ než ten, který je v dané společnosti běžný. Buďme tedy tolerantní k ženám, které se rozhodnou věnovat se pouze rodině. Buďme

¹²⁷ Dudová, 2007, s. 26

¹²⁸ Valentová, 2007, s. 21

tolerantní k ženám, které se rozhodnou kombinovat práci s rodinou a těm vytvoříme rovné podmínky pomocí politiky státu. Tolerujme také ženy, které se rozhodnou dát kariéře přednost před založením rodiny a nezatrácujme je.

U žen, které se rozhodnou zkombinovat pracovní kariéru s rodičovstvím, může nastat tzv. konflikt rolí mezi rolí matky a pracovnice, které jsou do jisté míry v rozporu. Ženy, které nepřijmou nucenou volbu buď a nebo, mohou mít pak pocit výčitek a nedostatečnosti, jsou-li konfrontovány s okolím a tzv. „kultem mateřství“.¹²⁹ Dobrá matka přece patří k dítěti, nedává ho do jeslí, nenajímá si chůvu na hlídání ani paní na výpomoc při úklidu. Dobrá máma přece zvládne všechno sama. Napadá mě však, že společnost tu měří dvojím metrem. Co osamělé matky, které se musí o své dítě finančně postarat a dají ho do jeslí? Je to jiný případ, protože jsou k tomuto kroku donuceny okolnostmi? Možná. Přesto však je konečný důsledek stejný.

3.2.2. Mužská a ženská práce v domácnosti

S péčí o rodinu, která je, jak jsem již výše uvedla, jednou z příčin diskriminace žen na trhu práce, souvisí i výkon domácích prací, který je od nepaměti dáván do souvislosti se ženou.

V přístupu lidí k dělbě práce hraje velkou roli proces socializace, jehož prostřednictvím se učíme sociálním rolím našim i ostatních lidí. Prostřednictvím socializace získáváme hodnoty, normy a zvyky, které jsou pro naši kulturu typické. V rámci procesu socializace se také učíme tzv. ženským a mužským rolím. Dítě si všímá, jak se k sobě rodiče chovají, jaké práce doma zastávají a jaké záležitosti mají na starost. Jak a v jakých rolích rodiče vystupují na veřejnosti nebo jak jsou muži i ženy prezentováni médií. Toto ovlivňování je nepřímé. Rodiče a sociální okolí ale formují dítě i přímo, když se mu snaží sdělit, jaké chování je pro jeho pohlaví vhodné. Jistě už jsme každý z nás někdy slyšel věty typu: „Muži přece nepláčou. Nelez na ten strom, chováš se jako kluk.“ Na základě toho všeho jsou nám zprostředkovávány informace o tom, jaké role a chování jsou vhodné pro chlapce (muže) a jaké pro dívky (ženy).

Tyto stereotypy jsou posilovány i výběrem oblečení ve „vhodných“ barvách a když je dítě o něco větší, nákupem „správných“ hraček. Rodiče dívkám tradičně kupují panenky, kuchyňky a košťata, aby se formou hry připravovaly na svou budoucí roli matky a

¹²⁹ Jistě není náhodou, že málokterá politička nebo veřejně známá žena se v rozhovoru nevyhne odpovědi na otázku, jak zvládá skloubit péči o rodinu s prací. Žena už je tak a priori stavěna do pozice, že by mohlo v jejím životě docházet k nějakým pochybením v rámci péče o rodinu. Jako příklad tu uvedu otázku, která byla položena Petře Buzkové. „Myslíte si, že Vaše Anička přišla o něco tím, že má takhle zaměstnanou matku?“ Veřejně známých mužů se na podobné otázky nikdo neptá. Předpokládá se, že o jejich rodinné zázemí pečuje manželka nebo přítelkyně. 5. 1. 2009:

http://ona.idnes.cz/buzkova-kdyz-neodejdu-ted-tak-nikdy-d6u-/ona_ony.asp?c=A060327_143830_ona_ony_eck

pečovatelky o domácnost. Chlapci dostávají stavebnice, auta, nářadí a zbraně, aby byli v dospělosti s to zastat role „veřejné“. Málokoho však napadne, že pokud si chlapec hraje s panenkou, může se tak připravovat na svou rodičovskou roli a když si dívka hraje s autíčky a dopravními značkami, připravuje se třeba na svou budoucí roli řidičky.¹³⁰

Genderové stereotypy na nás útočí ze všech stran. Není proto divu, že jsou obsaženy i v dětských knihách nebo učebnicích. „Maminky si sednou k šití, k pletení, pěstují květiny nebo neustále vymýšlejí způsoby, jak zpestřit jídelníček. Chodí na gymnastiku, rády si zajdou do kina nebo do divadla. Mnozí tatínkové sbírají známky, staré mince, kutí v dílnách, kde vyrábějí užitečné doplňky pro domácnost...“¹³¹ Můžeme být potom překvapeni, když výzkum Rodina z roku 2002 ukáže, že „v 92 % českých rodin pere prádlo vždy nebo obvykle žena, v 80 % žena uklízí, v 82 % žena vaří v 83 % rodin provádí vždy nebo obvykle drobné opravy muž, v 58 % rodin nakupuje vždy nebo obvykle žena a ve 36 % rodin nakupují muž a žena společně nebo ve stejné míře?“¹³² Asi ne. Dále bylo zjištěno, že ženy se domácím pracím věnují v průměru 23 hodin týdně a muži 13 hodin. Z výzkumu je patrné, že tzv. „ženské“ práce, které se nesou v duchu rutinních a opakujících se úkonů, které nikdy nekončí (např. vaření, úklid, praní), zůstávají nadále doménou žen. „Tradiční“ mužské práce, při kterých lze využít tvořivost, jsou nepravidelné a lze je odložit na vhodnou dobu (např. opravy, údržba), zůstávají záležitostí mužů. Domnívám se ale, že na základě demografických změn, kdy velká část obyvatel žije ve městech, převážně bytech, by mělo dojít k přehodnocení „tradiční“ dělby domácích prací, která v dnešní době ztratila své opodstatnění. Mnoho prací spojených například s údržbou hospodářství, které dříve vykonávali výhradně muži, již v dnešní době odpadlo. Naproti tomu ženské práce zůstávají beze změny a troufnu si říci, že dokud je žena běžně vykonává, nejsou ani příliš patrné a tím pádem dostatečně doceněné ostatními členy rodiny.

Dvojí břemeno žen, kdy musí současně zvládat rodinné i pracovní povinnosti, se negativně odráží na jejich mzdách, profesním postupu, ale také na celkovém přístupu a hodnocení ženské práce v běžném životě. To podle mě potvrzuje například článek z Lidových novin, kde jsem se dočetla, že předseda České lékařské komory Milan Kubek „označil na posledním zasedání zdravotního výboru v parlamentu ‚feminizaci‘ za druhou nejdůležitější příčinu krize českého zdravotnictví – hned po stárnutí lékařů a jejich odchodech do důchodu. ‚S ohledem na rodinné povinnosti je pracovní zatížení žen pochopitelně nižší než u mužů,‘ uvedl Kubek ve své prezentaci. Zaraženým poslankyním, z nichž mnohé jsou lékařky, vysvětlil, že ženy

¹³⁰ Jarkovská, 2005, s. 26 - 28

¹³¹ Křížková, 2004, s. 83

¹³² Křížková, 2004, s. 70

mají přirozeně horší výkonnost než lékaři - muži. Kromě práce se totiž lékařky víc věnují rodině, kvůli tomu také méně slouží a mají méně zkušeností. Šéf komory doplnil závěry čísly: v roce 2002 tvořily lékařky 51,8 procenta, v roce 2007 se podíl žen zvýšil na 52,7 procenta. (...) pan prezident vysvětloval, že kdyby si lékařky mohly dovolit platit chůvy, tak by to ještě tak pro práci nevadilo, ale pak dodal, že je stejně lepší, když zůstanou doma s dětmi,‘ kroutí hlavou Soňa Marková.¹³³

Doufám, že tuto kapitolu neukončím příliš pesimisticky, když uvedu výsledky ještě jednoho výzkumu, který je jasným příkladem toho, že stereotypy a skutečné genderové vztahy se v běžném životě dosti liší. „To ilustrují například data z výzkumu Rodina 2002 (ISSP, 2002), kdy 47 % žen a 50 % mužů souhlasilo s výrokem: ‚Je-li žena zaměstnána na plný úvazek, rodinný život tím v zásadě trpí.‘ Realitou a zároveň jednou z hlavních podmínek udržení životní úrovně rodin v naší společnosti přitom je zaměstnanost většiny ekonomicky aktivních žen, které již ukončily studium, na plný úvazek. Zároveň ve stejném výzkumu 88 % žen a 87 % mužů souhlasilo s výrokem: ‚Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena.‘¹³⁴ Když se na výsledky výzkumu podívám, rozpor v odpovědích respondentů je naprosto zřejmý. Do rodinného rozpočtu mají přispívat oba partneři, ale současně jsou někteří lidé přesvědčeni, že zaměstnáním ženy rodinný život trpí. S trochou nadsázky lze tento rozpor vyjádřit jinými slovy asi takto: ‚Tvoje výplata ženo se rodině hodí, ale zároveň se více snaž, ať je doma vše, jak má být.‘ Vkládám proto naděje do 50 % respondentů a 53 % respondentek, které ve sladění profesního a rodinného života nevidí problém a doufám, že lidé s tímto názorem bude přibývat. Zároveň pevně věřím, že dnešní mladí lidé jsou představě vyváženější dělbě domácích prací více nakloněni a úkoly, které byly dříve přejímány z tradice, jsou dnes předmětem dohody obou partnerů.

3.3. Ženy v rozhodovacích a řídicích funkcích

„Paritní zastoupení žen v rozhodovacích procesech by mělo být pravidlem ve všech demokraciích. Tento princip je deklarován v mnoha dokumentech jak na úrovni Organizace spojených národů, tak na úrovni EU. Zahrnuje jak otázku zastoupení žen ve funkcích volených, tedy v politice,¹³⁵ tak ve funkcích jmenovaných, v sektoru veřejné správy i

¹³³ 2. 3. 2009: http://zpravy.idnes.cz/sef-lekaru-doktorcky-jsou-problem-venuji-se-rodine-a-pracuji-hur-nez-muzi-lob-/domaci.asp?c=A090301_211216_domaci_abr

¹³⁴ Křížková, 2004, s. 67

¹³⁵ V mnoha zemích Evropské unie používají politické strany pozitivní opatření (kvóty) s cílem zvýšit počet žen na kandidátních listinách.

v soukromém sektoru.¹³⁶ Dokumentem, který se v České republice mimo jiné vyrovnáním zastoupení žen a mužů především na funkcích jmenovaných do státní správy zabývá, jsou Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů, v nichž je stanoveno: „Aktivně podporovat konkrétními opatřeními výběr vhodných kandidátek do funkcí ve vládních orgánech a na vedoucí místa jak v ministerstvech, tak i v jimi řízených správních úřadech a institucích. Vyhodnotit přijatá opatření pro dosažení vyváženého zastoupení žen a mužů ve vedoucích funkcích a pracovních kolektivech.“¹³⁷

V České republice neexistuje oblast, kde by ženy v řídicích pozicích převažovaly nad muži. Přesto se ale postupem času počet žen zvolených do vedoucích pozic na všech úrovních mírně zvyšuje. Dle údajů Českého statistického úřadu z roku 2003 byl nejvyšší podíl žen na rozhodovacích pozicích zjištěn mezi soudci Ústavního soudu (ženy v řídicích funkcích zde tvořily 26 %). Nejméně žen jsme v roce 2003 mohli najít mezi top managementem, kde pracovalo jen 8 % žen. Málo žen se nacházelo také mezi senátory. Český statistický úřad zjistil, že ženy pracují převážně na nižší úrovni řízení, např. každé třetí oddělení na ministerstvech řídí žena. V soukromém sektoru byly ženy podnikatelky zastoupeny 28 %.¹³⁸

Na nerovné zastoupení žen a mužů v různých oborech, především na vyšších pozicích, má vliv nejen individuální aspirace a osobní volba jedince, ale také mnoho vnějších bariér, pro které byl zaveden jednotný pojem „skleněný strop“. Ten představuje řadu překážek, které žena začne pociťovat, pokusí-li se neviditelnou, leč existující hranici překonat. K překážkám, které mohou spoluvytvářet „skleněný strop“ a tudíž omezovat přístup žen do řídicích funkcí se řadí například bariéra odlišnosti. Ta spočívá v tom, že při výběru zaměstnanců převažuje stereotypní tendence přijmout uchazeče, který se od stávajících pracovníků příliš neodlišuje. Pokud je tedy přijímán nový uchazeč do vedoucí pozice, kde převládají muži, má větší šanci na přijetí muž. Dále by sem patřila existence tzv. old-boys network (neformálních vztahů). Proniknout do neformálních vztahů, které vytváří pracovní i mimopracovní aktivity, je pro ženu v organizaci, kde převládají muži velmi těžké, především kvůli odlišnému spektru zájmů (např. mužské sporty). Navázání neformálních vztahů je ale jednou z důležitých podmínek pro úspěšné zapojení do kolektivu a následné budování kariéry. Do těchto překážek by spadaly i nedostatky v antidiskriminačních zákonech, kdy je legislativa zabývající se tímto problémem často nesystematická a hlavně nemá k dispozici dostatečné sankce.¹³⁹

¹³⁶ Marksová-Tominová, 2004, s. 49

¹³⁷ 10. 2. 2009: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2785/aktualni_priority.pdf

¹³⁸ Kolektiv autorů: Ženy a muži v datech, 2003, s. 42

¹³⁹ Křížková, 2004, s. 92 - 93

Ojedinělost žen v managementu s sebou nese i určitou negativní pozornost v podobě tzv. tokenismu. „Jde o fenomén plynoucí ze situace, kdy je zástupce určité skupiny (např. pohlaví, národnost, rasa) v určitém společenství (organizace, pracovní skupina) jediný či početně vzácný. Takový člověk se v očích většiny stává jakýmsi symbolem („token“ v angličtině znamená symbol, znamení) ‚své‘ skupiny, je k němu obracena větší pozornost a je vnímán prostřednictvím stereotypů spojovaných s ‚jeho‘ skupinou.“¹⁴⁰ Z toho plyne, že ženy jsou jako „tokenové“ v manažerských funkcích vnímány na základě stereotypních ženských charakteristik. Pokud se je snaží vyvrátit, poutají na sebe ještě větší pozornost a proto je pro ně mnohem jednodušší se stereotypům přizpůsobit, čímž je ovšem nevědomě pomáhají udržovat.

Když žena získá vedoucí místo, musí si ho ve většině případů před ostatními ještě obhájit. Musí dokázat, že na něho patří, že má dostatečné kompetence, schopnosti, vzdělání a autoritu, která bývá často velkým problémem. Pokud žena zvolí příliš autoritativní styl vedení, mohou ho muži vnímat jako přehnaný. Pokud zvolí „měkčí“ způsob, může být ohodnocen jako typicky ženský, apod. Najít správnou rovnováhu je ale velmi obtížné, což dokazují slova jedné z manažerek. „No, domnívám se, že kdybych nosila kalhoty, tím myslím kdybych byla muž, tak bych určitě udělala větší kariéru, než jsem udělala, a určitě bych to měla jednodušší s autoritou, protože tam stačí jenom to, že jste chlap. Ale když jste ženská, tak musíte být hodně dobrá, musíte být alespoň třikrát lepší než ten chlap. To určitě. To si myslím že platí.“¹⁴¹

Někdy lze však v prostředí ovládaném muži využít genderové stereotypy i ve prospěch žen. „Jedna ze strategií, kterou poměrně často používají, spočívá v omezení vztahů a spolupráce s ostatními ženami. Od ‚běžných‘ žen se přitom izolují jako od neperspektivní skupiny, se kterou nechtějí být ztotožňovány. S dalšími ambiciózními ženami nespolupracují, protože se s nimi vzájemně vnímají jako konkurentky. Součástí této strategie je záměrné vstupování do vztahu muž – žena. V tomto vztahu mohou (budoucí) manažerky využít fakt, že jsou ženami. Muž do něj totiž přenáší obecný stereotyp své nadřazenosti nad ženou a necítí se ohrožen. Díky tomu žena získá větší prostor i klid pro seberealizaci.“¹⁴²

Dosáhnout genderové rovnosti není jednoduché v žádné oblasti, tedy ani v managementu. Prvním krokem, vedoucím k jejímu přiblížení, by mohlo být odstranění přímé i nepřímé diskriminace ve struktuře jednotlivých organizací. Nástrojem prevence diskriminace v praxi pak může být například genderový mainstreaming (viz příloha č. 1).

¹⁴⁰ Křížková, 2004, s. 93

¹⁴¹ Křížková, 2004, s. 99

¹⁴² Křížková, 2004, s. 101

3.4. Oblast násilí na ženách

Násilí, násilník, oběť. Tato slova známe všichni. Běžně je slyšíme v televizi a rádiu nebo o nich čteme v novinách. Pro většinu z nás – těch šťastnějších – pouhými slovy zůstanou. Bohužel jsou mezi námi i lidé, pro které tyto pojmy nejsou jen slovy, ale byly nebo nadále jsou každodenní realitou.

Násilí na ženách patří k nejzávažnějším celospolečenským problémům, kterým se věnuje i Organizace spojených národů. Ta jako násilí na ženách definovala „každý projev rodově podmíněného násilí, který má, nebo by mohl mít za následek tělesnou, sexuální nebo psychickou újmu nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, zastrasování a úmyslného omezování svobody a to jak ve veřejném či soukromém životě.“ Mezi násilí páchané na ženách by z historického hlediska patřilo například upalování vdov (satí) v Indii nebo „kult malých nožek“,¹⁴³ který byl u žen preferován v Číně. V poslední době pak mezi nejvíce diskutovaná témata v oblasti násilí páchaného na ženách patří například provádění ženské obřizky, zneužívání žen pro účely pornografie, znásilnění, obchod se ženami nejen za účelem sexuálního vykořisťování, ale také za účelem nucené práce (nejčastěji v zemědělství a průmyslu), žebroty nebo obchodu se sňatky. Mezi násilí páchané na ženách samozřejmě patří i domácí násilí. Tomu bych se v následující podkapitole věnovala blíže.

3.4.1. Domácí násilí

Domácí násilí lze definovat jako „jakékoliv jednání, které má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad dospělou osobou, k níž je pachatel v intimním vztahu, způsobující na straně oběti tíseň nebo újmu. Přičemž intimním vztahem se rozumí vztah rodinný, partnerský či obdobný.“¹⁴⁴

Kdo by si myslel, že domácí násilí je problém, který se České republiky netýká, velmi by se mýlil. To dokazuje například výzkum z roku 2003. 38 % českých žen v něm uvedlo, že některé z forem domácího násilí, které bývá označováno za podkategorii pojmu násilí na ženách, bylo během svého života vystaveno. Přestože, jak dokazuje výzkum, není tento jev v české společnosti okrajovým, dlouhou dobu mu nebyla věnována patřičná pozornost.

¹⁴³ „Od 10. až do 20. st. provozovali například Číňané zvyk svazování chodidel malých dívek. Provádělo se tak, že se na obou nohou všechny prsty kromě palce ohnuly pod chodidlo a pak se kusem látky co nejpevněji svázaly s patou. Zhruba každé dva týdny se svázané nohy natlačily vždy do o něco menších bot, až nakonec dosáhly kýžené velikosti jen něco přes deset centimetrů. Nohy obvykle krvácely a zaněcovaly se, neproudila do nich krev a někdy nakonec jeden nebo i více prstů odpadlo.“ (Renzetti, 2003, s. 370)

¹⁴⁴ Huňková, 2004, s. 102

Existence tohoto problému byla zprvu popírána nebo bagatelizována. Domnívám se, že věty typu: „Asi ho vyprovokovala. Kdo ví, jak to bylo. Vybrala si ho sama.“, nebude výjimkou slyšet ještě dnes. Obrat v situaci nastal až po vzniku prvních neziskových organizací (Bílý kruh bezpečí, ROSA, proFem), které se této problematice začaly systematicky věnovat a upozorňovat na ni např. formou pořádání informačních akcí, kampaní, konferencí, seminářů a školení. Poskytováním poradenství a utajeného azylového ubytování obětem domácího násilí, vydáváním odborných a informačních publikací nebo zpracováváním návrhů na možné změny v legislativě.

Česká vláda se problematice násilí páchaného na ženách začala blíže zabývat zhruba až od roku 1998 a to v součinnosti se snahou prosadit politiku rovných příležitostí žen a mužů. Bohužel trvalo dalších pět let, než byl na základě rozhodnutí Parlamentu České republiky v roce 2003 doplněn § 215 o § 215a Tr. z., kde vstoupila v platnost nová skutková podstata trestného činu – týrání osoby blízké a žijící ve společně obývaném bytě nebo domě.¹⁴⁵ V oblasti legislativy byl pak přelomovým rok 2006, kdy byl přijat zákon č. 135/2006 Sb., který s účinností od 1. 1. 2007 umožňuje vykázat pachatele domácího násilí ze společně obývaného bytu nebo domu na dobu 10 dnů.

Proč je ale domácí násilí tak specifickým problémem, který potřebuje specifická řešení? Důvodů bychom našli hned několik. Domácí násilí se často odehrává takřikajíc „za zavřenými dveřmi“, tudíž beze svědků a to mezi osobami, které spojoval nebo stále spojuje blízký vztah. Z toho vyplývá, že domácí násilí se velmi špatně prokazuje a někdy bývá zaměňováno za běžnou manželskou při. To je ale nepřijatelné. Při běžných hádkách manželů, byť s fyzickými atakami, jsou síly obou partnerů přibližně vyrovnané. V případě domácího násilí se ale situace liší, protože proti sobě nestojí dvě rovnocenné osoby. Na jedné straně je bezbranná a vystrašená oběť, která se bojí svůj názor vyslovit v očekávání trestu nebo napadení. Na straně druhé stojí násilník, zneužívající svou moc, díky které je oběť ovládána a nakonec donucena proti své vůli udělat to, co si on přeje.

Považuji za důležité zmínit, že agresor má často tzv. dvojí tvář. Násilně se projevuje jen v domácím prostředí a proto se okolí často zdráhá uvěřit, že by ten sympatický muž byl něčeho takového, jako je domácí násilí, vůbec schopen. Žena si někdy také samotného počátku násilí nevšimne, nepřikládá mu váhu nebo jí zprvu dokonce imponuje, protože se často jedná o nadměrnou pozornost, žárlivost či starostlivost ze strany partnera. Ten ale oběť systematicky odděluje od okolí a přátel a připoutává ji k sobě. Postupem času se domácí násilí stupňuje. Oběť už je ale v této fázi na partnerovi natolik závislá, že se od něj nedokáže

¹⁴⁵ Pavlík, 2004, s. 71 - 74

odpoutat a ani se mu bránit. Z obavy z jeho reakce nebo svého studu se nesnaží hledat pomoc a pokud jí je nabídnuta, odmítne ji. Oběť si také dává pozor, aby viditelná zranění na veřejnosti pečlivě zamaskovala.

Domácí násilí se vyskytuje v několika formách, které se mohou prolínat a často má vzestupnou tendenci. K nejčastějším formám domácího násilí lze zařadit:

- ❖ **násilí fyzické** - bití, facky, kopance, tahání za vlasy, ohrožování zbraní, namířené proti oběti nebo proti osobám či zvířatům oběti blízkým,
- ❖ **násilí psychické** - zesměšňování ve společnosti, odpírání spánku a potravy, vydírání sebevraždou, vyhrožování smrtí partnerky nebo zbavením svéprávnosti,
- ❖ **sexuální násilí** - znásilnění, donucení k sexuálním praktikám, které oběť odmítá,
- ❖ **sociální izolace** – bránění ve styku s rodinou a přáteli, kontrola telefonátů, zamykání, zákaz chodit do zaměstnání, nečekané kontroly,
- ❖ **ekonomické násilí** – omezený či žádný přístup oběti k finančním prostředkům nebo možnostem, jak je získat.¹⁴⁶

3.4.2. Osobnost pachatele a oběti

Ve společnosti často panuje názor, že domácí násilí se týká jen sociálně slabých vrstev obyvatelstva, že násilníci jsou psychopatické osobnosti, neschopné se vypořádat s vlastním životem a že nejčastější příčinou domácího násilí je démon zvaný alkohol. To ale mnohé výzkumy vyvrátily. Domácí násilí se vyskytuje ve všech sociálních vrstvách. Není odvislé od materiálního zázemí, vzdělání, profese ani věku partnerů.

Obecně lze říci, že násilníci mají často nízké sebevědomí a násilí pro ně představuje možnost, jak získat nad situací kontrolu. Ke svým obětem mají silný emoční vztah a bojí se jejich ztráty. Strach je pak jednou z příčin panovačného a majetnického chování uplatňovaného vůči oběti. Většina pachatelů domácího násilí si s sebou nese zkušenost s násilím už z dětství, kdy byli svědky či oběťmi násilí, ke kterému se v dospělosti sami uchylují. Někteří násilníci vyrůstali v rodině se silně patriarchální strukturou, kde byl otec největší autoritou a jeho slovo představovalo zákon. Ti se pak snaží, pomocí násilí, tento model uplatnit i ve své rodině.

¹⁴⁶ Huňková, 2004, s. 102 - 106

Není také výjimkou, že pachatel své jednání zmírňuje nebo popírá, čímž se snaží ochránit před negativním sebehodnocením. Například muž, „který ačkoli způsobil své ženě následkem svého cíleného a plánovaného násilného chování zlomeninu lebeční kosti s celoživotním zdravotním postižením a středně těžké poranění míchy s důsledkem výrazného omezení hybnosti, hovořil o tomto jako o vzájemném postrkování se.“¹⁴⁷

Nesmím také opomenout zmínit prvek kontroly v chování agresorů, kteří jdou z tohoto hlediska rozlišit na dvě skupiny. První skupina pachatelů má sníženou kontrolu impulsivity a při zpětném rozboru chování uvádí, že ztratila sebekontrolu. Druhá skupina násilníků má své útoky dopředu promyšlené a naplánované a patří mezi nejnebezpečnější. K nim se řadí pachatelé, kteří mají například v denících podrobně popsán postup, podle kterého chtějí svou oběť zabít a zbavit se jejího těla. S tímto pak ještě svou oběť – ženu, při různých příležitostech seznamují. Velká část násilníků se také snaží ospravedlnit své chování a vinu svalit na oběť nebo souběh okolností.

Obětí domácího násilí se může stát každý z nás i přesto, že si dnes říká: „Já bych si to nenechala líbit. Já bych odešla. Já bych vyhledala pomoc. Já bych...“ Život člověka je nepředvídatelný, a proto se může každý dostat do určité životní etapy, ve které je zranitelnější, bezradnější. Právě této chvíle pak může násilník využít a zahájit proces, na jehož konci je z oběti nevyrovnaná bytost, přesvědčená o tom, že co se jí děje si zaslouží a jejímž jediným cílem je se trýzniteli zavděčit, stůj co stůj.

Málokdo z lidí, kteří si říkají, že když od násilnického muže žena neodejde, tak to asi není tak zlé, si ale uvědomí skutečnou situaci ženy, u které se projevuje „syndrom týrané oběti“, který se u ní projevuje např. pocity zmatku, bezmoci, nízkým sebevědomím, depresemi, ospravedlňováním násilníka a v neposlední řadě zablokováním sil, které by byly ke změně její situace zapotřebí. Na setrvání v násilném vztahu mohou mít vliv i ekonomické a bytové podmínky, nedostupnost pomoci nebo úsilí zachovat úplnou rodinu. V některých případech může svou roli sehrát i tzv. Stockholmský syndrom, v jehož důsledku se mezi pachatelem a obětí vytvoří silné citové pouto a oběť se s agresorovým chováním ztotožní, pomáhá mu, snaží se mu zavděčit a tím získat jeho shovívavost a „domnělou“ ochranu.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Huňková, 2004, s. 107

¹⁴⁸ Huňková, 2004, s. 107 - 111

3.4.3. Důležité otázky v řešení domácího násilí

Bylo by jistě nespravedlivé říci, že v otázkách ochrany žen před domácím násilím je přístup státu laxní. Naopak. V rámci politiky rovnosti žen a mužů je řešení problematiky násilí páchaného na ženách věnováno více pozornosti, než ostatním oblastem, ve kterých se nerovnosti projevují. Kromě potřebné změny legislativy je ale v rámci pomoci obětem domácího násilí velmi důležité provádět také školení pro pracovníky, kteří budou v přímém styku s oběťmi (policisté, soudci, sociální pracovníci, zdravotníci, psychologové). Může se totiž stát, že z důvodu neznalosti této problematiky vystaví oběť domácího násilí necitlivému zacházení a tím ji pak odradí od spolupráce nebo dalšího vyhledání pomoci. Policisté mohou například považovat plačící ženu, která není schopna jasně popsat co se stalo za nedůvěryhodnou hysterku. Naopak výpověď muže - pachatele, který podá srozumitelné a „logické“ vysvětlení situace, přijde policistům věrohodnější a proto není výjimkou, že se ženy zeptají: „Nevyprovokovala jste něčím manžela? Určitě se usmíříte a do rána na vše zapomenete. Jste si jistá, že opravdu chcete podat trestní oznámení?“

Dále je zapotřebí podporovat vznik azylových zařízení pro oběti domácího násilí s utajenou adresou, kde by mohly být ženy na přechodnou dobu ubytovány a nemusely dále pobývat ve společné domácnosti s násilnickým partnerem. Zde najdou kromě psychoterapeutické a socioterapeutické péče také podporu při hledání řešení nastalé situace. Tu mohou samozřejmě hledat i u přátel nebo rodiny, u kterých najdou útočiště. Otázkou však podle mě zůstává na jak dlouhou dobu. V tomto případě je problém také v tom, že partner ví, kde žena popřípadě i jeho děti bydlí, což představuje značné riziko, že na ni bude naléhat, aby se vrátila. Může se i stát, že se začne jí a jejím bližním mstít.

Důležité je také vyřešit například otázku jak postupovat a jednat se školskými zařízeními, pokud jsou v domě s utajenou adresou ubytovány i děti. Měla by být škola o rodinné situaci informována? Mělo by dítě být na určitou dobu ze školy omluveno? Jak dítě eventuálně dopravit do školy a že školy? Nebo by mělo přestoupit na školu jinou?

Klíčová je pak samozřejmě podpora a spolupráce státu s neziskovými organizacemi a mezi neziskovými organizacemi navzájem, které v rámci boje proti domácímu násilí odvádí snad největší kus práce.¹⁴⁹

Násilí na ženách je velmi složitou a citlivou oblastí. Jsem si vědoma, že tato kapitola je pouze jakýmsi malým, snad úvodním, vzhledem do široké problematiky a jistě by si zasloužila

¹⁴⁹ Pavlík, 2004, s. 71 - 73

detailnější zpracování, které by bylo předmětem celé diplomové práce. V rámci interpretace feministických témat současnosti bych však jeho opomenutí považovala za hrubou chybu.

Násilí v jakékoli formě nelze přehlížet. Každý z nás si musí uvědomit, že pokud „zavře oči“, když je ubližováno jiným, „zavřou“ se jiné oči, až bude ubližováno jemu. Domnívám se, že tento princip by měl být lidem vštěpován již od dětství. Kromě rodiny tu může svou úlohu sehrát i škola. V rámci vyučování např. občanské výchovy může učitel žáky seznamovat nejen s problematikou násilí páchaného na ženách, ale věnovat se i jiným důležitým tématům, na které v jiných předmětech není místo, ale se kterými se v běžném životě mohou setkat. Vhodnou formou by podle mě byl například rozbor kazuistik a následná diskuse, sledování dokumentů s příslušnou tematikou, besedy se zainteresovanými osobami, atd. Studenti by měli vědět, na co si dát pozor, budou-li někdy hledat práci v zahraničí a co vše by si měli zjistit, než odjedou. Dále pak kam se v případě potřeby mohou obrátit pro pomoc. Jak mají jednat v případě bezprostředního útoku ať už na svou nebo cizí osobu. Jaké náznaky určité jevy provází, aby byli schopni je u druhých rozpoznat a následně jim nabídnout vhodnou a citlivou pomoc. Měli by si uvědomit že tím, že na nějaké jednání upozorní například učitele, nezrazují své kamarády nebo příbuzné, ale že je to z jejich strany někdy jediná možná forma pomoci. Učitelé by měli žáky vést také k tomu, aby se nestyděli o pomoc požádat, protože v některých případech si člověk sám pomoci nemůže nebo nedokáže a v neposlední řadě, že svěřit se se svým trápením, není slabost, ale naopak velká odvaha!

Možná jsem se tu trochu odchýlila od tématu, ale domnívám se, že výše uvedené je obecně platné pro jakýkoli druh násilí, tedy i pro násilí páchané na ženách a lidé by měli být připraveni na osobní i zprostředkovanou konfrontaci s ním, protože násilí není pácháno na anonymních osobách, násilí je pácháno právě na takových lidech, jakými jsme my.

ZÁVĚR

A je tu závěr. Závěr práce, které jsem věnovala mnoho hodin svého času, a která pro mne představovala několik týdnů mravenčí práce a pár měsíců sběru informací. Závěr práce, kterou jsem se snažila zmapovat podmínky, z nichž vyrůstalo české ženské hnutí, které ovlivnilo postavení žen ve společnosti nejen v oblasti společenské - tedy sociální, ale i vzdělávací – tedy pedagogické.

Dnes se mohu jen dohadovat, zda členky Ženského výrobního spolku českého tušily, jaký převrat na trhu práce způsobí založení české dívčí odborné školy. Nebo zda měla Eliška Krásnohorská představu, jaký vliv bude mít na osudy mnoha dalších žen vznik prvního dívčího gymnázia, protože vzdělání žen bylo předpokladem k dalším emancipačním snahám na poli politickém, pracovním i rodinném.

Doufám, že z mé práce vyznívá, jak obtížný byl proces emancipace žen a že je to proces velmi složitý, který potřebuje k dozrání příslušné změny vždy čas. Ten vlastně nepotřebuje ani tak proces samotný, jako spíše myšlení lidí, které je často díky procesu výchovy v zajetí určitých stereotypů, které nám poté, aniž bychom si to uvědomovali, diktují, co si ve svých ženských a mužských rolích můžeme či nesmíme dovolit.

Právě proto je podle mě nutné vyzdvihnout klíčový význam školy, která hraje roli nejen v životě jednotlivce, ale která následně ovlivňuje život celé společnosti. Škola by neměla být pouze místem, kde získáme soubor potřebných znalostí. Jejím úkolem je také žáky vychovávat k samostatnosti, k přemýšlivosti, k empatii, k pochopení druhých i okolního světa, ke schopnosti vyslechnout argumenty jiných, přednést vlastní a posléze o nich diskutovat a hlavně je vychovávat k toleranci. Je důležité učit žáky vidět, že v pestrosti světa spočívá jeho síla a proto není možné, aby tato pestrost byla jen pro někoho. Škola by se proto měla snažit informovat žáky o různých nerovnostech, které ve světě panují, včetně nerovností mezi pohlavími. Měla by být genderově senzitivním místem, které se bude snažit upozorňovat na genderové stereotypy a nabourávat je, což je podle mě, jeden z nejdůležitějších předpokladů, jak v budoucnu dosáhnout rovnoprávnosti žen a mužů ve společnosti, ke které, jak je z přehledu vývoje feminismu patrné, vede cesta velmi klikatá a zdlouhavá. Pokaždé, když už se zdá, že je její konec dosažen, objeví se za ohbím cesty nový problém, který je potřeba zdolat. Získaly jsme volební právo. Jak to udělat, abychom volily nezávisle na názoru mužů? Můžeme studovat. Jak to udělat, abychom se prosadily na pracovním trhu? Jsme zaměstnány. Jak to udělat, abychom pronikly i na vedoucí místa? Pracujeme v řídicí pozici. Jak to udělat, abychom měly stejný plat, jako naši mužští kolegové? Těchto „jak“ by se dala uvést celá řada, která by ale mohla obsahovat i další úhel pohledu. Chci pracovat jako dámský

kadeřník. Jak to ale udělat, aby mě společnost neoznačila za homosexuála? Chci zůstat s dítětem na rodičovské dovolené. Jak to udělat, aby si o mě okolí nemyslelo, že nejsem „pravý muž“? Chci se po rozvodu dále podílet na výchově svých dětí a trávit s nimi více času než dva víkendy v měsíci. Jak to udělat, abych dostal svou šanci? Kvůli všemu výše zmíněnému je právě třeba, aby škola vychovávala lidi nezatížené stereotypy, kteří budou rovné podmínky šířit dál a uplatňovat je ve svém osobním i profesním životě. To je podle mě jediné možné řešení, jak se konce této dlouhé cesty za rovnoprávností žen a mužů dobrat. Samozřejmě existuje i několik možností, jak kýženému cíli napomoci formou různých legislativních opatření. Ta mohou zprvu budit určité rozpaky, ale participiálně bych je nezavrhovala, protože často jsou předpokladem pro uskutečnění potřebných změn, nutných k nastolení větší rovnoprávnosti žen a mužů.

Je důležité si uvědomit, že na počátku emancipačních snah stála dívka – žena 19. století, která měla jasně předurčenou budoucnost. Vdát se. Věnovat se domácnosti. Mít děti. Proti ní dnes stojí úplně jiná dívka – žena, a to žena 21. století. Žena emancipovaná. Žena vzdělaná. Žena vědomá si svých práv. Žena, jejíž život se už neřídí nepsanými, leč obecně uznávanými pravidly. Žena, které se otevřel prostor pro samostatné rozhodování a volbu. Jsou ale tyto ženy stejné? A měly by si vůbec co říci? Domnívám se, že bezpochyby ano. První ženu, ženu 19. století, by jistě zajímalo, zda její úsilí nebylo marné a jestli v jejím odkazu někdo nadále pokračuje. Možná by byla překvapena, kam až se feministická témata dostala a dosti možná, že by jí přišlo i trochu líto, že doba, ve které žila, nebyla k otázkám ženské emancipace příliš nakloněna a tak i přes drobné krůčky, kterými se snažila své postavení a postavení dalších žen ve společnosti zlepšit, nebyl její život „svobodný“. Tu by ovšem měla přispěchat druhá žena, žena 21. století. Žena, která by měla první ženě vzdát hold a díky. Žena, která díky poskládání těchto drobných krůček byla schopna překročit propast. Žena, která by se k ženskému hnutí neměla stavět odmítavě jen proto, že je to společenské kliše, a která by si měla uvědomit, že je stejnou ženou, jakou byla žena první. Ženou, ke které, až na ni za dvě stě let přijde splín a zalituje, že nežila o pár století později, bude moci přispěchat třetí žena, žena 23. století, která jí, snad, bude moci také složit svůj hold a dík.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Tištěné monografické publikace

- ❖ BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách*. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.
- ❖ ČERMÁKOVÁ, M. Gender a pracovní trh. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha : Open Society Fund, 1999, s. 51 – 59.
- ❖ DUDOVÁ, R. Jak být dobrou matkou – strategie kombinace práce a rodiny a hegemonický diskurz mateřství. In *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy*. Praha : Gender Studies, o.p.s., 2007, s. 25 – 30. ISBN 978-80-86520-23-0.
- ❖ FALTYSOVÁ A KOL. *Informativní metodika rozpočtování z hlediska rovnosti žen a mužů*. Praha : Ministerstvo financí, 2004. ISBN 80-85045-14-1.
- ❖ HAVELKOVÁ, H. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In *Abc feminismu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 169 – 182. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ HENDRYCHOVÁ, S. Z historie feminismu v českých zemích. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Sborník studií. Praha : Open Society Fund, 1999, s. 43 – 51.
- ❖ HUŇKOVÁ, M. Násilí páchané na ženách. In *Abc feminismu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 99 – 115. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ JACHANOVÁ DOLEŽALOVÁ, A. Flexijistota – flexibilita prostřednictvím zabezpečení. In *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy*. Praha : Gender Studies, o.p.s., 2007, s. 15 - 18. ISBN 978-80-86520-23-0.
- ❖ JARKOVSKÁ, L.; NAVRÁTILOVÁ, J. Mýtus krásy. In *Abc feminismu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 129 – 137. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ JARKOVSKÁ, L. Gender a společnost. In *Gender ve škole. Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha : Otevřená společnost, o. p. s., 2005, s. 53 – 55. ISBN 80-903331-2-5.
- ❖ KOLEKTIV ČLENEK ČESKÉHO SVAZU BOJOVNÍKŮ ZA SVOBODU. *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha : Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0363-8.
- ❖ KOLEKTIV AUTORŮ, *Ženy & muži v datech 2003*. Praha : MPSV a ČSÚ, 2003. ISBN 80-250-0205-5.

- ❖ KOLEKTIV AUTORŮ, *Ženy & muži v datech 2005*. Praha : MPSV a ČSÚ, 2005. ISBN 80-250-1092-9.
- ❖ KRŤÍŽKOVÁ, A.; PAVLICA, K. *Management genderových vztahů. Postavení žen a mužů v organizaci*. Praha : Management press, 2004. ISBN 80-7261-117-8.
- ❖ LENDEROVÁ, M. A KOL. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha : Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
- ❖ LIPOVETSKY, G. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha : PROSTOR, 2000. ISBN 80-726-030-3.
- ❖ LISOWSKA, E. Ženy a trh práce – Polsko, Česká republika a Slovenská republika. In *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy*. Praha : Gender Studies, o.p.s., 2007, s. 5 – 12. ISBN 978-80-86520-23-0.
- ❖ MACHOVCOVÁ, K. Rovné příležitosti mužů a žen v zaměstnání. In *Abc feminizmu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 29 – 37. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ MALÍNSKÁ, J. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha : Libri, 2005. ISBN 80-86429-42-3.
- ❖ MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, M. Ženy v mocenských a rozhodovacích pozicích. In *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů*. Praha : Gender Studies, 2004, s. 49 – 56. ISBN 80-86520-04-8.
- ❖ MAŘÍKOVÁ, H. Rodina: proměny mateřství, otcovství a rodičovství. In *Abc feminizmu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 41 – 50. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ OATES-INDRUCHOVÁ, L. Gender v médiích: nástin širší problematiky. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Sborník studií. Praha : Open Society Fund, 1999, s. 131 – 153.
- ❖ OSVALDOVÁ, B. *Česká média a feminismus*. Praha : Libri, 2004. ISBN 80-7277-236-5.
- ❖ PAVLÍK, P. A KOL. Úvod. In *Gender ve škole. Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha : Otevřená společnost, o. p. s., 2005. ISBN 80-903331-2-5.
- ❖ PAVLÍK, P. Gender a média. In *Gender ve škole. Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha : Otevřená společnost, o. p. s., 2005, s. 53 – 55. ISBN 80-903331-2-5.

- ❖ PAVLÍK, P. Násilí na ženách. In *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů*. Praha : Gender Studies, 2004, s. 71 – 80. ISBN 80-86520-04-8.
- ❖ PEJCHALOVÁ, J. *Ženské organizace a společenské postavení žen v českém prostředí v letech 1945 – 1989*. Magisterská diplomová práce, 2006.
- ❖ RENZETTI, C. M.; CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. Praha : Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- ❖ SKÁLOVÁ, H. Perspektiva žen na trhu práce. In *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy*. Praha : Gender Studies, o.p.s., 2007, s. 12 - 15. ISBN 978-80-86520-23-0.
- ❖ SOKAČOVÁ, L. Významné ženy a hnutí v historii feminismu. In *Abc feminismu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 185 – 197. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ SOKOLOVÁ, V. Současné trendy feministického myšlení. In *Abc feminismu*. Brno : NESEHNUTÍ, 2004, s. 199 – 212. ISBN 80-903228-3-2.
- ❖ VALENTOVÁ, M. Analýza dopadů přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o děti na další kariéru žen v České republice. In *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy*. Praha : Gender Studies, o. p. s., 2007, s. 18 – 25. ISBN 978-80-86520-23-0.

Tištěné seriálové publikace

- ❖ Bobíková, L. Těžké začátky českého feminismu. *Magazín Práva*, 2006.
- ❖ Kleknerová, Z. Češky jsou vzdělanější, berou však méně. *Hospodářské noviny*, 17. 2. 2005.
- ❖ Langeová, K. E. Hlas pro demokracii. *National Geographic*, listopad 2004.

Elektronické dokumenty

- ❖ Aktualizovaná opatření Priorit a postupů vlády při postupu prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže. [Zobrazeno 10. února 2009]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2785/aktualni_priority.pdf
- ❖ BROŽ, J. Feminismus: ideologie směřující k totalitarismu. [Zobrazeno 16. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://feminismus.stylove.com/>

- ❖ Ciglerová, J. Buzková: Když neodejdu teď, tak nikdy. [Zobrazeno 5. ledna 2009]. Dostupné na WWW: http://ona.idnes.cz/buzkova-kdyz-neodejdu-ted-tak-nikdy-d6u-ona_ony.asp?c=A060327_143830_ona_ony_eck
- ❖ KOURA, P. Františka Plamínková. [Zobrazeno 2. února 2009] Dostupné na WWW: <http://www.praha7.cz>
- ❖ MDŽ a jeho historie. [Zobrazeno 20. 2. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.aktivni.cz/clanek/zabava/mdz-a-jeho-historie>
- ❖ MILL, J. S. Poddanství žen. [Zobrazeno 10. 2. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/05.htm>
- ❖ Obhajoba ženských práv. [Zobrazeno 16. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/03.htm>
- ❖ Obyvatelstvo podle pohlaví a státního občanství. [Zobrazeno 12. ledna 2009]. http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=OB004+%28kraje%29&&kapitola_id=20
- ❖ Oficiální stránky společnosti Gender Studies. [Zobrazeno 9. listopadu 2008]. Dostupné na WWW: <http://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>
- ❖ Oficiální stránky společnosti Gender Studies. [Zobrazeno 9. listopadu 2008]. Dostupné na WWW: <http://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>
- ❖ PETRÁŠOVÁ, L. Šéf lékařů: Doktorky jsou problém. Věnují se rodině a pracují hůř než muži. [Zobrazeno 2. března 2009]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/sef-lekaru-doktorky-jsou-problem-venuji-se-rodine-a-pracuji-hur-nez-muzi-1ob-domaci.asp?c=A090301_211216_domaci_abr
- ❖ Pojímání feminismu v českých celostátních denících. [Zobrazeno 18. prosince 2008]. Dostupné na WWW: <http://www.mediainfo.cz/ostatni-temata/608.html>
- ❖ Postavení žen ve Francii počátkem 19. století. [Zobrazeno 17. 2. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.knock-down.eldar.cz/zizala/gender/32.htm>
- ❖ Právní předpisy vztahující se k zaměstnanosti a principu rovných příležitostí. [Zobrazeno 10. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.osops.cz/muziazeny/page.php-a=48&b=24.htm>
- ❖ Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů. [Zobrazeno 5. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=383>

- ❖ SOKOLOVÁ, V. Současné trendy feministického myšlení. [Zobrazeno 13. 2. 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.novezeny.eu/genderova-ochutnavka-slovník/soucasne-trendy-feministickeho-mysleni>
- ❖ Souhrnná zpráva o plnění Priorit a postupů při prosazování rovnosti mužů a žen. [Zobrazeno 5. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1372/zprava.pdf>
- ❖ ŠKODOVÁ, H. Ženy v Česku stále berou o pětinu nižší plat než muži. [Zobrazeno 10. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/ekonomika/160507-zeny-v-cesku-stale-berou-o-petinu-nizsi-plat-nez-muzi.html>
- ❖ UHROVÁ, E. Rada československých žen. [Zobrazeno 2. 2. 2009]. Dostupné na WWW: www.feminismus.cz
- ❖ Vývoj rovných příležitostí v ČR. [Zobrazeno 10. února 2009]. Dostupné na WWW: <http://www.osops.cz/muziazeny/page.php-a=48&b=38.htm>
- ❖ Ženy a muži v datech 2008. [Zobrazeno 18. února 2009]. Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1	Základní pojmy
Příloha č. 2	Dobová karikatura na první ženu poslankyni a podoba knihovny a čítárny Amerického klubu dam
Příloha č. 3	Fotografie žen bojujících v 2. světové válce
Příloha č. 4	Graf: Informovanost žen a mužů o „ženských“ organizacích
Příloha č. 5	A. Králíková: Pravidlo krajských voleb: žena jako výjimka
Příloha č. 6	M. Tarantová: Exit Promo
Příloha č. 7	Praktická úloha na vyučování nabourávající mýtus o „ideální krásě“
Příloha č. 8	Praktická úloha na vyučování poukazující na genderové stereotypy v reklamě
Příloha č. 9	Ženy a muži v EU: Kolik Evropanů pracuje na částečný úvazek?

PŘÍLOHA Č. 1

Základní pojmy

Feminismus – různorodé hnutí s počátky na přelomu 18. a 19. století vycházející z přesvědčení o nerovném postavení žen ve společnosti. Vyvíjel se ve třech vlnách. Feministky poukazují na to, že ženy jsou ve společnosti podceňovány, nemají rovnoprávné zastoupení v politice a na trhu práce, jejich práce v domácnosti a při výchově dětí není nijak hodnocena a nemá dostatečnou prestiž,...

Gender – koncept, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy nejsou vrozené, ale jsou formovány kulturou a společností. Odkazuje na sociální rozdíly a role mezi muži a ženami. Genderové postavení je naučené, může se měnit v čase. Může existovat v různých variantách i v rámci jedné kultury, často se ale liší zejména mezi kulturami.

Genderový mainstreaming – nástroj k odstranění nerovnosti mezi pohlavími. Postup, ve kterém jsou všechny koncepční, rozhodovací a vyhodnocovací procesy ve všech fázích jejich přípravy a provádění podřízeny hledisku rovnosti příležitostí mužů a žen. Tzn. že před přijetím jakéhokoli rozhodnutí je nutné vyhodnotit dopad tohoto rozhodnutí na muže a na ženy. Zjistí-li se, že jedno z pohlaví bude negativně ovlivněno, musí ten, kdo rozhodnutí přijímá, podniknout kroky k tomu, aby škodlivé účinky příslušného rozhodnutí odstranil nebo alespoň minimalizoval.

Genderové role – soubor určitých pravidel (většinou nepsaných, neformálních), které předepisují určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům.

Genderové stereotypy – jsou stereotypní (tj. beze změn opakované), často i předsudečné představy o tom, jací/jaké mají muži a ženy být a jak se mají chovat. Snaží se muže a ženy udržet v určitých rolích, které někomu vyhovují, ale pro mnohé jsou spíše překážkou, aby si zařídili život podle toho, jak sami touží.

Kvóty – opatření s cílem napravit předcházející nerovnost obvykle ve vztahu k rozhodovacím pozicím nebo k přístupu ke školení či zaměstnání, které definuje určitý podíl míst pro určitou skupinu. Jedná se o jednu z forem pozitivních opatření.

Pohlaví – biologické vlastnosti, které odlišují lidské bytosti jako muže a ženy, zejména tedy odlišnosti týkající se pohlavních orgánů a reprodukčních dispozic.

Rovné příležitosti pro ženy a muže – jedná se o neexistenci překážek pro plnohodnotnou účast na ekonomickém, politickém a sociálním životě na základě pohlaví.

Skleněný strop – bariéra, na kterou ženy narážejí při svém profesním postupu. Spočívá ve znemožnění přístupu buď přímo na nejvyšší pozice, anebo k cestám, které tento přístup otevírají, a to formálními i neoficiálními a skrytými způsoby. Strop je hranice, kam až jsou ženy ve svém postupu „vpuštěny“. Výraz „skleněný“ metaforicky vyjadřuje, že žena díky již dosaženým profesním kvalitám na špičkovou pozici „dohlédne“ a dokáže si představit působení v ní. Začne-li ovšem vyvíjet snahu do této vrcholové pozice postoupit, narazí na neviditelnou a těžko definovatelnou překážku v podobě snah namířených proti jejímu postupu.

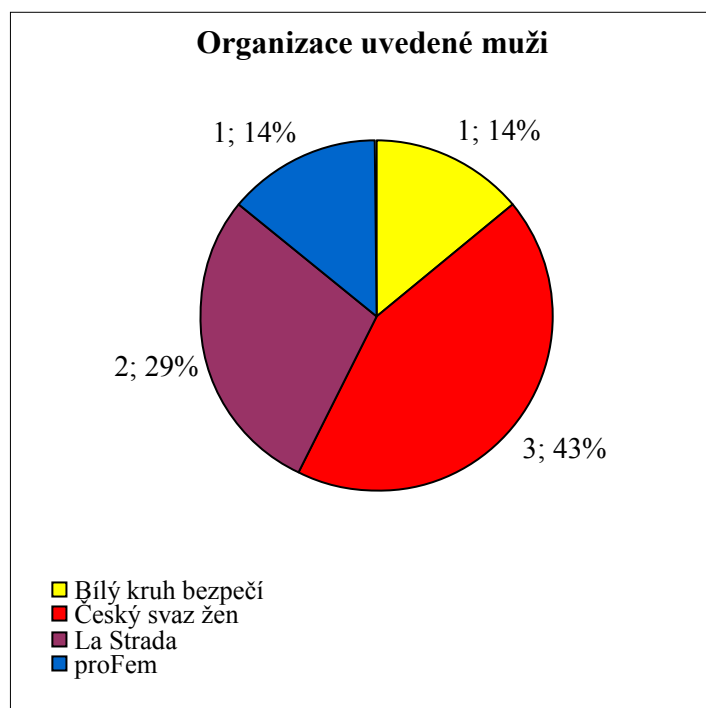
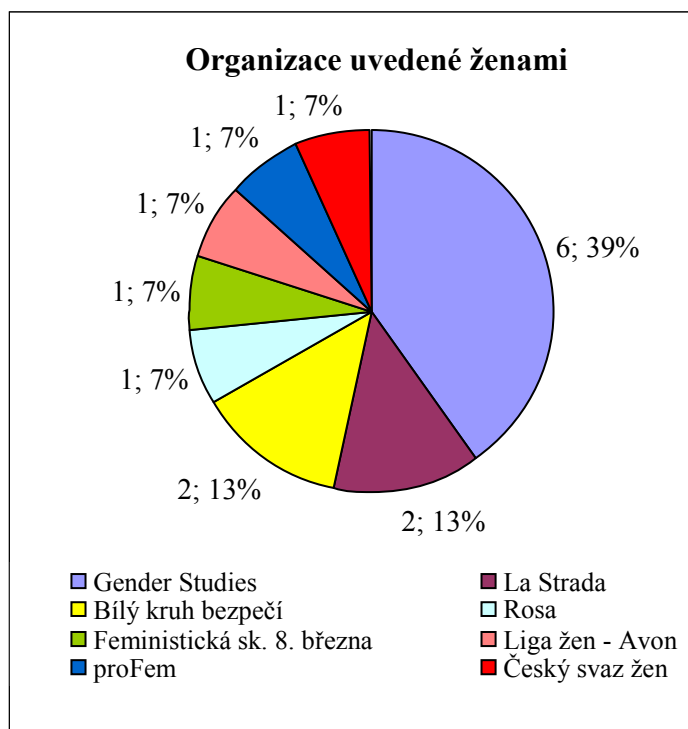
FALTYSOVÁ A KOL. *Informativní metodika rozpočtování z hlediska rovnosti žen a mužů*.
Praha : Ministerstvo financí, 2004. ISBN80-85045-14-1.

PŘÍLOHA Č. 2

PŘÍLOHA Č. 3

PŘÍLOHA Č. 4

Informovanost žen a mužů o ženských organizacích

PŘÍLOHA Č. 5

[Prohlášení](#)
[Slovníček pojmů](#)
[Historie](#)
[Pro novináře](#)

[Diskuse](#)

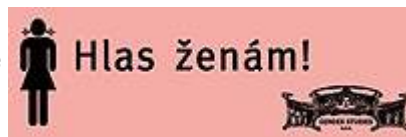
[Kalendář akcí](#)

6. 3. 2009
[Připomenutí Mezinárodního dne žen pokračuje – happening a oslava bez karafiátů](#)
28. 1. 2009
[Nesehnutí zahájili kampaň Stop sexismu v ulicích](#)
17. 12. 2008
 [Fórum 50 % vyzývá: Politicky, nedejte se!](#)
3. 11. 2008
[Výstava upozorňuje na životy "těch druhých" aneb osudy cizinek žijících v ČR](#)
23. 10. 2008
[Mezipatra přináší gay filmy on-line](#)

Pravidlo krajských voleb: žena jako výjimka

4.11.2004, [Alena Králíková](#), [Rovné příležitosti](#)
[> Politika](#)

Letošní rok je svým způsobem rokem voleb a tak se po těch evropských konají 5. a 6. listopadu volby do krajských zastupitelstev. Vzhledem k nepříliš veselé bilanci současného nulového zastoupení žen mezi hejtmany (ze 14 hejtmanů není ani jediná žena), jsme se zaměřily na to, jak jsou ženy reprezentovány na kandidátkách alespoň některých stran a jak si celkově vedou kraje.

Podobně jako ve volbách do Evropského parlamentu nominovali na své krajské kandidátky nejvíce žen Zelení (34%), ostatní strany pak už nedosáhli ani 30% zastoupení žen: Evropští demokraté (25%), Unie svobody (23%), ČSSD a KDU-ČSL mají svorně 20%, a ODS se shodlo s KSČM na 18% žen.

Podíváme-li se na jednotlivé kraje, je obraz České republiky a respektu k „ženskému hlasu“ ze strany mužů-politických soupeřnic žen následující: vede Jihomoravský kraj (29%), těsně za ním jsou kraje Moravskoslezský (28%) a Jihočeský (27%), a tři kraje - Liberecký, Ústecký a Plzeňský - se pak sešly na poměru 26% žen na kandidátních listinách. Těsně za nimi je Olomoucký kraj (24%), Zlínský (23%) a Karlovarský (21%). Hranice 20% ještě naplnily kraje Pardubický a Středočeský. Nedosáhly na ni ale kraj Královehradecký (18%) a Vysočina (14%).

Je sice velmi pozitivní, že některé strany daly příležitost více ženám, bohužel se ale i letos potvrzuje staré známé pravidlo, že ženy nemají příliš velkou šanci dostat se do první desítky. Většinou jsou na méně populárních místech a možnosti, že by snad byly zvoleny, příliš nemají. Samozřejmě existují výjimky,

DATABÁZE

[Knihovna](#)
[Knihkupectví](#)
[Ženské organizace](#)
[Studentské práce](#)
[Vyhledávač odkazů](#)

[Dokumenty a instituce](#)

[Spolupracujeme](#)

[Podporují nás](#)

vyhledávání

ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI DO FIREM

[Hovory na bělidle](#)

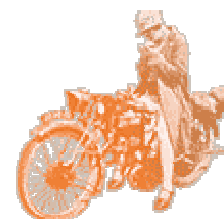
[Místa přátelská rodině](#)

[KATEDRA genderových studií FHS UK v Praze](#)
[Centrum Genderových studií FF UK](#)

ale těch je jako šafránu.

Stačí podívat se na jednotlivé kandidátní listiny a spočítat ženy na prvních pozicích. Není to nijak vyčerpávající: projdete-li si kandidátky ODS, ČSSD, Evropských demokratů, Unie svobody, Zelených a KSČM dojdete k celkovému počtu 8 žen jako „jedniček“ v celé České republice. Konkrétně jsou na tom jednotlivé vybrané strany takto: Evropští demokraté (3 ženy – v Plzeňském, Jihočeském a Olomouckém kraji), ČSSD (2 ženy – v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji), Unie svobody (žena v Olomouckém kraji), Zelení (žena v Moravskoslezském kraji) a KSČM (žena na 1.místě v Plzeňském kraji). Na první místa kandidátních listin ODS se nedostala ani jediná žena: z volebních billboardů ODS, které jsou zveřejněné na stránkách strany, se tak na nás usmívají pouze muži...

Bylo by proto asi příliš odvážné věřit, že by snad alespoň někteří současní hejtmani mohli být nahrazeni na své pozici ženou. I když optimismu a preferenčních hlasů není nikdy dost...

Tento web spravuje Gender Studies o.p.s; © 2003; [webhosting](#) + [webdesign](#) + [redakční a publikační systém TOOLKIT](#)

 ECONNECT

Dostupné na WWW: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=209048>

PŘÍLOHA Č. 6

INFORMACE

- [Prohlášení](#)
- [Slovníček pojmů](#)
- [Historie](#)
- [Pro novináře](#)

[Diskuse](#)

[Kalendář akcí](#)

6. 3. 2009

- [Připomenutí Mezinárodního dne žen pokračuje – happening a oslava bez karafiátů](#)
- 28. 1. 2009
- [Nesehnutí zahájili kampaň Stop sexismu v ulicích](#)
- 17. 12. 2008
- [Fórum 50 % vyzývá: Politicky, nedejte se!](#)
- 3. 11. 2008
- [Výstava upozorňuje na životy "těch druhých" aneb osudy cizinek žijících v ČR](#)
- 23. 10. 2008
- [Mezipatra přináší gay filmy on-line](#)

EXIT PROMO

18.4.2005, [Martina Tarantová](#), [Násilí >](#)
[Obchod s lidmi](#)

Mladík ve vlaku si sedá naproti krásné, mladé dívce a spícímu muži. Takto začíná upoutávka kampaně Exit Promo proti obchodování s lidmi, která běží na televizi Prima. Koho by v danou chvíli napadlo, že dívka ve vlaku nesedí dobrovolně, a že muž dřímající vedle ní, není její přítel, ale člověk, který z ní chce pro peníze udělat otrokyni 21. století. K obchodování s lidmi (využívání lidských bytostí zločinci, kteří na nich vydělávají peníze) dochází všude v Evropě. Stal se z něj třetí nejvýnosnější druh zločinu na světě po obchodu s drogami a zbraněmi. Každý rok se obětí obchodu s lidmi stane celých 500 000 obyvatel Evropy. Většinou jde o ženy a dívky, přinucené následně k prostituci.

Naštěstí však ne každý před realitou uteče, jako mladík v upoutávce Exit Promo. Jsou i tací, kteří se rozhodli pomáhat. V roce 2003, MTV Networks Europe založila nadaci MTV Europe Foundation. Nadace, se sídlem v Londýně, si v souladu se svým poselstvím - Free Your Mind (Osvobod' svou mysl) - předsevzala využít možností evropské sítě MTV a této značky, aby informovala evropskou mládež i dospělé o vážných společenských problémech. Mise Free Your Mind má tři hlavní cíle:

- zvýšit povědomí mladých lidí v celé Evropě o vážných společenských problémech, a to hlavně pomocí produkce a vysílání speciálních programů, sloužících k ovlivnění postojů, názorů a chování mladých lidí;
- inspirovat mladé lidi k tomu, aby se angažovali a jednali v těchto i v jiných záležitostech;
- podporovat organizace, které v celé Evropě bojují s těmito společenskými problémy a zakládat tvůrčí iniciativy, vedoucí k pozitivním změnám.

MTV má v úmyslu zvýšit povědomí o nejdůležitějších společenských problémech pomocí ceny Free Your Mind, která je každý rok na udílení evropských hudebních cen MTV předána jednotlivci nebo organizaci, která významně přispěla k boji proti netoleranci, předsudkům a společenské nespravedlnosti. Letošní cena Free Your Mind byla udělena organizaci La Strada.

Cílem programu sítě La Strada je zvyšovat povědomí úřadů, médií i veřejnosti v celé Evropě o tomto hrubém porušování lidských práv. Program dále pomáhá obětem prostřednictvím

DATABÁZE

- [Knihovna](#)
- [Knihkupectví](#)
- [Ženské organizace](#)
- [Studentské práce](#)
- [Vyhledávač odkazů](#)

[Dokumenty a instituce](#)

[Spolupracujeme](#)

[Podporují nás](#)

vyhledávání

ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI DO FIREM

[Hovory na bělidle](#)

[Místa přátelská rodině](#)

- [KATEDRA genderových studií FHS UK v Praze](#)
- [Centrum Genderových studií FF UK](#)

kontaktování podpůrných sítí a informuje ženy a dívky o nebezpečí ze strany obchodníků s lidmi. (E-mail: Lastrada@strada.cz)

MTV EXIT uvádí také speciální program Inhuman Traffic s Angelinou Jolie. Inhuman Traffic dokumentuje porušování lidských práv evropských žen a dívek, které se staly oběťmi obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování. Seznámit se v něm můžete s Annou, rumunskou ženou, kterou její souseď prodal na Balkán, kde byla po 2,5 roku nucena k prostituci, a s Taťanou, obětí, která strávila půl roku v Amsterdamu jako sexuální otrokyně. Taťanu prodal její vlastní přítel. Spolu s jejich děsivými příběhy můžete vidět další postavy řetězce obchodu s lidmi – možnou příští oběť, mladíka, který platí za sex, policistu z oddělení boje proti obchodu s lidmi a zástupce organizací pro prevenci a pomoc.

V pořadu Inhuman Traffic nahlédnete do zákulisí řetězce obchodu s lidmi a dozvíte se, jak může každý z nás pomoci ho přetrhnout.

Pro ilustraci uvedu některé útržky z rozhovoru, uvedené na stránkách této kampaně:

AJ

Giovanni si nepřipouští tvrdou realitu – krutost, zneužívání, znásilňování.

Giovanni

Všimnu si, když má holka monokl nebo modřiny, které zakrývá mejkapem. To je pak jasné, že je k tomu někdo nutí. To není moje věc, abych to nějak řešil.

AJ

Jenže to je jeho věc. Pokud je ta žena obětí obchodu s lidmi, vidí věci úplně jinak.

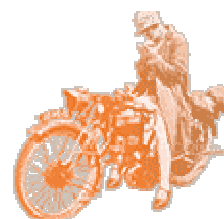
Taťána

Je to strašné, pomyšlení na toho divného chlapa, s kterým to máte dělat, úplně cizí, sprostý, starý mužský. To se nedá popsat, jak je vám mizerně a hnusně. Připadám si hrozně špinavá. Nejste to vy, je to jako kus masa. Někdy se musíte postarat o devět nebo deset mužů za večer... Je to odpor. Tak jsem klientům říkala, jak to se mnou je, a nikdy jsem neslyšela nic než „je mi tě líto“ nebo „to je ostuda“ nebo „to máš blbý“ nebo „to je fakt hrůza“. To bylo všechno, nic víc.

Anna

Jednou jsme zaslechli, že se chystá razie, tak nás majitel schoval v pokoji. Jeden můj klient mi řekl, že ví, kam by mě dali, kdyby přišla policie, a že by mi pomohl utéct. Nemohla jsem tomu uvěřit, myslela jsem, že se mi to zdá. Povedlo se mi utéct.

V pořadu zazněl také názor jedné ženy: „Já si hledím svého a o cizí věci se nestarám, jsem jenom uklízečka. Co by taky člověk mohl dělat... nic.“ Domnívám se, že kdyby si toto řekl každý, svět by vypadal opravdu hrozně. Všichni bychom si měli uvědomit, že obchod s lidmi se týká každého z nás, protože může postihnout kohokoli, koho známe. Každý, kdo uvažuje o cestování, práci nebo studiu v zahraničí, je vystaven riziku. Neměli bychom proto zapomenout, že se obchoduje právě s takovými lidmi, jako jsme my.

Pokud byste se chtěli o činnostech MTV Exit dovědět více,
uvádím internetovou adresu:
<http://www.mtvexit.org/mtv3/homepage.jsp?langid=10>

Martina Tarantová

Tento web spravuje Gender Studies o.p.s; © 2003; [webhosting](#) + [webdesign](#) + [redakční a publikační systém TOOLKIT](#)

Dostupné na WWW: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=231719>

PŘÍLOHA Č. 7

Praktická úloha na vyučování nabourávající mýtus o „ideální kráse“

Ideál krásy

Cíl:

Uvědomit si, že krása není univerzální, nýbrž že ideál krásy je kulturním konstruktem. Přemýšlet o rozdílech mezi ideálem krásy pro muže a pro ženy. Nahlédnout rizika požadavků spojených s krásou.

Kapitoly:

Gender a média, Gender a osobnost člověka, Gender a společnost

Pomůcky:

reklamy, články, plakáty; 4 lístky formátu A6 či A7 pro každou žákyni/žáka

Čas:

45 minut

Věk:

druhý stupeň základní školy, střední škola

Velikost skupiny:

běžná velikost třídy

Postup:

1) Požádáme žákyně/žáky, aby do vyučování přinesli různé reklamy z časopisů a novin, články s doprovodnými ilustracemi pojednávající o kráse a obecněji o lidském těle, plakáty slavných osobností atd. Materiál je možno zúžit, například pouze na reklamy týkající se lidského těla či pouze na články z časopisů týkající se péče o tělo. Zastoupeny by měly být materiály týkající se ženské i mužské krásy. Pro rychlost a názornost aktivity je vhodnější, když všechny materiály budou obrazové.

2) Přinesené materiály můžeme před začátkem hodiny protřídit a vybrat skutečně jen ty, které se týkají lidského těla a v kterých se projevuje ideál krásy. Následně materiály rozložíme po třídě tak, aby žáci/žákyně mohli kolem všech materiálů projít a prohlédnout si je. Ke každému materiálu by mělo být přiloženo číslo, které pomůže studujícím v rychlé orientaci.

3) Vyzveme žákyně/žáky, aby si prohlédli všechny vystavené materiály. Instruuje je, aby pozorovali rozdíly mezi prezentovanými obrazy. Měli by se soustředit na to, zda, případně jak naplňují vystavené materiály představu krásy.

4) Mezitím rozdáme všem studujícím 4 lístky formátu A6 či A7 a napíšeme na tabuli 4 otázky:

a) Co se vám vybaví pod označením „krásná žena“?

b) Co se vám vybaví pod označením „krásný muž“?

c) Na kterém z vystavených obrazových materiálů je podle vás žena, která splňuje ideál krásy?

d) Na kterém z vystavených obrazových materiálů je podle vás muž, který splňuje ideál krásy?

5) Vyzveme žáky/žákyně, aby stručně zodpověděli každou z uvedených otázek. Odpovědi budou zapisovat na jednotlivé lístky. Lístky následně shromáždíme a roztřídíme do skupin podle zadané otázky.

6) Žákyně/žáci rozdělíme do 4 skupin. Každé skupině dáme zpracovat jeden typ odpovědi. Úkolem skupiny bude projít všechny uvedené odpovědi a uspořádat je do kategorií. Následně každá skupina představí zbytku třídy, jaké typy odpovědi se vyskytovaly. Závěry skupinové práce můžeme zapisovat na tabuli. Odpovědi na položené otázky porovnáváme. Vedle charakteristik „krásné ženy“ a „krásného muže“ pověsíme obrazový materiál, který studující uváděli v otázkách c) a d).

7) Porovnávání konkrétních odpovědí na otázky obvykle vede k diskusi, která volně vyústí v obecnější téma ideálu krásy. Pokud diskuse nenastane, snažíme se ji podnítit sami tím, že studujícím pokládáme například následující otázky: Existuje v naší společnosti ideál krásy?, Týká se představa krásy pouze lidského těla nebo v sobě zahrnuje i jiné charakteristiky?, Jaký je rozdíl mezi ženskou a mužskou krásou?, Je krása u mužů stejně důležitá jako krása u žen?, Z jakých zdrojů se učíme, co znamená být krásná, krásný?, Domníváte se, že ideál krásy na nás vyvíjí nějaký tlak?, Jakou úlohu při vzniku a předávání ideálu krásy mají média?, Může být ideál krásy nebezpečný?, Souvisí ideál krásy podle vás například s mentální anorexií?

Komentář:

Podle dosavadních zkušeností je tato aktivita pro žáky/žákyně atraktivní. Ačkoliv pro ně může být někdy obtížné uvažovat o ideálu krásy jako o obecném fenoménu, dokáží obvykle dobře formulovat svoji vlastní představu krásy. Rovněž si uvědomují, nakolik se setkávají s požadavky krásy v médiích, zvláště v časopisech, které většina z nich čte. Jimi přinesený obrazový materiál je proto dobrým startem aktivity a umožňuje vyučujícím vždy, když se diskuse odvrací od původního tématu, vrátit ji zpět vztažením k rozebíraným obrazům.

Pokud pracujeme se třídou, která je v genderových tématech již pokročilá, či se třídou, kde jsou studující s hlubším společenskovedním zájmem, můžeme aktivitu doplnit o historický exkurz. Závěrečná část diskuse může směřovat k tématu kulturní podmíněnosti ideálu krásy a jeho proměnlivosti v různých historických epochách.

Zde nabízíme stručný přehled vývoje ideálu krásy podle knihy Mileny Lenderové *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*:

Středověk: Ideál krásy je formulován pro vyšší vrstvy a je spojen s rytířstvím. Vyznávala se především vznešená graciéznost. Fyzicky byly atraktivní úzké boky a drobná ňadra. Pas nebyl důležitý. To bylo podtrháváno obvyklými šaty, které měly volnější střih, případně přehrazení pod ňadry.

Renesance: Zřejmě i v souvislosti se změnou stravovacích návyků u vyšších vrstev (do jídelníčku vstoupily ve větší míře med, smetana atd.) se začala vyznávat zdravá tělnatost. Nízká váha byla projevem špatného zdraví a chudoby. Fyzicky atraktivní byly široké boky, štíhlý pas a bujné poprsí. Ženské šaty používaly široké obruče pro zdůraznění spodní partie těla a korzety pro stažení pasu.

Rokoko až romantismus: Ideálem ženy není matka, ale duchaplná a půvabná přítelkyně. Výrazné vnady byly odmítány jako robustní a povrchní. Atraktivní byla drobnost, útlost, nevýrazná ňadra. Spíše dívčí (neženský) vzhled podtrhávala móda šatů, které byly přestřižené pod ňadry.

19. století: Navrací se kult mateřství, ideální žena je matkou. Atraktivní je plná ženská postava, tj. široké boky, bujná ňadra a úzký pas. Móda se opět vrací ke korzetům stahujícím pas a zvýrazňujícím poprsí.

20. století: Pro 20. století je typické rychlé střídání ideálů krásy. Například v 50. letech odpovídala ideálu krásy Marilyn Monroe (plnost postavy, zdůrazňování ňader a boků). Na konci 60. let byl tento ideál vystřídán představou, kterou reprezentovala Twiggy (štíhlost až drobnost, nevýrazná ňadra a boky).

PŘÍLOHA Č. 8

Praktická úloha na vyučování poukazující na genderové stereotypy v reklamě

Reklamy

Cíl:

Uvědomit si, jaké genderové stereotypy využívají obrazové reklamy.

Kapitoly:

Gender a média

Pomůcky:

ukázky několika reklam z novin, časopisů, billboardů či televize

Čas:

30 minut

Věk:

střední škola

Velikost skupiny:

běžně velká třída

Postup:

1) Požádáme žáky/žákyně, aby si na vyučovací hodinu přinesli několik reklam z novin, časopisů či popisy reklam z TV. Mělo by se jednat o reklamy, v kterých se budou vyskytovat lidé či jsou představované produkty personifikovány (např. láhev Absolut vodka „oblečená“ v boa).

2) Všechny přinesené reklamy dáme dohromady a společně se žákyněmi/žáky vybereme několik reklam pro rozbor. Při výběru by mělo jít o to, aby každá tematická skupina reklam (např. reklamy zobrazující rodinu, reklamy z pracovního prostředí aj.) byla reprezentována jednou typickou reklamou. Celkově je vhodné vybrat pro další práci 4–5 reklam. Čím menší je třída, tím větší může být počet reklam pro analýzu.

3) Podstata aktivity spočívá v rozboru vybraných reklam. Třídu instruujeme, aby všechny reklamy jednotlivě posuzovala z hlediska následujících kritérií:

- co reklama propaguje
- na koho je reklama pravděpodobně zaměřena (cílová skupina)
- jaké jsou předpoklady reklamy, jaké obecné vědomosti, očekávání atd. reklama předpokládá od publika
- co reklama říká o ženách a o mužích
- jak reklama využívá genderové stereotypy (podporuje je, staví na nich nebo je naopak boří, a tím provokuje)

4) Vybrané reklamy pro rozbor vystavíme, aby všichni žákyně/žáci měli možnost si reklamy prohlédnout. Rozbor můžeme pojmout jako celotřídní diskusi nebo jako individuální práci s následnou diskusí (druhou variantu doporučujeme v případě heterogenní třídy s nevyváženým zapojováním jednotlivých studujících do diskuse). Každou z vybraných reklam by žáci/žákyně měli nahlédnout z vymezených hledisek.

Diskutujeme o výsledcích rozboru.

5) V případě, že pracujeme s reklamami, které vycházejí z genderových stereotypů, může být aktivita ukončena zformulováním alternativní nestereotypní reklamy na shodný výrobek.

Reklamu můžeme s třídou dokonce graficky zpracovat metodou koláže a vyvěsit ji spolu s původní reklamou ve třídě.

Komentář:

Aktivita se výborně hodí jak k probírání tématu média, tak i k obecnému úvodu do genderové problematiky. Zkušenosti s touto aktivitou ukazují, že při správném vedení je pro studující relativně snadné odhalit alespoň základní genderové stereotypy, z nichž reklamy vycházejí a které reprodukuje. Navíc je aktivita pro studující atraktivní. Především proto, že se jedná o oblast všem blízkou, vykonávají ji žákyně a žáci obvykle s velkým zájmem. Pro správné vyznění aktivity – tj. nahlédnutí stereotypnosti reklam – je nutné určité vedení ze strany vyučujících. Jde zejména o otevřenou podporující atmosféru při diskusi, aby se studující neobávali vyjádřit svůj názor (protože se jedná o odhady a sdělování dojmů, mohou mít studující obavu ze zesměšnění). A dále o obsahové usměřování diskuse tím, že do ní přinášíme argumenty týkající se genderových stereotypů. Doporučujeme při rozboru reklam pracovat s argumenty, které jsou uvedeny v kapitole Gender a média. Na aktivitu můžeme navázat či ji můžeme přímo spojit s aktivitou „Jaké reklamy jsou zakazovány?“.

PŘÍLOHA Č. 9